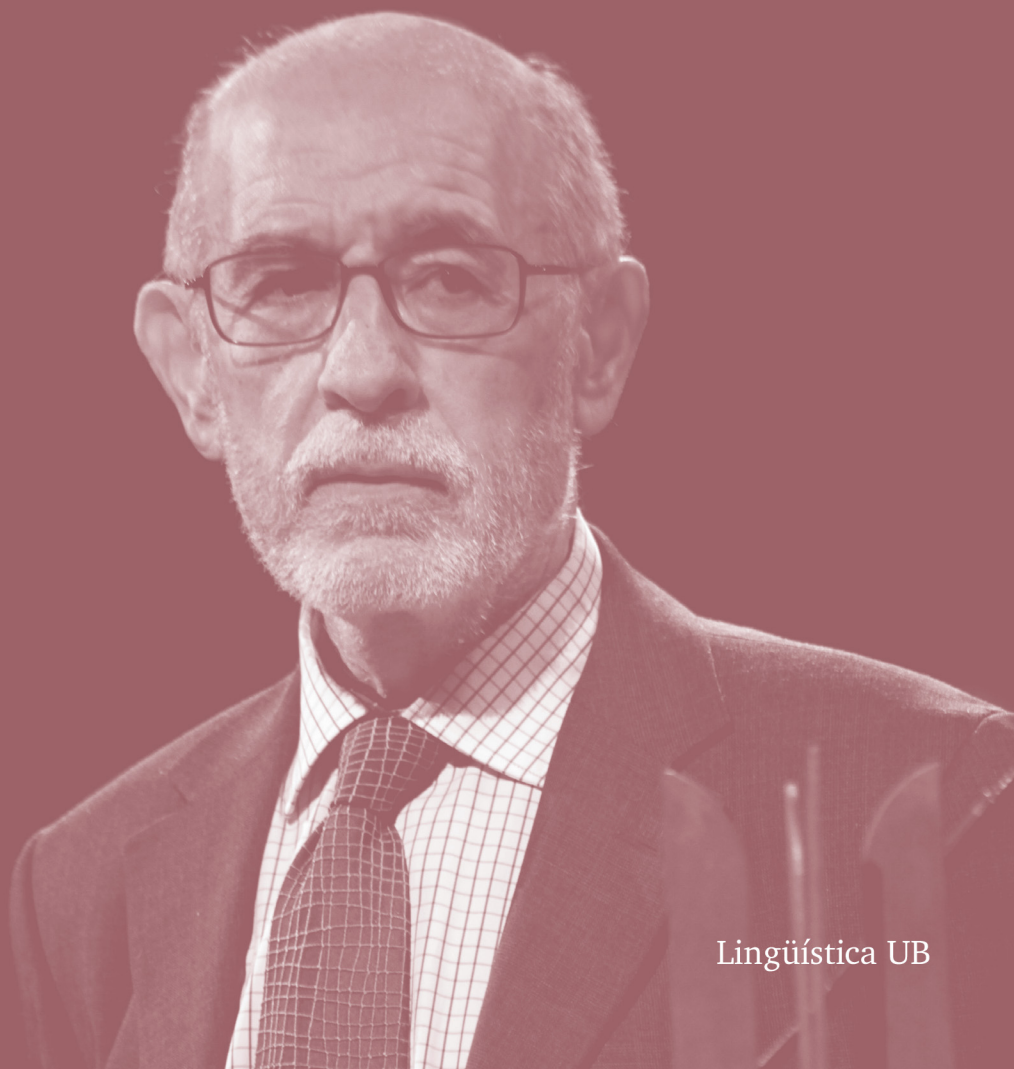

Joan Solà, una memòria viva

Sebastià Bonet, Neus Nogué,
Eulàlia Salvat (eds.)

UBe

Lingüística UB

Joan Solà,

una memòria viva

Joan Solà, una memòria viva

Sebastià Bonet, Neus Nogué,
Eulàlia Salvat (eds.)

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Edicions

Lingüística UB

© Edicions de la Universitat de Barcelona

Adolf Florensa, s/n
08028 Barcelona
Tel.: 934 035 430
Fax: 934 035 531
comercial.edicions@ub.edu
www.publicacions.ub.edu

© dels textos respectius: Sebastià Bonet, Jordi Ginebra, Ares Llop Naya, Neus Nogué, Lluís Payrató, Manuel Pérez Saldanya, Gemma Rigau, Eulàlia Salvat

FOTOGRAFIA DE COBERTA © Jaume Salvadó

ISBN 978-84-9168-567-8

Aquest llibre s'ha publicat amb la col·laboració de la Facultat de Filologia de la UB, el Grup d'Estudi de la Variació del Departament de Filologia Catalana i Lingüística General, i la Secció de Lingüística Catalana del mateix Departament.

Aquest document està subjecte a la llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada de Creative Commons, el text de la qual està disponible a: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>.

Índex

Joan Solà. Cinc anys <i>Sebastià Bonet, Neus Nogué i Eulàlia Salvat</i>	9
Estudi dels <i>Estudis</i> <i>Sebastià Bonet</i>	13
Quan la norma és descripció: de Pompeu Fabra a Joan Solà <i>Jordi Ginebra</i>	29
Els parlars nord-occidentals. Detalls de sintaxi <i>Ares Llop Naya</i>	51
Joan Solà, escriptor <i>Neus Nogué i Lluís Payrató</i>	77
De l'experiència viscuda a l'anàlisi gramatical <i>Manuel Pérez Saldanya i Gemma Rigau</i>	97

Joan Solà. Cinc anys

Amb motiu del cinquè aniversari de la mort de Joan Solà, el 13 de novembre del 2015 es va celebrar una jornada d'estudi de la seva obra a la Universitat de Barcelona, organitzada pel Departament de Filologia Catalana, del qual ell va ser membre durant molts anys. Aquest llibre recull cinc de les sis ponències que es van presentar en aquella jornada. Bona part dels autors no solament havien estat col·legues de Solà sinó que van tenir la sort de gaudir de la seva insubstituïble amistat. El llibre es proposa de donar testimoni que la memòria de Solà és ben viva, i això d'una manera que creiem que a ell no li hauria desagradat: parlant de diversos aspectes de la seva obra que, per una raó o una altra, els havien interessat i sobre els quals sovint havien pogut discutir amb ell mateix; sense oblidar, però, perquè és impossible, que en l'obra escrita també s'hi projectava una persona entranyable, molt intel·ligent i cordialíssima, un mestre exemplar i un company segur.

Memòria de Joan Solà: no és qüestió, aquí, d'entrar amb detall en la seva modèlica obra, sense la qual la lingüística catalana dels darrers cinquanta anys no hauria estat el que és. Limitem-nos a dir que res del que, en lingüística, podia interessar la llengua catalana va deixar de ser cultivat per ell: partint d'una informació de primera mà, que li permetia d'estar literalment al corrent —Solà no parava de llegir: n'és testimoni la molt interessant biblioteca que ens ha deixat, llegada a la Universitat de Barcelona— tant dels clàssics del segle xx com de les publicacions més recents, va saber posar la seva extraordinària capacitat de treball al servei d'un projecte ambiciós, que era el d'una actualització multidimensional, teòrica i pràctica, de la lingüística catalana. Un projecte que, essent del tot fidel a les lliçons dels grans predecessors, els tan admirats Pompeu Fabra i Joan Coromines, havia de ser capaç de donar respostes pertinents a les innumbrables noves necessitats amb què es va haver d'enfrontar, i encara s'enfronta, el català contemporani. Com que la qüestió de la llengua, a Catalunya i als Països Catalans, és molt més que una qüestió merament lingüística, l'obra i la persona de Solà van acabar tenint, amb un retard que tanmateix

s'hauria pogut evitar, el reconeixement públic que mereixien. Abans de tornar al nostre paper específic d'editors, voldríem fer esment de dues fites en què aquest reconeixement es va concretar. Pel cantó del diguem-ne *establishment* cultural, no podem oblidar que a Solà li va ser concedit el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, una distinció que ens sembla doblement justa, perquè si bé no va deixar de rebre'l, de manera manifesta, pels seus mèrits de lingüista, creiem que també se li devia concedir per la brillant empena de la seva llengua periodística, ja que Solà era, també, un excel·lent escriptor. Més memòria hauríem de tenir, encara, del fet que el Parlament de Catalunya, en una sessió solemne de l'1 de juliol del 2009, hagués volgut escoltar-lo, perquè el discurs que va pronunciar-hi, precisament intitulat *La paraula*, és un document polític reivindicatiu de primer ordre, formulació de referència de la consciència nacional catalana de l'inici del segle XXI.

Entrem ja en el contingut d'aquest volum. La primera intervenció de la I Jornada Joan Solà va ser a càrrec de Sebastià Bonet (UB), que va fer una anàlisi dels *Estudis de sintaxi catalana (1972-73)* situant-los en el seu temps i en l'obra de Solà. A la segona, Jordi Ginebra (URV) va caracteritzar l'obra d'aquest autor des del punt de vista de la lingüística descriptiva i prescriptiva, la va posar en relació amb el que va anomenar «prescriptivisme tradicional» i va fer veure, principalment, els trets que la'n separaven. Ares Llop (UAB) va recuperar a la tercera intervenció les aportacions de Joan Solà a l'estudi de la sintaxi dialectal del català i va fer una primera aproximació a l'estudi de les variants sintàctiques dels parlars nord-occidentals. Neus Nogué i Lluís Payrató (UB) van fer en la cinquena intervenció un primer esbós del que podria ser l'estudi de l'estil de Joan Solà com a escriptor, tant des del punt de vista dels usos normatius com des del punt de vista dels principis pragmàtics que sub-jauen a l'escriptura. Finalment, Manuel Pérez Saldanya (UV, IEC) i Gemma Rigau (UAB, IEC) van parlar en l'última intervenció de la Jornada de la manera com Joan Solà treballava i investigava, a partir de la seva experiència a la Comissió de Gramàtica de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans i posant com a exemples determinades construccions amb participi passat i les construccions causals introduïdes per *ja que*. Els editors volem agrair a Marta Busquets Jové, becària del Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la UB, que ens hagi donat un cop de mà en el procés d'edició d'aquest volum.

Els qui signen els textos d'aquest petit llibre han compartit moltes i molt diverses experiències amb Joan Solà: alguns s'han repartit amb ell la direcció d'obres col·lectives d'una importància cabdal; altres tenen la sort que el seu nom figuri al costat del de Solà com a coautors d'un determinat llibre; i alguns més, en el vessant més específicament acadèmic, han estat alumnes seus, com-

panyes de departament o professors d'alguna assignatura compartida. En aquesta diversitat, que és nostra i ben plural però també seva i, doncs, en part definidora de la seva individualitat, potser no és fàcil de trobar-hi un denominador comú. Tanmateix, el que probablement els nostres records comparteixen amb més profunditat és el luxe d'haver pogut entreveure —i, en certa manera, participar-hi gràcies a la seva generositat— una virtut de Solà que a ell el feia únic i que a nosaltres ens feia viure millor: ens referim a l'esplèndida alegria triomfal que li produïa el coneixement, una mena d'entusiasme intel·lectual desinteressat, puríssim, que ens deixava literalment bocabadats.

SEBASTIÀ BONET

NEUS NOGUÉ

EULÀLIA SALVAT

0. INTRODUCCIÓ

Per a la gent de la meva generació, i segurament de moltes altres, els *Estudis de sintaxi catalana* (1972-73) de Joan Solà són una fita decisiva en la història de la gramaticalització de la llengua, per tal com resultaven d'un canvi d'actitud radical, profundament innovador, en la manera d'entendre el llegat de Fabra. Un canvi d'actitud que Solà devia haver estat madurant tossudament, sense presses, durant els deu anys anteriors a la publicació dels vuit estudis. D'això crec que puc parlar-ne una mica, encara que hagi de ser sense entrar en detalls, a partir d'una experiència personal que considero privilegiada. Perquè és el cas que un servidor ja havia estat alumne d'en Solà uns deu anys abans d'assistir a les classes universitàries dels primers setantes: em refereixo a un curs que vam organitzar mig clandestinament els pocs estudiants de Ciències que practicàvem entrisme en les decadents estructures del SEU. Aquesta experiència m'autoritza a donar fe que el Solà de principi dels anys seixanta tenia poc a veure amb el professor universitari de deu anys més tard, perquè les classes que aleshores ens va dictar s'assemblaven fortament a les dels cursos del CICF impartits pels mestres Artells i Triadú que pocs anys enrere ell també havia tingut la sort de patir: fabrisme *heavy*, apriorístic i sense concessions.

Els *Estudis* eren el resultat de molt de treball i, ahora, el fonament del treball ingent que els havia de seguir. El canvi que encarnaven es basava en quatre pilars, segurament característics de gairebé tota l'obra de Solà. Primer: un coneixement directe i exhaustiu, sense intermediaris i, doncs, crític, de totes i cadascuna de les referències lingüístiques catalanes, fabrianes i no fabrianes. Segon: una voluntat fèrria d'estar al dia de tot el que internacionalment s'havia fet i s'estava fent en lingüística que pogués tenir a veure amb els problemes plantejats per la gramaticalització del català. Tercer: la substitució de l'aplicada obediència tradicionalment deguda a les autoritats prestigiades per una llibertat de pensament tan original com metòdica que no exclouïa, quan ell creia

que l'ocasió s'ho mereixia, l'expressió d'una admiració generosa per les troballes d'altri que ara potser ens pot semblar ingènua. I quart: la modèstia, profundament personal però també metòdica, que el portava a no considerar mai tançada, no només expositivament sinó també en essència, cap de les innumbrables qüestions tractades; o bé Solà, sense pretendre-ho, era un veritable mestre de l'*opera aperta*. I aquest era, sens dubte, l'aspecte de l'obra i de la persona que més desconcert i malentesos va provocar, i no tan sols entre els seus col·legues i alumnes de la Universitat.

Passem una revista breu als títols, que ara ens sonen mítics, dels *Estudis*. Tan mítics que alguns els identifiquem amb allò que de més memorable té el nostre aprenentatge del català. El primer volum contenia «Canvi i caiguda de les preposicions», «Substantivació de l'infinitiu», «L'abstracció i la intensitat», «El relatiu». El segon, «Reflexions sobre els pronoms febles», «Concordança del participi passat», «La negació», «La frase comparativa». No se m'acut, de moment, cap comentari: els títols són poderosos, i es comenten sols. Només diré que, en tornar a llegir els vuit estudis per fer aquesta comunicació, he recuperat, amb un punt d'emoció, la fortíssima impressió de les primeres lectures o, si voleu, la sensació d'haver participat a fons del repte intel·lectual que en Joan, amb la seva extraordinària empena, hi plantejava.

No és gaire senzill, per a una comunicació com aquesta, que no pot ser sinó breu i comprimida, de trobar la manera de dir alguna cosa d'essencial sobre els *Estudis*. Perquè es tracta d'haver de sintetitzar uns treballs força extensos i decididament analítics que, a sobre, versaven sobre una gran varietat de qüestions. Després donar-hi unes quantes voltes, la solució m'ha vingut donada, d'una manera força natural, per les dues famílies de notes de lectura que vaig estar prenent mentre llegia, un rere l'altre, els *Estudis*. La primera família era la designable per etiquetes molt genèriques com ara «objectiu», «qüestió», «tema», «assumpte», «referència», *e così via*, que feia servir sense pensar-me-les dos cops. La segona família, de fet sorgida d'una segona lectura molt més atenta al que en podríem dir diferències d'estratègia expositiva dins cadascun dels *Estudis*, va acabar consistint, sense que em deixés endur per consideracions merament formals, en un conjunt de vuit etiquetes, que són les següents: «*Els tours de force*», «Els problemes», «Allò que caldria fer», «Conclusions i/o resums», «Referències notables (d'autors no catalans)», «Relacions amb Fabra», «Solà, llatísta», «*Morceaux choisis*». Identificant i concretant, sense forçar gaire, les etiquetes de la primera família amb els títols dels vuit estudis, i després de constatar que les de la segona família podien aplicar-se, amb ben poques absències, a cadascun dels estudis, em va sortir una mena de tauler d'escacs notablement comprimit, amb 8x8 quadradets gairebé tots plens, que em servi-

rà per intentar una exposició molt sintètica, però no traïdora, que pugui resultar honestament informativa sense fer-se massa pesada.

1. ELS TOURS DE FORCE

A tots els *Estudis* s'hi poden llegir fragments, generalment llargs i d'una densitat extraordinària, en què Solà comprimia una gran quantitat d'informació sense cap concessió a l'amenitat o a la facilitat de lectura. En destacarem un de cadascun dels estudis.

- I) De «Canvi i caiguda» és particularment memorable el punt 2.3. en què, mitjançant un conjunt sistemàtic d'exemples s'estudiaven les possibilitats d'expansió complementària d'un ampli conjunt de paraules (no només verbs) classificables segons la preposició de règim que els fora pròpia. Solà indicava que es tractava d'un terreny inexplorat i advertia amb modèstia que la seva exposició responia a un criteri personal. Notem que: *a*) la llista corresponent a la preposició *a* contenia 17 ítems verbals, nominals i perifràstics del tipus V+N; *b*) en la llista corresponent a *de* hi figuraven 21 ítems, nominals, verbals, adjectivals, participials i perifràstics, *c*) en la llista de *en* s'hi comptaven 19 ítems, nominals, verbals i perifràstics, i *d*) en la llista de *amb* s'hi consideraven 12 ítems. Amb el benentès que per a nombrosos ítems alguna de les expansions exemplificades era considerada agramatical o, si més no, de dubtosa acceptabilitat, i és en aquest cas que es proposava una solució alternativa equivalent, considerada més viable.
- II) De «Substantivació de l'infinitiu» recordarem la taula corresponent al català actual en què s'hi consideraven 47 infinitius substantivats, de *afer* a *voler* (amb els corresponents 47 exemples), i s'hi recollia: *a*) si existien o no com a verbs; *b*) si coincidien amb infinitius francesos, i *c*) si hi havia substantius coexistents més o menys sinonímics. Als 47 exemples lligats a la taula, Solà n'hi afegia una quarantena més (encara que, per considerar-ne meres variants alguns, en comptava 37), molt il·lustrativa de la llengua contemporània i de les seves vacil·lacions.
- III) De «L'abstracció i la intensitat» ens cal remarcar la llarguíssima nota 1 (pàg.152-158), la qual constituïa una completa història en lletra menuda de tot el que havien escrit els gramàtics (les citacions *in extenso* no hi faltaven) els darrers 150 anys sobre la qüestió del *lo* neutre. Aquesta molt detallada exposició s'iniciava amb Ballot (1814) i finia amb la setena edició (1933) de la *Gramàtica* de l'Institut de Fabra.

- IV) A «El relatiu» era d'obligada lectura, no sense alguna dificultat de cara a pair-ne el contingut, el quadre comparatiu de les construccions de relatiu catalanes amb les castelleses. El quadre s'estructurava en 4 possibilitats corresponents a les relatives adjectives, més 4 possibilitats pròpies de les relatives substantives, més 6 possibilitats més característiques de les relatives explicatives. Però si el quadre era d'allò més dens, encara ho era més el comentari que s'hi dedicava al llarg de 23 pàgines plenes de detalls i farcides de tota mena de referències a autors catalans i espanyols.
- V) De les «Reflexions sobre els pronoms febles» ens quedem amb l'apartat 10.4 sobre inversions i pleonasmes, en què es prenen en consideració diversos casos d'abús del pronom, casos d'estalvi inacceptable i casos assignats a una «zona d'acceptabilitat dubtosa». En les pàg. 44-46 s'hi recullen 22 exemples «espontanis» d'autors molt diversos (Fabra, Ferrater, un alumne, P. Bertrana, Carner, Pla, Foix, Veny, Riquer, etc.), molt ben escollits i significatius, els quals, però, potser «pesaven» massa per a un lector no especialment preparat, sobretot perquè s'hi mantenia amb indecisa insistència la dita zona d'acceptabilitat dubtosa.
- VI) A «Concordança del participi passat» tenia un interès especial l'apartat 15, dedicat a la concordança del participi en temps compostos. S'hi consideraven tres casos: a) *haver* + pp; b) *haver* + pp + inf.; c) *haver* + pp + prep/adj/inf/ger/que. Com reconeixia el mateix autor («Encara que això impliqui repeticions i monotonia...»), es tractava d'un text força feixuc, però rigorós, en què es podia llegir un repàs detallat de tot el que havien dit sobre la qüestió els gramàtics nostrats.
- VII) A «La negació» se'ns ofería el resultat d'una investigació molt considerable sobre l'ús de la negació en català antic. La referència era un corpus de més de 2.500 exemples (provinents, creiem, de la seva tesi doctoral), obtinguts a partir del buidatge de 9 textos/autors, des de finals del segle XII (*Homilies d'Organyà*) fins al XV (*Tirant lo Blanc*). Diguem que es tractava d'una aproximació a la sintaxi històrica que tenia ben pocs precedents (si és que en tenia algun).
- VIII) De «La frase comparativa» destacarem —i fora impossible no fer-ho per als que tenim una memòria especialment reconcentrada— el famós esquema de les diverses estructures de la frase comparativa en català modern, així com els subseqüents comentaris de l'esquema. El primer dels quals feia: «La quàdruple possibilitat d'enllaç del segon membre (*que no pas, que no, que, del que*) és una característica remarcable del català modern».

2. ELS PROBLEMES

Veure problemes on n'hi havia, i exposar-los amb exhaustiva precisió sense preocupar-se gens d'oferir-los «solucions» simplificadores, potser és el tret més característic dels *Estudis*. En general els problemes exposats denotaven un coneixement detallat d'aquells punts de la normativa fabriana que, de maneres diverses, podien desembocar en un cert grau d'indeterminació a l'hora de ser aplicats per qui tenia coneixement de la norma i volia obeir-la. Procurarem de fer-hi esments breus, seleccionant-ne un (o, més ben dit, un conjunt unitari) per a cadascun dels estudis.

- I) De «Canvi i caiguda» ens quedem amb els motivats per la prohibició de prep. [feble] + *que*. Un cop descrit el sistema normatiu, Solà els classificava en: a) casos d'asimetria en paral·lelismes (*¿Saps a què vénen? Que els digueu...*); b) casos de construccions «dures» (*El lleidatà, no treballat per cap mena de reflexió i, per tant, rebec que se l'obligui a pensar...*); c) ambigüitats (*els estudiants avisen la societat que encara no està organitzada*). Diríem que aquest plantejament, potser discutible des d'un punt de vista purament teòric, ha creat escola i ha resultat d'allò més útil en la pràctica convencional de l'escriptura.
- II) Pel que fa a «Substantivació de l'infinitiu» subratllarem el fet que en el seu cas els «problemes» descrits responien a un plantejament comparatiu, de totes les llengües romàniques, i que, doncs, no s'exposaven pas com a propis o exclusius del català. Solà partia de la distinció de tres possibilitats bàsiques: a) infinitiu només amb valor verbal; b) infinitiu esdevingut un mer substantiu; c) infinitiu en un estadi intermedi, conservant el matís d'acció, però alhora fent un ofici propi de substantiu, per desembocar tot seguit en una anàlisi de les dificultats que podien aparèixer en relació amb les tres possibilitats (p. ex., dubtes de genuïnitat o sobre els límits del procés de substantivació, i vacil·lacions relatives a les capacitats de construcció del dit estadi intermedi).
- III) De «L'abstracció i la intensitat» cal remarcar el diagnòstic que, a l'inici de l'apartat 3, «Finalitat d'aquest estudi», es feia del «problema» del *lo neutre i*, doncs, de tot el que s'havia anat proposant per esquivar-ne l'ús. Citarem *in extenso*:

[El problema] ha estat tractat sempre (llevat a Fabra (1911)) a nivell de «parole»: d'exemples, de «solucions», d'antídots contra construccions barbaritzants; amb la qual cosa l'escriptor no té altra sortida que donar un vot de

confiança a la multiplicitat d'exemples i de divisions i subdivisions que li proposa el manual, i familiaritzar-s'hi a poc a poc. (1972: 78-79)

- IV) En relació amb «El relatiu a l'actual català literari» optarem per subratllar la insistència solaniana a magnificar, amb un punt d'exageració que podia estar motivada pel desig d'una claredat expositiva satisfactòria, les «dificultats» del sistema del relatiu. Solà insistia particularment en els «matisos» o continguts semàntics que sovint resultaven ser independents de les estructures sintàctiques originades pels relatius, i relacionava sistemàticament els dits «matisos» amb tot una sèrie de «dificultats». I acabava l'exposició introductòria precisant que, a més d'aquesta autonomia relativa de la interpretació respecte de l'estructura, també podia succeir que els tals «matisos» no estiguessin pas sempre «ben destriats».
- V) A «Reflexions sobre els pronoms febles» es plantejava, entre moltes altres, la interessant qüestió de l'ús i abús de pronoms forts i de possessius en lloc de pronoms febles. Inspirant-se admirablement en Port Royal, Solà arribava a dues conclusions dignes de molta consideració. Citem *in extenso* la primera:

Crec que el problema [d'ús o abús...] afecta, en principi, tant la referència a persones com a no persones, però és cert que en el segon cas el fenomen és molt més ingrat. (1973: 36)

I la segona:

Com ja diu Port Royal, no hem de creure que calgui (o sigui gaire fàcil) evitar sistemàticament l'ús de pronoms forts o de possessius (1973: 37)

- VI) Al «punt central» de l'estudi sobre «La concordança del participi passat» Solà hi arribava després de dedicar 25 pàgines a exposar la qüestió general en relació amb gairebé totes les llengües romàniques (incloent-hi el francès i el català antic). I resulta que el dit punt central, que no era sinó el de la concordança del participi passat dels temps compostos del català actual, donava peu a una presentació *in extenso* («encara que això impliqui repeticions i monotonia) des dels primers textos de Fabra, perquè el lector es faci cabal complet del problema», que s'estenia al llarg de 12 pàgines més, d'una informació que, cal dir-ho, posava a prova la resistència del lector. Això sí, reconeixem que el «cabal» que se'n podia fer —sempre que s'arribés al final en bones condicions— era sens dubte «complet».

VII) Quant a «La negació», i particularment pel que fa a la qüestió de la «negació doble», és bo de recollir, tot fixant-nos en l'ús que s'hi feia del mot «problemes», en el text dedicat al «propòsit» de l'estudi. Que feia així:

4.1. Exposició dels problemes del català modern, a base de les gramàtiques principals d'ençà de Pompeu Fabra i d'exemples de diferents autors recollits esporàdicament a través de lectures no intencionades. // 4.2. Investigació sistemàtica del català antic, tractant de respondre als problemes del català modern. (1973: 90)

VIII) A «La frase comparativa» tots els «problemes» es concentraven en el punt d'enllaç de la comparativa. Molta atenció es prestava al cas de les comparatives de desigualtat, en relació amb les quals, seguint la recepta estètica de Fabra, es defensava la conveniència (o necessitat?) d'evitar estructures cacofòniques o ambigües. Solà afegia que també es donaven «problemes», segurament menys objecte d'atenció, en relació amb la comparativa d'igualtat: «Aquests volums ens confirmen en la visió que *tant com a home d'Església com com a home de dret teníem del cardenal*» (Vidal i Barraquer).

3. ALLÒ QUE CALDRIA FER

En algun punt del desenvolupament de cadascun dels *Estudis*, Solà se sentia obligat a «posar deures» als lectors filòlegs. I és que, per molt que hi hagués avançat clarificacions i «solucions» a qüestions més o menys insuficientment tractades per la tradició, sempre trobava motius per adoptar una perspectiva programàtica, per remarcar la necessitat d'ampliar i aprofundir les qüestions tractades. Cal dir que sovint la crida o convida a prosseguir la recerca no eren explícits, sinó que es deduïen prou directament de la constatació d'una determinada mancança. Aquí ens limitarem a recollir alguns dels textos en què es plantejaven les tasques «que caldria fer», sense entrar en més detalls. Per fer més àgil l'exposició, ens limitarem a indicar de quin estudi procedia cada text només mitjançant la xifra romana corresponent a l'ordre amb què es disposaven els estudis.

- I) La vacil·lació del gramàtic és explicable mentre no posseïm un estudi sobre el funcionament d'una sèrie de mots que la tradició ens ha deixat en tres calaixos de sastre: «preposició», «conjunció» i «adverbi». (1972: 34)
- II) Els gramàtics moderns pressuposen, doncs, un estudi que no està fet, i creuen que l'ús antic coincideix amb l'ús «preceptiu» actual. (1972: 60)
- III) Una conclusió més sensata seria: vet aquí una zona de la sintaxi que demana un estudi consciencios, potser partint d'un punt de vista diferent del que hem adoptat fins ara (paralelisme amb el castellà, ambigüitats a nivell de sintagma). (1972: 93-94)
- IV) Aquestes dues maneres de «salvar» el problema sovint contribueixen a fer la sintaxi clara [...]; però ara i adés provoquen problemes (sintàctics i prosòdics) de gran importància, que caldria estudiar. (1972: 136-137)
- V) [Sobre la funció CN i els pronoms febles.] La primera cosa que caldria fer seria precisar què és un CN. (1973: 30)
[Sobre l'ordre dels elements i la possibilitat d'alterar-lo.] És urgent, doncs, de fer-ne un estudi en català. (1973: 41)
- VI) En definitiva, és hora que renunciem a divagacions basades en casuística inconnexa i que emprenquem un bon estudi sobre el nucli verbal del català. (1973: 152, n. 39)
- VII) [Sobre l'anomenat «ambient» (negatiu o incert) de la proposició hipotètica.] Amb tot, crec que seria útil un estudi detingut d'aquest camp que anomenem «ambient H», per aclarir alguns punts. (1973: 158, n. 16)
- VIII) La frase comparativa és un punt important de la sintaxi i per això, a hores d'ara, ja se li ha dedicat un bon nombre d'estudis en diverses llengües. Caldria estudiar-la en català. Les notes que segueixen són absolutament provisionals. (1973: 121)

4. CONCLUSIONS, RESUMS, PRELIMINARS

En aquest apartat prendrem en consideració alguns punts dels *Estudis* en què Solà manifestava amb força, en forma de conclusions, de resums, d'indicacions preliminars o de suggeriments, diverses idees fonamentals en què basava la seva activitat. En conjunt poden ser considerades com un compendi concentrat, i no pas organitzat, del seu pensament lingüístic. Com en l'apartat anterior ens referirem als diversos estudis només a través de la xifra romana de la seva ordenació.

- I) Com més va més crec que la missió del professor de llengua és la següent:
— Exposar amb tota claredat el sistema normatiu vigent, amb els seus avantatges i inconvenients. [...]

- Exposar la realitat col·loquial i l'opció literària.
 - Ensenyar la interioritat del sistema amb tota la potència (*competence*) que amaga, per tal que l'escriptor pugui disposar d'una gamma ben àmplia de possibilitats: des de l'estrictament i asèpticament «correcta» fins a les més vives o clares. (1972: 42)
- II) Pompeu Fabra i en general els gramàtics posteriors aconsellen d'anar amb compte substantivant els infinitius, i de fet aquest advertiment ha influït força en la fesomia de la prosa posterior a Fabra. [...] Malgrat la pressió dels gramàtics, però, sembla que la llengua sent una notable necessitat de substantivar. (1972: 70-71)
- III) La realitat actual és que l'home català usa i sent usar constantment la llengua castellana, la qual té el còmode sistema que hem vist. (1972: 94)
- IV) Aquest punt [referit a l'estructura *prep + què/qui; prep + art + qual*] és un dels més imprecisos a nivell normatiu. La tria entre les diverses possibilitats, avui, és més una qüestió de gust i de prosòdia que no pas de correcció sintàctica. (1972: 110)
- V) Sospito que un estudi sobre els pronoms febles no hauria de basar-se, almenys exclusivament, en una suposada correspondència entre funcions sintàctiques i pronoms [...]. Semblaria que el sistema de defíctics, relacionadors i substituïts d'una llengua hauria de satisfer totes les necessitats de referència, relació i substitució que es presentessin, amb qualsevol de les funcions vistes. Doncs no és així. Els límits d'aquest sistema són colpidors. (1973: 20)
- VI) De vegades ens preguntem com ha arribat la nostra gramàtica normativa a tal o tal punt, quins criteris, circumstàncies i documents van conduir a tal formulació escarida de Fabra. De vegades, també, constatem que algun detall s'ha encarcarat un xic [!] a través dels manuals escolars, i cal conèixer-lo directament a les obres d'investigació que posseïm. (1973: 59)
- VII) El català no posseïa ni posseeix un sistema de negació doble. Però tampoc no ha acabat de desenrotllar un sistema clar com, p. ex., el castellà, ni sabem si arribarà a tenir-lo, a causa de la vitalitat que mantenen en català els fenòmens que hem estudiat com a pertanyents a H. (1973: 118)
- VIII) [Les notes de Solà] recullen i amplien un xic la informació, sovint poc explícita [!], que els gramàtics catalans [en nota: Fabra, Moll i Badia] ens donen sobre aquest sector de la sintaxi moderna. (1973: 121)

5. REFERÈNCIES A AUTORS NO CATALANS

Per valorar l'extraordinària bibliografia internacional que feia servir Solà cal tenir especialment present que a començaments dels anys setanta, en aquest

país, no resultava gens fàcil d'estar al dia. I és que un vessant realment notable d'en Solà era el seu art, que mai no va deixar de practicar, de controlar (i posseir!) una bibliografia especialitzada actualitzada d'allò més àmplia. Donarem tot seguit, al màxim de comprimida, una informació sobre una vintena de referències solanianes significatives, tot indicant, en cada cas, per què en feia ús en algun dels *Estudis*.

- I) 1. GROSS, M. (1968): *Grammaire transformationnelle du français*. [Criteris de delimitació de les funcions dels components de la proposició.]
- II) 2. ERNOUT, A. i THOMAS, F. (1964): *Syntaxe latine*. [Substantivació de l'infinitiu en llatí.]
 3. GREVISSE, M. (1964): *Le bon usage*. [Substantivació de l'infinitiu en francès.]
 4. LEPSCHY, G.C. (1966): *La linguistica strutturale*. [Onze exemples de substantivació de l'infinitiu en italià.]
- III) 5. ALARCOS, E. (1970): *Estudios de gramática estructural del español*. [Solà s'inscriví en contra de la teoria d'Alarcos, segons la qual el *lo* abstractiu no es podia diferenciar sintàcticament del *lo* intensiu.]
- IV) 6. SAPIR, L. (1962): *El lenguaje*. [Sobre els *wh-words* i el sistema de les interrogatives en anglès.]
 7. LEUMANN-HOFMANN-SZANTYR (1964): *Latinische Grammatik*. [Sobre la «coniunctio relativa».]
 8. OUDOT, Abbé I. (1964): *Syntaxe latine*. [Sobre el «relatif de liaison».]
- V) 9. RUWET, N. (1967): *Introduction à la grammaire générative*. [La proposició, com a successió de «places» o funcions.]
 10. TESNIÈRE, L. (1966): *Éléments de syntaxe structurale*. [El verb amb «actants» o «valències» (com els elements químics).]
 11. LAPESA, R. (1968): *Evolución sintáctica y forma lingüística interior en español*. [Caracterització molt sematitzant i poc estructural dels verbs i construccions que ara en diríem «inacusatius».]
 12. LANCELOT, C. i ARNAULD, A. (1666): *Grammaire générale et raisonnée* (facsimil:1968). [Ús i abús dels pronoms forts i possessius en lloc de pronoms febles.]
 13. LYONS, J. (1971): *Introducción en la lingüística teórica* [trad. Cerdà]. [Sobre el que suposen les «alteracions» de l'ordre «normal».]
- VI) 14. BATTAGLIA, S. i PERNICONE, V. (1965): *La grammatica italiana*. [Els auxiliars *essere* i *avere* en italià.]

15. BURNEY, P. (1967): *L'ortographe*. [Sobre l'enrevessada normativa francesa de la concordança del participi passat.]
 16. BENVENISTE, E. (citada per Ferrater i Ruwet) [En francès, només dos verbs modals: *pouvoir* i *devoir*.]
 17. CHOMSKY, N. (1957): *Syntactic Structures* (tenia l'edició de 1968). [Sobre els modals en anglès, pròpiament auxiliars.]
- VII) 18. MATHESIUS, V. (1933): *Double negation and gramatical concord*. [Equiparació de la «doble negació» amb la concordança.]
19. JESPERSEN, O. (1963): *The Philosophy of Grammar*. [Precisions sobre les nocions de «contradictori» i «contrari»: les paraules «X» i «Y» en contextos hipotètics.]
 20. GAATONE, D. (1971): *Étude descriptive du système de la négation en français contemporani*. [L'ús de X en lloc de Y en context H, amb molta vitalitat en francès.]

En la «Bibliografia citada» que apareixia a la fi del segon volum dels *Estudis*, la qual tenia 117 entrades, se n'hi podien trobar 47 de referides a autors «estrangers». Entre aquestes, a més de les que acabem d'esmentar, hi havia les corresponents a obres tan considerables com:

- BALLY, Ch. (1965): *Linguistique générale et linguistique française* [1a ed.: 1944].
- DUBOIS, J. (1967): *Grammaire structurale du français. Le verbe*.
- GRANDGENT, C.H. (1957): *Introducción al latín vulgar*.
- HOCKETT, Ch.F. (1971): *Curso de lingüística moderna*.
- KLIMA E.S. (1964): *Negation in English*, dins FODOR i KATZ, *The Structure of Language*.
- MEYER-LÜBKE (1890-1906): *Grammaire des langues romanes*, 4 vols.
- POTTIER, B. (1962): *Systématique des éléments de relation*.

Afegim que en la dita bibliografia s'hi comptaven 53 entrades d'obres d'autors catalans sobre el català així com 17 obres d'autors espanyols sobre l'espanyol.

6. LA RELACIÓ AMB FABRA

Una part decisiva de l'obra de Solà es pot entendre com a resultat d'un diàleg constant amb la de Fabra. Basat en una admiració i una fidelitat absolutes, i en la voluntat d'orientar-lo vers una actualització aprofundida de l'obra fabriana,

aquest diàleg, sostingut amb una llibertat molt notable, no exclouïa l'expressió mesurada, quan tocava, de crítiques, reticències o desacords. Llegant els *Estudis* es pot trobar una mostra inicial prou àmplia de la relació del nostre autor amb Fabra, una relació que en nombrosos escrits posteriors va tenir ocasió de precisar i ampliar. Donarem, a continuació, una breu selecció de citacions literals, a les quals afegirem brevíssims comentaris de la nostra collita.

- I) Fabra (1911) va observar que el castellà era l'única llengua romànica que, en el cas dels règims preposicionals, no feia distinció entre SN, infinitiu i «que...» (1972: 17-18) [Reconeixement del que, altrament, podria semblar obvi.]
- II) L'ús de l'infinitiu que propugnen les gramàtiques catalanes es basa en l'afirmació de Fabra (*Conv. Fil.*) segons la qual el català antic a l'infinitiu precedit d'article oposa normalment l'infinitiu precedit de *de* [...]. Doncs bé. La primera afirmació de Fabra no concorda... (1972: 60-61) [Indicació d'un error o mala interpretació de Fabra.]
- III) Em proposo tan sols d'aclarir el problema a nivell de «langue»; d'explicitar aquella part que Fabra deixava un xic implícita. (1972: 79) [Expressió educada d'una queixa pel caràcter excessivament escarrit d'alguns enunciatos fabrians, que Solà va tenir ocasió de reprendre en força ocasions.]
 El lector no sap quin bo dona de constatar, i ben sovint, fets com aquest al llarg de l'obra de Fabra. (1972: 83-84) [Elogi entusiàstic.]
- IV) Pompeu Fabra és l'únic autor que ha interpretat profundament el fenomen que ens ocupa (encara que ho ha fet a la seva típica manera lacònica i sovint implícita). (1972: 136) [Elogi, però acompanyat d'un lament per l'excés de laconisme.]
- V) Fabra (1956), amb ulls de mestre, també havia classificat a part el tipus «existencial/esdevenimental» de proposició. [...] Un cop més, Fabra es revelava capdavanter entre els gramàtics de les nostres llengües. (1973: 14) [Elogi d'una aportació realment decisiva de Fabra (el «Tipus IV» de proposició).]
 Fabra (1954-56) va exposar aquesta qüestió amb gran claredat i gran sentit del gust i de la mesura. Però, pel fet de no disposar d'un estudi sobre els problemes [...], potser es va mantenir una mica enrere respecte de les actuals possibilitats o tendències de la llengua. (1973: 43) [Elogi tímidament reticent sobre el tractament fabrià de les «inversions» i els «pleonasmes» a la proposició.]
- VI) [Fabra] intentà de trobar, restaurar i salvar per a la llengua escrita el sistema que aquest ús presentava, mirant de mantenir l'autonomia enmig de dues forces poderoses: el castellà i el francès. Ho aconseguí admirablement, lúcidament. (1973: 80) [Elogi, potser una mica massa generós, en què s'al·ludeix a la dura impugnació que havia fet Fabra a la ponència (1906) d'Alcover.]
 [En l'estructura «*haver* + p. p. + *inf*»] Però hi ha sis verbs, no sabem si misteriosos o benèvolos (*poder, voler, saber, fer, gosar i haver de*), el participi passat

dels quals concorda encara que el pronom no sigui pròpiament complement directe d'ells: i aquesta benevolència s'encomana a tots els verbs que es trobin en l'estructura que diem. (1973: 83) [Crítica més o menys implícita de Fabra, pel fet d'haver donat una llista closa de verbs que no se cenyia a cap realitat de la llengua parlada.]

- VII) [Parlant de l'ambigüitat del tipus «tinc por que no arribin»] Aquest fenomen, el va descriure perfectament Fabra. (1973: 101) [Elogi discret, però Solà heretava de Fabra que l'ambigüitat pròpia del tipus hagués de ser considerada «problemàtica».]
- VIII) ...la informació, sovint poc explícita, que els gramàtics catalans [en nota: Fabra, Moll, Badia] ens donen sobre aquest sector [el de la frase comparativa] de la sintaxi moderna. (1973: 101) [Crítica moderada, poc incisiva.]

7. SOLÀ, LLATINISTA

Per estudiar una llengua romànica des d'un plantejament comparativista no sembla mala idea de prendre en consideració, també, el llatí. Els *Estudis solanians* feien seva, amb una incidència considerable, aquesta idea, segurament perquè el nostre autor treia partit dels seus coneixements de llicenciat en clàssiques. Sigui com sigui, com que en les meves notes de lectura dels *Estudis* hi abunden sorprenentment les referències al llatí, m'ha semblat just de remarcar aquest vessant potser no gaire conegut de Solà.

- I) En l'esquema inicial de «Canvi i caiguda de les preposicions», fent referència a l'encontre de lligams, s'hi prenia en consideració, a més d'exemples del francès, de l'espanyol i del català, un de Ciceró: *In rejiciendis iudicibus mea diligentia*, tret de la *Syntaxe latine* d'Oudot.
- II) A «Substantivació de l'infinitiu» es prestava una considerable atenció, a través de les gramàtiques de Grandgent, Hoffman, Ernout-Thomas i, finalment, Meyer-Lübke, a la substantivació en llatí. Distingint entre el cas de la llengua culta, amb citacions de Ciceró i Valeri Màxim, el de la llengua familiar, amb citacions de Plaute i Petroni, i el del llenguatge filosòfic.
- III) A «El relatiu a l'actual català literari», en parlar de la *coniunctio relativa* —també *relativo entrelazado* (Bassols) o *relatif de liaison* (Oudot)—, Solà oferiria set magnífics exemples d'Horaci, de Terenci, de Ciceró, de la *Peregrinatio Aetherae* (2), de Sallusti i de Cèsar, de tots els quals en donava en nota la traducció al català.

- IV) Estudiant, a «Reflexions sobre els pronoms febles», el tipus inacusatiu de proposició, d'esquema VN, i tot distingint entre el cas de recció i el de no recció del V davant l'element N, Solà introduïa el llatí en l'ampli marc d'una comparació notablement aclaridora amb l'alemany, l'italià, el barceloní, el castellà, el lleidatà i el francès.
- V) A «Concordança del participi passat» s'hi podia llegir una àmplia consideració sobre les perífrasis verbals llatines, amb *sum* i *habeo*. Citem *in extenso*:

...i aleshores «*sum* + p. p.» (que mantenia l'altre aspecte, el de «resultat assolit», de «perfet» pròpiament dit) s'acostà al present passiu normal fins a coexistir-hi i reemplaçar-lo. (1973: 61)

Habeo era un verb transitiu actiu, que equivalia al nostre *tenir*. El complement directe d'*habeo* podia dur un atribut, el qual podia ser participi. (1973: 61)

- VI) Parlant, a «La negació», dels mots indefinits i dels mots negatius en contextos hipotètics i negatius, Solà fonia en un dos quadres de Tesnière referits al llatí literari, per comparació amb els casos de l'anglès i del francès. La doctrina consistia a remarcar que, si llengües com l'anglès, l'alemany o el rus disposen, com el llatí, de dos cossos ben diferenciats d'aquests mots, les llengües romàniques els tenen, en general, desdibuixats.

8. ALGUNS MORCEAUX CHOISIS, A MANERA DE CONCLUSIÓ

Les citacions de Solà que figuren en els apartats anteriors ja es poden llegir, en general, com a fragments escollits. De tal manera que, per finir aquesta exposició amb la intenció de cedir-li plenament la paraula al nostre autor, no em resta més que proposar una darrera selecció, que voldria que fos significativa, de fragments solanians no esmentats prèviament. Els següents:

- I) Caldria saber quin fonament té la distinció que Sanchis i Moll fan entre espècies de temps, i per què Moll després l'abandona. I, encara més, caldria que els tractats gramaticals que donen notícies dialectals les donessin prou fidedignes i clares. Mentre no es faci així, és més prudent de no alterar el sistema establert. (1972: 24)

- II) Bé que la llengua avui vacil·li, el recel de substantivar els infinitius persisteix en uns certs sectors i en un cert grau. En canvi, hi ha autors (P. Bertrana) i sectors (p. ex., pagesia de Bell-lloc d'Urgell) que en fan un ús il·limitat. (1972: 68)
- III) Fabra, per esquivar l'ambigüitat de la construcció «el que», no hi pogué fer altra cosa que recomanar l'ús (encara força viu) d'*allò* en lloc de *el*: *allò* representa la continuïtat de l'antic *ço* (francès modern *ce*). (1972: 125)
- IV) L'estat del francès il·lumina una sèrie de punts que la gramàtica catalana ha tingut foscos, o com a misteriosos, fins ara. (1973: 142, n. 33)
- V) Però Fabra potser no va arribar a comprendre del tot que havia atès el fons de la qüestió; altrament no hauria donat encara a darrera hora dues llistes de verbs. (1973: 84)
- VI) Més que d'una proposició pròpiament dita, es tracta d'un ambient negatiu o bé incert creat per un tret semanticoestructural. (1973: 98)
- VII) De manera que ens queda un cert neguit (transmès per la tradició oral i ben arrelat en l'ànim dels correctors d'editorial) sobre la genuïtat de *del/dels que*, que a penes era conegut en català antic (però encara menys en castellà antic). (1973: 128)

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- SOLÀ, Joan (1972): *Estudis de sintaxi catalana/1*, Barcelona: Edicions 62 (Llibres a l'Abast, 104).
- SOLÀ, Joan (1973): *Estudis de sintaxi catalana/2*, Barcelona: Edicions 62 (Llibres a l'Abast, 105).

Quan la norma és descripció: de Pompeu Fabra a Joan Solà

Jordi Ginebra
Universitat Rovira i Virgili

0. INTRODUCCIÓ

En l'article «Entre dues gramàtiques: de la descripció a la prescripció», publicat al volum col·lectiu *Joan Solà. 10 textos d'homenatge*, Manuel Pérez Saldanya i Gemma Rigau escriuen que Joan Solà no concebia «la prescripció sense la descripció, sigui en el moment d'establir les normes, de reforçar-les o de criticar-les» (Pérez Saldanya i Rigau 2010: 219). L'afirmació té un cert regust d'afirmació tòpica, perquè avui seria difícil trobar cap gramàtic dedicat al treball normatiu que no pensi que l'establiment de les normes lingüístiques ha de fonamentar-se en estudis descriptius. Però a finals dels anys seixanta, almenys en l'àmbit català, això no era tan clar. En qualsevol cas, el que ara vull fer avinent es pot expressar amb una afirmació en part complementària de la de Pérez Saldanya i Rigau: Joan Solà tampoc no concebia la descripció sense la prescripció. Perquè és principalment en el marc de la gramàtica normativa que cal situar la seva obra.

La gramàtica normativa, però, no ha estat gaire ben considerada per la lingüística moderna. L'any 1968, el lingüista britànic John Lyons posava aquest epígraf a un dels apartats del seu conegut manual de la matèria: «La lingüística és una ciència descriptiva, no prescriptiva». I ja en el cos del text reblava el clau: «La primera tasca del lingüista és *descriure* la manera com la gent parla (i escriu) realment la seva llengua, i no *prescriure* com han de parlar i escriure» (Lyons 1968: 43). La distància crítica amb què els lingüistes observen l'activitat preceptiva també es fa palesa en fets com aquest: l'any 2009, el professor Geoffrey K. Pullum, en un article sobre un influent manual escolar de gramàtica normativa anglesa, escrivia que «els preceptes que conté van del clixé banal a la rucada inconsistent», i que el llibre era una «barreja tòxica de purisme, atavisme i excentricitat personal» (Pullum 2009: B15, traducció meua). O en aquest altre: Lieselotte Anderwald (2014: 5), referint-se als prescriptivistes anglesos del segle XIX (però la referència segurament podria estendre's a la tradi-

ció prescriptivista en general), denunciava l'escàs gruix tècnic de les normes gramaticals que formulen, fent notar que aquestes normes s'emmarquen sovint en l'àmbit de l'estètica, la lògica, la crítica de societat o la moral (i no en el de la lingüística, doncs).

En l'espai català també es detecta aquesta situació: el prescriptivista tradicional, quan es refereix a estructures o elements no previstos per la gramàtica normativa, parla de vegades de plagues, epidèmies, pecats, taques que s'escampen, ferides, vicis, càncer, verbs que emmalalteixen o usos socialment perniciosos. En les nostres contrades, doncs, sembla que les valoracions sobre la llengua formen un subconjunt dels advertiments sobre la moral i sobre la salut. Un professional de la lingüística tampoc no se sentirà a gust havent de situar la seva feina en aquestes coordenades.

No és estrany, en aquest escenari, que ningú que s'ocupi de la llengua vulgui ser qualificat de normativista. I que fins i tot els qui estan formalment encarregats de treballar en la norma lingüística evitin de vegades l'aparença de prescriptors, com va passar a començament dels anys noranta amb la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, que va redactar unes normes per al català estàndard oral i les va intitular *Proposta*. I com va passar més endavant, quan la mateixa Secció, a propòsit dels signes d'interrogació, va «aconsellar» de posar-ne només al final. Proposar i aconsellar són activitats que no tenen mala premsa, i que la gent no relaciona amb l'aspra tasca de formular preceptes. (Em sembla que podem estar convençuts, però, que de cara a la nova gramàtica normativa oficial aquesta reticència haurà desaparegut, i que la gramàtica no contindrà afirmacions d'esperit prescriptiu i embolcall descriptiu, com seria, per exemple, la que indiqués que tal i tal altra solucions són normatives, però que una de les dues és més habitual —ja que llavors s'estaria formulant una prescripció «dissimulada», perquè es faria pensar, implícitament, que una de les dues és «més» normativa; una manera de fer que només contribuiria a generar desorientació i que, doncs, cal evitar.)

I, tanmateix, aquest món de la preceptiva gramatical era —és— el món de Joan Solà. ¿Què és, llavors, el que ens el fa veure tan lluny del prescriptivisme tradicional? En aquesta exposició intentaré respondre —almenys parcialment— a aquesta pregunta. He aïllat sis característiques que penso que separen l'obra de Solà de l'obra dels prescriptivistes tradicionals. Les tractaré separatament, en sis apartats. Al final faig, a més, uns quants comentaris addicionals. He d'avisar que no pretenc fer un estudi de la teoria de la norma lingüística en l'obra de Solà —hi ha certs aspectes importants que no tracto—, però sí que crec que el meu text pot servir com a contribució a aquest estudi.

1. GRAMÀTICA NORMATIVA I LLENGUA GENUÏNA

En primer lloc, em sembla, Solà s'allunya dels prescriptivistes tradicionals en la concepció mateix de la gramàtica normativa. Per al prescriptivista tradicional, la normativa és un conjunt tancat i inamovible de preceptes, que cal seguir sempre i que generen un producte també tancat i limitat: la llengua normativa. Fora de la llengua normativa, llavors, només hi ha una altra classe de llengua: la llengua incorrecta. El gramàtic, aleshores, té la comesa de divulgar i explicar les afirmacions de la normativa (i, en el millor dels casos, si no són prou clares, es pot atorgar la facultat d'interpretar-les). Aquest panorama, que és general a la tradició prescriptiva europea, es mostrava encara més inflexible al nostre país, en la segona meitat de la dècada dels seixanta, quan Solà va començar a fer classes de català i a interessar-se per la gramàtica. Convé recordar que la situació política de bandejament del català de la vida pública havia provocat que la visió de la norma s'enrigidís i que l'obra de Fabra esdevingués un mite. La fidelitat acrítica a aquesta obra s'interpretava com un senyal de resistència política.

En canvi, Joan Solà, des del primer moment, des dels *Estudis de sintaxi catalana* (1971-1972), concep la gramàtica normativa com un artefacte màximament explícit. Aquí cal entendre *explícit* no solament com a clar, sinó també com a complet. Algú podrà objectar que, per als preceptistes tradicionals —d'acord amb el que acabo d'assenyalar, precisament—, la gramàtica normativa, en la mesura que es veia com un dispositiu tancat, també era «completa». D'acord. La «completesa» que demana Solà, doncs, és d'una altra naturalesa. Solà parteix de la idea que, fora de la gramàtica normativa, hi ha un *sistema*: el sistema de la llengua (sobretot de la llengua escrita). I que la normativa ordena i explicita aquest sistema. És en relació amb aquest sistema que Solà concep que la gramàtica normativa ha de ser completa. A diferència de l'enfocament del prescriptivista tradicional —per al qual, com he dit, fora de la llengua normativa només hi ha llengua incorrecta—, per a Solà, fora de la llengua normativa, hi ha també llengua genuïna. Aquesta posició obliga el gramàtic, certament, a una feina addicional (i *addicional*, de fet, no és la paraula adequada): cal reformular i eixamplar la gramàtica normativa perquè expliqui el sistema i «generi» també aquesta llengua genuïna que no es pot inferir dels preceptes establerts fins llavors. I cal procedir a una dissecció dels preceptes fabrians, a acarar-los amb la realitat de la llengua escrita del moment i a concretar-ne les limitacions, si n'hi ha.

Aquesta posició és el que explica, em sembla, la seva atenció —una de les facetes menys conegudes de la seva activitat científica, a la qual, tanmateix, va

dedicar molt de temps i esforços, almenys fins a un cert moment— a qüestions d'història de la llengua i, més específicament, a qüestions relacionades amb la història dels nostres gramàtics i els nostres lexicògrafs. La història de la llengua es pot estudiar per ella mateixa, però Solà volia saber què havien dit els catalans, al llarg de la història, sobre la codificació de la seva llengua. Volia explorar i descobrir si hi havia afirmacions normatives encertades —no recuperades després pel fabrisme— que ajudessin a obtenir aquesta descripció explícita i exhaustiva del sistema de la llengua. Així, va aplegar una quantitat ingent de materials d'aquesta mena als llibres *Del català incorrecte al català correcte. Història dels criteris de correcció lingüística* (1977) i *Gramàtica i lexicografia catalanes: síntesi històrica* (1995) —escrit amb Albert Rico—, i en altres treballs, però sobretot en la monumental *Història de la lingüística catalana 1775-1900. Repertori crític* (1998), redactada en col·laboració amb Pere Marçet, que és el resultat brillant d'una feina de documentació i d'exploració d'arxius i biblioteques feta al llarg de vint anys. (Cal remarcar, a més, que obres com aquesta de vegades acaben transcendent l'objectiu inicial que les va impulsar, i es converteixen en projectes encara més ambiciosos; així, la *Història de la lingüística catalana* també constitueix, de fet, una aportació cabdal a la història social de la llengua.)¹

Aquesta posició és també a l'origen del projecte professional més important que Solà va dirigir: la redacció de la *Gramàtica del català contemporani* (2002). Si bé, com se sap, l'objectiu d'aquesta obra va ser oferir una descripció completa del sistema de la llengua catalana —del català culte general—, a l'estil de les que ja s'havien publicat sobre l'italià i el castellà, el fet és que la inquietud que va conduir Solà a promoure la magna empresa provenia de la constatació que la gramàtica normativa no podia progressar més perquè hi havia àrees importants de la sintaxi que no estaven prou descrites.

2. GRAMÀTICA NORMATIVA I LLENGUA «INCORRECTA»

El segon element que separa Solà del prescriptivista tradicional és la manera de veure la relació de la normativa amb el que hem denominat *llengua incorrecta*. A partir de finals de la dècada dels setanta, amb la recuperació de les institucions democràtiques d'autogovern, la llengua catalana accedeix al sistema regular d'ensenyament, a la televisió, a la premsa i a la vida política i administrativa. És el que vam denominar la *normalització lingüística*. El català deixa de

1 Per a una ponderada valoració recent de l'obra, vg. Iglésies (2012).

ser un assumpte de nuclis particularment sensibles i compromesos i esdevé, almenys fins a cert punt, llengua de masses.

Cap a meitat dels anys vuitanta, però, salten les alarmes: no sols es descobreix que la recuperació social del català continua topant amb dificultats polítiques de tota mena, sinó que també es constata (i això és més determinant per a la qüestió que ens ocupa) que hi ha amplis sectors de la població als quals els resulta molt difícil assimilar còmodament el model de llengua normativa que s'ha mirat de difondre fins llavors. Diguem que aquests sectors (d'origen familiar castellanoparlant, però també d'origen catalanoparlant) no disposen del recurs supletori espontani al català «tradicional» que era viu a casa o a la plaça del poble, o que sentien de la boca dels avis. Del recurs al català *genuí* al qual m'he referit abans, i que, com hem vist, per a Solà també havia de ser objecte d'atenció gramatical. La percepció de mestres, gramàtics, correctors i altres activistes particularment sensibles en matèria idiomàtica és, en definitiva, que la llengua espontània de molts catalans és una llengua altament interferida i poc genuïna; que és, en termes tradicionals, una llengua *incorrecta*.

El prescriptivista tradicional no entén que això representi cap problema per a la normativa gramatical. Com que la causa última de la situació són les condicions socials i polítiques en què viu la llengua, i aquestes condicions són percebudes com a injustes per al poble català, hi ha la convicció que només cal que canviïn. El prescriptivista tradicional parteix de la convicció, potser no formulada conscientment, que treballa per recuperar el lèxic, la sintaxi, la fraseologia i la fonètica «normals», i més o menys conserva l'esperança no confessada que algun dia, quan es produeixin les circumstàncies adequades, aquests trets normals es podran restablir. I que, mentrestant, cal «resistir»: no es pot fer cap concessió a la llengua incorrecta.

En aquest moment al qual em refereixo —meitat de la dècada dels vuitanta—, Solà, en canvi, assumeix la idea que no es pot ignorar la situació sociolingüística. I que s'ha de tenir en compte com és la llengua «incorrecta» de milers de ciutadans, i quina és la seva intuïció sobre la genuïnitat de l'idioma. I que potser tot plegat haurà de provocar modificacions en la gramàtica normativa (*cursiva meva*):

La forta castellanització addicional que s'ha produït en aquests últims anys, a causa d'una immigració més considerable que en cap altre moment històric i en pitjors condicions de poder-la assimilar, juntament amb l'adveniment de les noves tecnologies de la comunicació i amb la continuïtat d'altres factors polítics adversos a la llengua, ha deixat el català en una situació tan deteriorada que *la dita revisió i actualització haurà d'atènyer probablement proporcions insospitades, si no avui, demà passat.* (Solà 1987a: 137)

Més o menys a la mateixa època, a més, també van saltar les alarmes per un altre motiu (en part relacionat amb l'anterior): el neguit que va provocar l'esclat d'una polèmica pública al voltant del model de llengua dels mitjans de comunicació de masses. Les posicions es van polaritzar: entre els qui van participar en el debat —gramàtics, professors, correctors, escriptors, periodistes, traductors—, els uns es van arrengrerar entre els defensors d'un català més acostat al de la llengua parlada (encara que fos al preu d'admetre certs castellanismes), i els altres van posicionar-se en defensa d'un model més en sintonia amb la tradició escrita del postfabrisme. Amb un esquematisme que va fer fortuna, als primers se'ls va titllar de *light* i als segons de *heavy*. (En els paràgrafs que segueixen, per raons de brevetat, utilitzo també aquestes etiquetes simplificadores, i demano que se'm disculpi.)

La voluntat de Solà d'atendre des del punt de vista de la gramàtica normativa la realitat canviant de la llengua espontània dels catalans va fer que alguns el col·loquessin en una posició pròxima a la dels partidaris del català *light*. Solà compartia de fet alguns dels supòsits dels defensors d'aquesta tendència, però no pas tots. En realitat, Solà resultava una mica incòmode tant per als uns com per als altres. Se separava dels *heavy* perquè admetia que es podia canviar la norma i fer-la més flexible i adaptable, però també se separava dels *light* en algun punt important.

Primerament, cal fer notar que els partidaris del català *light* insistien que calia abandonar l'actitud purista, que un idioma és un mitjà de comunicació i que la missió del corrector o del gramàtic és contribuir a crear una llengua funcional i eficaç, i no pas convertir-la en una bandera identitària o en un emblema de les essències pàtries. Solà, en canvi, no va deixar mai d'assenyalar que un idioma és també un signe d'identitat nacional. I ho va dir i repetir sense complexos, no solament durant els anys del debat, sinó durant tota la vida. Així, a la introducció de les *Qüestions controvertides* llegim que les llengües són mitjans de comunicació, però alhora «signes d'identitat nacional i social» (1987a: 6). I en la semblança biogràfica de Fabra del 2006 justificava la fonamentació ideològica *nacional* del treball normatiu, i se situava ell mateix entre els qui pertanyen a la part de la societat que «desitja salvar, enfortir i modernitzar la llengua» (2006: 16).²

I, en segon lloc, si bé és cert que Solà plantejava la possibilitat de «despenalitzar» certs usos prou estesos, encara que no tinguessin aval normatiu (o fins

² Vg. també la p. 24, on parla de «nobilíssima causa». Podem trobar en altres obres passatges en la mateixa línia.

i tot en contra de les prescripcions normatives explícites), també és cert que alhora, paradoxalment, en la «llista de Solà» de trets genuïns que calia mirar de preservar —o de trets al voltant dels quals, en tot cas, calia reflexionar— encara n’hi havia més, segons com, que en els manuals prescriptius ordinaris, tan criticats. (L’explicació és relativament senzilla, i no és cap altra que l’actitud rigorosa del gramàtic.)

D’aquesta manera, per exemple, en relació amb un dels punts que més sovint apareixien llavors (i ara) a la taula del debat normatiu, la caiguda de preposicions, cal fer notar que si, d’una banda, Solà va manifestar més d’una vegada que la norma que obliga a fer caure la preposició davant de la conjunció *que* no ha estat assimilada pels usuaris de la llengua, de l’altra, en la seva anàlisi del fenomen es planteja un problema que la normativa oficial havia passat per alt. El problema és si en català l’absència de preposició no sols afecta la posició anterior a la conjunció, sinó si afecta, a més, la posició anterior a la subordinada interrogativa (total o parcial), exclamativa i ponderativa/dubiativa, com es mostraria a les oracions de (1) i de (2):

(1) ¿Et recordes (de) per on has vingut?

(2) Dubtava (de) si convenia anar-hi.³

Curiosament, doncs, Solà acabava «suggerint» una norma, en certs punts, encara més exigent que la norma oficial vigent. I això no encaixava amb certs plantejaments d’alguns dels qui defensaven un estàndard més acostat a la llengua ordinària. Com he dit, l’explicació em sembla senzilla: Solà acceptava la possibilitat d’obrir l’estàndard a trets poc genuïns que s’havien generalitzat, però alhora feia tots els possibles perquè no es perdessin els elements genuïns que pensava que eren recuperables.⁴

3 Solà ja va plantejar el problema als *Estudis* (Solà 1971: 35-37), i després s’hi va tornar a referir en diversos moments, com ara a *Sintaxi normativa: estat de la qüestió* (1994: 72-76) i a l’última lliçó (Solà 2011: 138-142).

4 En la «llista de Solà» hi hauria altres trets com el rebuig de la cadena *després que* + subjuntiu, de la completiva amb *que* en posició inicial absoluta, de l’infinitiu en oració matriu, de la construcció *per* + infinitiu amb valor causal, de la «relativa d’infinitiu», de la passiva pronominal amb expressió de l’agent introduït per *per*, de determinats usos de la locució conjuncional *per tal de*, del possessiu com a objecte d’un nom, etc. Amb això no afirmo pas que Solà es mantingués en una posició clara de rebuig de tots aquests trets durant tota la vida. Eren punts que plantejava, i que creia que requerien reflexió i debat. De tota manera, sí que m’interessa destacar que quan Solà «intervenía» en la producció de textos —com a editor, coautor o director de tesis i treballs de recerca— era extremament exigent. De vegades deia que no sabia com resoldre un problema, però quan tenia un text al davant normalment el «resolia» en la línia menys *light*.

3. LA REFORMULACIÓ DE LA NORMA

La tercera característica que separa la feina de Solà de la del prescriptivista tradicional és la convicció que, efectivament, les normes gramaticals es poden canviar o reformular. De fet aquesta característica es deriva de les dues anteriors: si els enunciats normatius han de poder generar tota la llengua genuïna (que fins ara no generaven), i si determinats trets de la llengua considerada fins ara incorrecta han de ser acceptats com a normatius, és indiscutible que la norma s'ha de poder canviar.

Aquesta idea té tres concrecions. En primer lloc, les normes es poden canviar si han estat mal formulades (o incompletament formulades), i això es comprova quan la descripció de la llengua ens permet descobrir trets vius del sistema que el codi gramatical no havia previst. El cas potser més clàssic en relació amb aquest punt és el de les tematitzacions (també anomenades *dislocacions*). Com que és prou conegut, m'hi entretindré molt poc, però sí que m'interessa mostrar breument —i esquemàticament— l'operació del gramàtic (del gramàtic Joan Solà). El lingüista arriba a la conclusió que frases com *A la Marta li agrada el futbol o De sucre no n'he portat* pertanyen al sistema de la llengua i, doncs, no poden ser rebutjades. Fabra havia indicat que en les oracions d'aquesta mena hi havia un pleonasme (una repetició innecessària) i que, per tant, calia reordenar-les —fora que es tractés de casos expressivament molt marcats— perquè esdevinguessin acceptables o, si més no, calia separar del cos de la frase l'element duplicat per mitjà d'una coma. Solà recorre a la teoria sintàctica per mostrar que hi ha un fenomen anomenat *tematització* (o *dislocació*), que consisteix en el desplaçament d'un constituent, quan no té rellevància informativa, a l'esquerra o a la dreta de l'oració. Aquest moviment implica necessàriament l'aparició d'un pronom de represa en la posició abandonada pel constituent mogut. Per a Solà, llavors, cal formular la regla adequada a aquest fenomen i, sobretot, deixar de parlar en aquest cas de *pleonasme* (que és una expressió connotada negativament) i recórrer a etiquetes com *duplicació pronominal*.⁵

5 Vg. també, sobre aquesta qüestió, la contribució de Nogué i Payrató en aquest mateix volum. El precepte de l'ús de la coma per «legalitzar» el pleonasme no és un precepte explícit de Fabra, però sí implícit (en els exemples de les seves gramàtiques i de les *Converses* hi apareix sempre). L'error de Fabra en l'anàlisi de les tematitzacions prové d'una reflexió insuficient, que el va dur a considerar que l'element mogut és emfàtic, quan en realitat és de signe contrari. Els textos en què Solà tracta del fenomen són sobretot Solà (1990: 91-124) i Solà (1994: 235-263). De cara a la docència de la llengua és important precisar que la idea d'abandonar el terme *pleonasme* afecta les tematitzacions, però no pas totes les duplicacions pronominals. Així, en casos com els que exemplificaria una oració com *Hi vaig anar-hi* l'eti-

En segon lloc, les normes es poden canviar *perquè la llengua ha canviat*. Aquest seria el cas, per exemple, de la proposta de canvi de les pautes de distribució dels verbs *ser* i *estar*. I, en tercer lloc, les normes es poden canviar perquè són incompletes, impracticables o han estat mal formulades (com en el primer cas) i perquè, a més, no és possible establir una regla que aculli tots els usos legítims, ja que els usos reals divergeixen entre ells sistemàticament. Llavors es pot establir una norma literària que no sigui el reflex de cap ús concret però que ordeni i harmonitzi l'ús escrit culte general. Aquest és el cas de la proposta per a l'ús de les preposicions *per* i *per a*.

El cas de les preposicions *per* i *per a*, a més, és interessant en ell mateix perquè il·lustra de manera exemplar el contrast en aquest punt entre la posició de Solà i la dels prescriptivistes tradicionals (les normes es poden canviar / les normes no es poden canviar). Fixem-nos que l'origen del desacord entre Solà i els qui s'oposen a la seva proposta és precisament aquest: Solà pensava que la norma de Fabra es podia modificar, mentre que els seus contradictors s'oposen a la proposta Coromines-Solà perquè pensen que la norma no es pot modificar. A partir d'aquí tot l'esforç dels defensors de la norma clàssica ha consistit a intentar demostrar que aquesta norma és coherent i té sentit, però ja no s'ha debatut més la qüestió de fons: que aquesta norma és impossible de seguir. És interessant comprovar, a més, que els adversaris de Solà en aquest punt solen adduir dos fets que no invaliden la proposta de reforma (tot i que els addueixen com si la invalidessin). El primer és que en tal o tal àrea del domini lingüístic s'utilitza *per a* davant d'infinitiu. Un extrem que Solà no va negar mai. El segon és que Solà (i d'altres que han seguit Solà) defensava la proposta de Coromines per raons sociolingüístiques. El que és més curiós és que, després de feta aquesta afirmació, els qui s'oposen a Solà consideren que ja han «completat». Com si haguessin aportat un argument. És com si pensessin que, si una proposta respon a raons sociolingüístiques, és una proposta que no val. És curiós perquè fa pensar que potser no saben que el treball d'establiment del codi normatiu, el treball de planificació lingüística del corpus, és per definició sociolingüístic. I que no

queta *pleonasm*e segurament està justificada. Sigui com sigui —pensant també en la docència de la llengua—, és fonamental no difondre reflexions que condueixin a percebre que el fenomen de les tematitzacions és un fenomen complex i amb el qual cal anar amb compte, perquè això només podria portar a la paràlisi: a provocar que els usuaris de la llengua, davant el temor de cometre una falta, prescindin d'aquest recurs sintàctic. Dissortadament, sembla que en relació amb aquest punt ja s'ha fet molt de mal. Una de les dues modalitats de la tematització, la tematització a la dreta, constitueix un tret que caracteritza sintàcticament la llengua catalana en relació amb les llengües romàniques, com han demostrat empíricament Villalba (2007) i Mayol i Villalba (2013). En els darrers anys, però, els indicis mostren que el tret és recessiu, com indiquen les inquietants conclusions de l'acurat estudi de Forcadell (2013).

saben, doncs, que desqualificar una norma gramatical perquè aquesta norma té motivacions sociolingüístiques és no dir res. És com si algú afirmés: «El Pepet té afició a la música per raons musicals», o «La Maria treballa per raons laborals».

4. ELS DUBTES, LA INSEGURETAT

El prescriptivista tradicional és un gramàtic que dicta les normes amb seguretat. No s'equivoca. Ho sap tot. I fa judicis de valor moral. Aquesta és la quarta característica que distingeix Solà del normativista de soca-rel. Solà dubta i s'equivoca, i si cal torna a tractar un tema que ja ha tractat més d'una vegada (cursiva meva):

A l'autor d'aquestes pàgines sempre li han interessat i l'han apassionat les qüestions de normativa, les qüestions que obliguen a opinar, a decidir. Només que per opinar i decidir cal sempre anar molt ben calçat: no n'hi ha prou, com algú probablement es pensa, de sentir un neguit, una incomoditat, o de tenir una intuïció sobtada davant el codi gramatical o lexicogràfic. Cal haver donat moltes voltes als aspectes més abstractes i als més peremptòriament pràctics de cada qüestió. *Més d'una vegada no entens un problema sinó després d'haver-ne publicat tres o quatre estudis tu mateix i haver-ne sentit diverses i contraposades opinions als col·legues.* (Solà 1990: 7-8)

Solà admet i tot que un concepte clau de la seva manera d'enfocar la tasca normativa, com és el concepte de *llengua genuïna* —ja n'hem parlat—, respon a una realitat de límits difusos. És així que reconeix que «tothom és conscient que la llengua diària dels catalans està inextricablement farcida d'elements aliens (en lèxic, fraseologia, sintaxi i fonètica) i que és literalment impossible viure en la nostra comunitat mantenint-se en l'ideal d'una llengua genuïna, fins i tot suposant que fos possible definir el concepte de *genuïnitat*, que en el nostre cas no ho és» (Solà 2003: 99). I ja no és sols que s'adoni que els usuaris de la llengua, en general, tenen una intuïció canviant i polimòrfica de l'idioma, sinó que comprova que ell mateix també vacil·la:

El solecisme, com el barbarisme, és una noció relativa i mòbil: allò que ahir xocava als nostres pares, avui potser és l'única realitat considerada normal; i, per la mateixa raó, allò que a mi em fa posar nerviós és l'únic ús habitual de la generació que em segueix o del periodista del diari que m'arriba cada dia. [...] No fa

sinó mesos, em revoltava de sentir a cada moment la construcció «L'equip tal guanya de set punts»: avui ja no hi veig res de nefast, o en tot cas, se'm fa difícil d'emetre un judici clar sobre el sentiment que em provoca i la solució que hi proposaria. (Solà 1994: 18-19)

Per contrast amb els cenacles encarcerats, rígids i solemnes del normativisme tradicional, l'actitud de Solà era detonant. Per això en aquests cenacles no acabava d'agradar el seu discurs. Solà tampoc no acabava de convèncer certa bona gent que n'esperava «solucions» categòriques i simples. És en part una llàstima. Però no podia enganyar. No podia dir que una qüestió gramatical estava resolta normativament si no era el cas; o si estava, precisament, mal resolta.

5. LA FORMACIÓ I EL MÈTODE D'UN LINGÜISTA

La cinquena característica que separa Solà dels preceptistes tradicionals és la formació que va rebre com a gramàtic i, sobretot, el mètode de treball. Faré una petita marrada per explicar aquest punt, però espero que al final l'excursió quedarà justificada. Es tracta, en definitiva, de mostrar que Solà era un lingüista, a diferència dels normativistes tradicionals, que no ho eren.

El món de Joan Solà —ho torno a dir— és el món de la gramàtica normativa. No hi ha cap símptoma, però, que ell s'hi sentís incòmode. No hi ha cap símptoma que la seva feina habitual se sentís negativament afectada per l'afirmació següent, que ja he adduït abans: «La lingüística és una ciència descriptiva, no prescriptiva.» No sembla que el fes patir la possibilitat que algú li denegés la condició de lingüista pel fet de dedicar-se a la normativa. Fixem-nos que fins i tot quan, en els anys vuitanta, es van conèixer a Catalunya les aportacions teòriques que expliquen que la gramàtica prescriptiva també pot ser una disciplina acadèmica «seriosa», i que situen el treball de regulació del corpus de les llengües en el marc de la lingüística, la sociolingüística i la sociologia del llenguatge (aportacions que, diguem-ne, descobreixen, per a la feina relacionada amb la preceptiva gramatical, la possibilitat de legitimar-se com a activitat de rang científic), Solà no es va sentir particularment cridat a recórrer a aquest nou equipament conceptual per «investir-se» de la condició de lingüista.

Aquestes aportacions són, d'una banda, la del Cercle Lingüístic de Praga dels anys vint i trenta, amb el concepte de «cultura de la llengua literària», i, de l'altra, la del corrent que arrenca de l'article «Planning for a Standard Lan-

guage in Modern Norway» (1959), d'Einar Haugen, que estableix les bases teòriques de l'anomenada *planificació lingüística del corpus*. La primera d'aquestes aportacions va servir a Xavier Lamuela i Josep Murgades (1984) per enquadrar teòricament, disciplinàriament i històricament el treball de reforma lingüística de Pompeu Fabra. La segona va esdevenir en poc temps el marc canònic general de la reflexió sobre codificació i estandardització a Catalunya. Joan Solà, en el llibre *L'obra de Pompeu Fabra* (1987) —i en altres treballs posteriors dedicats també a Fabra—, va recórrer a les reflexions de Lamuela i Murgades (a la teorització, per tant, del Cercle Lingüístic de Praga) per explicar els criteris que havien guiat la reforma fabriana: per explicar que el científic (el gramàtic) no ha de pensar que la seva missió s'acaba en l'observació i descripció neutres de la llengua, sinó que ha de sentir-se legitimat per intervenir en la conformació i evolució de la llengua estàndard. En canvi, Solà no va recórrer mai a aquestes reflexions per explicar i justificar la seva pròpia feina. Igualment, amb aquesta finalitat, pel que sé, mai no va servir-se dels termes i conceptes propis de la planificació lingüística del corpus.

Pot resultar estrany, doncs, que si Solà es dedicava a la normativa (una activitat poc o gens reconeguda per la lingüística contemporània), i si va conèixer legitimacions teòriques que avalaven la condició de lingüista dels qui treballaven en el camp en què ell es movia, no acudís a aquestes teoritzacions per argumentar que la seva feina era la feina d'un lingüista.

No tinc ara per ara una explicació precisa d'aquesta qüestió. Potser certes disquisicions l'engavanyaven poc o molt i l'haurien distret de la feina que li interessava més. Potser no sentia cap necessitat de justificar res, perquè, en realitat, ja era prou evident que la seva manera de treballar s'allunyava de la dels prescriptivistes tradicionals. Perquè, efectivament, se n'allunyava, com he dit, en aquest punt fonamental, que és —en bona part— el que demostra que la seva activitat era l'activitat d'un lingüista: la formació i, sobretot, el mètode que feia servir en l'exercici de la seva professió de gramàtic.

Quant a la formació, si bé cal reconèixer que la universitat espanyola dels anys seixanta no era l'exemple més refinat d'institució capdavantera del progrés científic, el fet és que durant els estudis universitaris Solà va conèixer l'estructuralisme lingüístic (especialment els *Éléments de syntaxe structurale* de Tesnière) i —llavors o poc després— els primers esclats del generativisme (potser per mitjà de Gabriel Ferrater). La formació de Solà en lingüística i en gramàtica descriptiva (malgrat que ell mateix, segurament, afirmaria que no era gaire sòlida) no té res a veure amb la que tenien els prescriptivistes catalans dels anys seixanta (que, simplement, no en tenien o, si n'havien rebut, els havia relliscat).

Quant al mètode, Solà mostra des del seu primer treball que, efectivament, la gramàtica descriptiva és per a ell l'eina de treball, l'instrument d'anàlisi; que, com deien Pérez Saldanya i Rigau, no concebia la prescripció sense la descripció (el concepte mateix de *sistema*, al qual m'he referit abans, prové de la lingüística descriptiva; en concret, de l'estructuralisme). Per obtenir ni que fos una mica més de llum sobre un problema que estudiava, el mestre de Bellloc buscava monografies descriptives, gramàtiques d'altres llengües, articles teòrics, estudis de dialectologia, obres de síntesi i, en definitiva, qualsevol treball que sospités que podia representar una aportació a la descripció del fenomen en observació. Algú pot pensar que aquesta actitud no deu ser pas específica de Solà, sinó que deu ser (o hauria de ser) la de qualsevol lingüista que treballi amb rigor.

Certament. Però el que aquí m'interessa posar en relleu no és l'homologia de la feina de Solà i la feina d'un lingüista, sinó el contrast entre la feina de Solà (és a dir, la feina d'un lingüista) i la feina del prescriptivisme tradicional. El prescriptivisme tradicional, d'acord amb la concepció de la gramàtica que el caracteritza, és autàrquic i abibliogràfic. Ho era a finals dels seixanta, quan Solà va començar a analitzar la llengua catalana, i ho va continuar sent després. Aquest és el tret que d'una manera més ostensible separa les dues orientacions de l'activitat normativa. Una obra sense bibliografia o amb bibliografia exigua, per extensa que sigui i encara que es declari descriptiva, és una obra que pertany al prescriptivisme tradicional.

(Segurament algun lector trobarà que he insistit una mica innecessàriament en la idea que Solà era un lingüista, sobretot perquè pensarà que l'important és la seva feina, i no pas les etiquetes, i perquè, si a Solà això no el preocupava, potser no té sentit que ens preocupi als altres. És probable que tingui raó. Però el món científic i acadèmic no sempre és tan neutral i asèptic com sembla que hauria de ser, i és un món en el qual de vegades hi ha grups que pretenen delimitar els espais i decidir la posició dels altres. En concret, en l'àmbit de l'estudi de les llengües aquesta pretensió s'ha traduït, entre altres coses, en l'autoassignació de la potestat de concedir o no als altres el «passaport» per entrar al país de la lingüística. I, dissortadament, si els detentors d'aquesta potestat no concedeixen a algú el «passaport» de lingüista, de vegades resulta difícil que aquest algú arribi a ser tingut en compte en determinats cenacles o davant determinades audiències.)

6. LES APORTACIONS DESCRIPTIVES

Finalment, la capacitat d'anàlisi dels fenòmens sintàctics i la gran destresa descriptiva és també una característica que separa Solà del prescriptivisme tradicional. En part, certament, l'afirmació és tautològica: si el normativisme tradicional ja no té per ell mateix vocació descriptivista, és lògic que no obtingui gaires fruits de la descripció. Però diguem-ho ja sense embuts: no és sols la disposició; no és sols que Solà, des del primer moment, hagués volgut atendre la descripció en el seu treball sobre normativa. També és el resultat. Solà va fer contribucions importants a la descripció de la sintaxi catalana, ara ja al marge de la «utilitat» que aquestes contribucions podien tenir per a la normativa.

No m'entretindré a desenvolupar aquest punt, que per a certs estudiosos és precisament el que té més valor de l'obra de Solà. Demanaria un espai de què no dispo. Sí que m'interessa assenyalar, en qualsevol cas, que en relació amb certs temes Solà va fer recerques extenses: el relatiu, la coordinació, les preposicions, les construccions temporals, els verbs *ser*, *estar* i *haver-hi*, les pseudorelatives, la concordança del participi, els pronoms febles, el complement directe preposicional i d'altres. I que en relació amb certs punts Solà sovint va fer saltar la llebre: va fer notar que hi havia un aspecte poc descrit, i va suggerir camins per explorar-lo. Aquest seria el cas dels possessius (en concret, per exemple, va suggerir que el possessiu català queda deslegitimant en posició d'objecte del nom) o el de l'infinitiu en ús absolut (després anomenat *directiu*). Sovint Solà detectava el fenomen (de vegades fenòmens de detall que podria considerar-se minúcies), i després altres estudiosos completaven l'explicació, com és el cas —ja en els últims moments de la seva vida— de la «caiguda» de la preposició en correlacions del tipus *d'aquí (a) mig any*. Una minúcia que després Pérez Saldanya i Rigau han descrit i explicat amb una gran elegància (2010: 226-235).

També m'interessa destacar que en certs casos les aportacions descriptives de Solà van consistir, justament, a «traslladar» una qüestió al terreny descriptiu (per fer-lo tornar després, si esqueia, al clos normatiu) i a trobar, per a aquesta qüestió, una etiqueta tècnicament apropiada. N'és un exemple clar el problema de l'anomenat *article neutre*. Quan la gramàtica tradicional afirma que el català «no té article neutre», o quan dreça llistes de construccions alternatives per «evitar el *lo neutre*», el que fa en realitat és reconèixer (o donar per descomptada) la falta d'autonomia sintàctica del català. El que fa equival a dir que no es pot parlar del català sense la referència de la sintaxi castellana. Solà es va esforçar per sortir d'aquesta trampa, i per delimitar les zones teòriques de la

sintaxi i la semàntica catalanes que corresponien a les zones sintacticosemàntiques que en castellà s'expressen per mitjà de l'article *lo*. Ja no es tractava sols, doncs, de buscar «solucions» per defugir el *lo*, sinó d'examinar i descriure com s'expressa en català «l'abstracció i la intensitat».⁶

7. COMENTARIS FINALS I

Vèiem al segon apartat que el treball de Solà es fonamenta en la idea que la gramàtica normativa ordena i explicita el sistema de la llengua. I en la idea que, en relació amb aquest sistema, la gramàtica normativa ha de ser completa. És el que Pérez Saldanya i Rigau han denominat «l'exhaustivitat com a consigna» (2009: 220). Com que l'instrument per a l'establiment dels preceptes gramaticals és, tal com també ja s'ha dit, la descripció dels fenòmens, resulta que Solà exigeix a la normativa que es converteixi en una descripció idealment exhaustiva de totes les estructures característiques de la llengua escrita comuna. I, com que Solà no abandona el seient del gramàtic normatiu, en aquest punt, doncs, prescriure és descriure.

Aquesta visió, diguem-ne, totalitzadora de la normativa (una gramàtica exhaustiva que descriu tots els usos legítims del sistema de la llengua i que, per tant, hi coincideix) és constant en l'obra de Solà almenys —em sembla— fins a finals dels noranta. D'acord amb aquesta visió, no hi ha distinció entre llengua genuïna *normativa* i llengua genuïna *no normativa*. La llengua, si és genuïna, ha de constar al codi gramatical.

En els últims anys de la seva vida, segurament a partir d'un moment que coincideix amb el de la seva actuació com a ponent de la secció de sintaxi de la nova gramàtica normativa de l'Institut d'Estudis Catalans, Solà en part va canviar lleugerament de perspectiva, i va insistir que l'estàndard —d'acord, d'altra banda, amb la teoria vigent de la planificació lingüística del corpus— ha de ser selectiu, i que, per tant, hi pot haver trets del català que són genuïns però que quedin fora de la llengua establerta com a normativa. Així, en la conferència del 2005 dedicada a traçar una semblança biogràfica de Pompeu

⁶ Aquest va ser, com se sap, el títol que va triar per a un dels treballs dels *Estudis* de 1971-1972, i que a partir d'aquell moment ja va quedar fixat com a terme tècnic per designar el fenomen en estudi. Val a dir, d'altra banda, que referir-se en una gramàtica catalana a la necessitat d'evitar el *lo* neutre pot estar justificat en determinades circumstàncies. Aquest va ser el cas del període de la normativització del català contemporani. Pels condicionaments socials, polítics i culturals de l'època, Pompeu Fabra va haver de donar a la gramàtica catalana una orientació *diferencial* —com ha explicat Sebastià Bonet en diversos treballs (2000, 2012)—, cosa que va exigir la referència al *lo* neutre.

Fabra —pronunciada davant el Ple de l'Institut d'Estudis Catalans—, Solà va explicar que la idea d'intervenció i selecció és la que més clarament distingeix el gramàtic de Gràcia de mossèn Alcover i d'altres lingüistes de la seva època, que s'inclinaven més aviat cap a l'acceptació de la multifacètica realitat oral o dialectal (Solà 2006: 16-17). I en la seva última lliçó també va tractar de la possibilitat que certs trets genuïns quedin fora de l'estàndard, quan va advertir que cal distingir, en la situació d'un idioma en un determinat moment, el que hi és intern i el que hi és extern. Les seves paraules són aquestes:

La nostra tradició després de Fabra i durant moltes dècades no distingia entre aquests dos fets, i la situació de confusió universal creava en els usuaris una sensació perenne d'inseguretat: qualsevol cosa podia ser una «falta», una incorrecció. En gran part, la situació no s'ha resolt, però avui, almenys en teoria, sí que hi ha voluntat de no confondre els dos fets: *n'hi puc vendre* pot ser o no ser considerat normatiu o estàndard, però és indiscutiblement un fenomen intern de la llengua, tan digne com qualsevol altre, i si avui no pertany a l'estàndard, hi pot cabre (hi haurà de cabre) perfectament demà. (Solà 2011: 104-105)

Malgrat això, sembla que en aquest punt Solà patia una certa tensió. Una part de la raó li deia que, efectivament, un estàndard (i el sistema normatiu que hi subjau) ha de ser selectiu. Però una altra part de la seva raó el continuava empenyent a la feina de descriure i descriure i descriure, a no deixar sense fer el registre corresponent de cap tret sintàctic que caracteritzés el català. Un registre que en el fons equivalia a fer constar el tret al codi normatiu.

En tenim un bonic exemple en un passatge del text de l'última lliçó, a la qual m'acabo de referir. Després d'haver-nos dit que, efectivament, el codi normatiu ha de ser selectiu, Solà s'embarca en l'anàlisi d'una construcció, pròpia del nord-occidental, que representa per mitjà de la frase *Porta unes sabates idèntiques a unes que jo en tenia*. Quan acaba l'anàlisi conclou que és una construcció viva només en una àrea molt petita del territori, i que, per tant, no es pot considerar estàndard. I afegeix: «per més greu que li sàpiga a qui va descobrir aquest tresor» (2011: 125). Una afirmació que en realitat equival a aquesta: «Per més greu que em sàpiga a mi». Em sembla que no descobreixo cap cosa especial si dic que a Solà, d'alguna manera, li passava en l'àmbit sintàctic el que ell mateix criticava en general de mossèn Alcover: que li costava molt no acceptar la multifacètica realitat oral o dialectal, quan pensava que era ben genuïna. Estimava la seva llengua i li sabia greu perdre'n trets o particularitats seculars. L'apassionava el descobriment de regularitats sintàctiques encara no observades. I no acabava de veure que tot aquest material no hagués de

figurar en les gramàtiques normatives (potser perquè, en definitiva, un tret que és consignat en una gramàtica normativa és un tret «convidat» a ser usat, a viure, mentre que un tret consignat en una monografia és més fàcil que acabi pertanyent a la categoria d'espècie —sintàctica— en perill d'extinció).

8. COMENTARIS FINALS II

Pot ser que a algun dels lectors que hagi tingut la paciència de llegir fins aquí el neguitegi poc o molt descobrir que en l'obra de Solà hi ha aquesta certa indefinició de la frontera entre llengua *descrita* i llengua *normativa*; aquesta permeabilitat constant —i buscada— entre constatació descriptiva i reflexió prescriptiva. Certament, avui, en les classes de lingüística i de filologia, s'explica que el treball descriptiu és previ al normatiu; que cal estudiar a fons el sistema de la llengua, els detalls de la realitat dialectal i col·loquial i les regularitats de la pràctica escrita si es vol realitzar, *després*, una feina normativa que tingui sentit. En la teoria, doncs, la fase descriptiva és anterior a la fase normativa.

En la pràctica, però, això no ha estat sempre així. No ha estat així en la història de la codificació del català contemporani: les gramàtiques de Pompeu Fabra van ser, alhora, les obres que establien la normativa catalana i els textos que oferien les primeres descripcions rigoroses de la gramàtica del català. I tampoc no ha estat així en la història de les grans llengües de cultura que ens envolten (francès, anglès, espanyol, etc.), que han desenvolupat un sistema normatiu que és el resultat d'un procés lent, sovint poc visible, de selecció de formes i estructures operat al llarg de segles. Un procés estandarditzador i normativitzador que *després* ha rebut «justificació» descriptiva.⁷

La discriminació entre normativa i descripció respon, per tant, a un esquema conceptual. Un esquema conceptual fonamentat i raonable, que ens serveix i que necessitem, però que no impedeix tenir en compte que l'anterioritat de la descripció és sovint, sobretot, una anterioritat més lògica que temporal. I que no impedeix, en conseqüència (sobretot en llengües en procés de normalització), que en la praxi gramatogràfica la diferenciació entre l'orientació descrip-

⁷ Per al cas francès —i per a una àrea de la llengua tan convencional com l'ortografia—, és devastadorament lúcida l'anàlisi que conté el llibre, ja clàssic, d'André Chervel (1977), que demostra fins a quin punt les explicacions escolars «descriptives» de gramàtica no tenen cap altra finalitat que justificar el manteniment de l'ortografia establerta. Per al cas de Pompeu Fabra, cal fer notar que en la seva trajectòria científica sí que podem aïllar una primera etapa més estrictament descriptivista, i una segona etapa mixta, en la línia del que estic assenyalant. Vg. sobre aquesta distinció el treball recent, expositivament molt clar, de Murgades (2013).

tiva i l'orientació normativa dels enunciats sigui molt tènue o, fins i tot, que sigui una qüestió de grau. Per això la distinció que ha fet la tradició recent entre la gramàtica *normativa* de Fabra de 1918/1933 i la gramàtica *descriptiva* de Fabra de 1956 és una distinció més aviat artificial —i que, en qualsevol cas, mai va sortir del pensament de Fabra (artificial i, potser per part d'alguns, malintencionada; però no seguiré per aquí).⁸

Com acabo de dir, en les gramàtiques de Fabra els enunciats normatius eren també, moltes vegades, els primers enunciats descriptius d'un fenomen. La norma esdevenia descripció. Joan Solà es va situar en aquestes coordenades. Si la gramàtica normativa havia de guiar-se per la consigna de l'exhaustivitat, llavors —com he dit— prescriure és descriure. En el fons d'aquesta posició, em sembla, hi havia la convicció que la norma dignifica. I que el lingüista català, avui, no pot esquivar el compromís de treballar per la dignitat de la seva llengua. D'una llengua, d'altra banda, terriblement maltractada. Al llarg de la història, i ara. Però aprofundir en aquesta qüestió haurà de ser tema, en tot cas, d'una altra exposició.

9. APÈNDIX

Per recomanació de la professora Teresa Cabré i Castellví, redacto aquest apèndix amb la intenció d'oferir certs aclariments. El principal és que no s'ha de deduir de la meua exposició que identifico prescriptivisme *tradicional* amb prescriptivisme *institucional*. Avui, en general —almenys a Europa i Amèrica—, les institucions formalment encarregades d'establir la normativa lingüística són institucions que compten amb lingüistes professionals tècnicament preparats (potser no sempre en el nombre que voldrien, però això ja és una altra qüestió). Precisament per aquesta raó he escrit, al començament del text, que l'afirmació de Pérez Saldanya i Rigau té un cert regust d'afirmació tòpica: perquè avui seria difícil trobar cap gramàtic dedicat al treball normatiu que no pensi que l'establiment de les normes lingüístiques ha de fonamentar-se en estudis descriptius (i, específicament, cap gramàtic que treballi per a institucions dedicades a la planificació del corpus, doncs). Els mateixos Manuel Pérez Saldanya i Gemma Rigau són un exemple del que acabo de dir: dos excel·lents professionals dedicats a la lingüística descriptiva i a la teoria gramatical que

⁸ Vg. a Bonet (1989: 61) altres comentaris i reflexions sobre la relació entre gramàtica descriptiva i gramàtica normativa, i entre la permeabilitat gramatogràfica d'aquestes dues orientacions.

esmercen una part del seu temps a treballar, en el si de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, en l'àmbit de la gramàtica normativa.

Una qüestió a banda és que el treball gramatical fet en el marc d'institucions acadèmiques té uns condicionaments, diguem-ne, estructurals que de vegades dificulten que el resultat sigui percebut per la societat com un treball desproveït de les rutines que caracteritzen el prescriptivisme tradicional. I ja no és una qüestió a banda el fet que de vegades certes acadèmies encara actuen amb els tics propis d'aquesta mena de prescriptivisme. Al capdavant, és la feina concreta i tangible de les acadèmies el que farà que puguin ser emmarcades o no en el normativisme tradicional (i el que farà que l'afirmació de Pérez Saldanya i Rigau pugui continuar considerant-se tòpica). Avui, per exemple, seria inconcebible que una nova gramàtica normativa oficial del català aparegués sense una llista de fonts bibliogràfiques (inconcebible si es pretén evitar que la crítica adscrigui la gramàtica en el corrent del prescriptivisme tradicional).

En un altre ordre de coses, aclareixo també que el prescriptivisme tradicional al qual m'he referit durant la meva exposició està constituït bàsicament per les gramàtiques i manuals (i altres obres equiparables) de la tradició fabriana, una tradició que queda prou ben definida i delimitada en la tesi doctoral de Sebastià Bonet (1991). Cal afegir que, dissortadament, aquesta tradició no s'ha estroncat —per bé que, certament, ha perdut pes—, i avui encara topem amb llibres, articles de publicacions periòdiques i llocs web que exhibeixen impunement la voluntat d'aconseguir que la (tantes voltes referida) afirmació de Pérez Saldanya i Rigau no sigui una afirmació amb regust de frase tòpica.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ANDERWALD, Lieselotte (2014): «Measuring the success of prescriptivism: quantitative grammaticography, corpus linguistics and the progressive passive», *English Language and Linguistics*, vol. 18, núm. 1 (març), pàg. 1-21.
- BONET, Sebastià (1989): «Els manuals de gramàtica i la llengua normativa», dins Joan MARTÍ, Lídia PONS i Joan SOLÀ (ed.), *Actes de les Terceres Jornades d'Estudi de la Llengua Normativa*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 11-73.
- (1991): *Els manuals gramaticals i la llengua normativa*. Tesi doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- (2000): «Fabra: sintaxi diferencial i interferència», dins Jordi GINEBRA, Raül-David MARTÍNEZ GILI i Miquel Àngel PRADILLA (ed.), *La lingüística de Pompeu*

- Fabra. Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Universitat Rovira i Virgili, vol. II, pàg. 49-80.
- (2012): «Les gramàtiques vuitcentistes de Fabra i la *Gramàtica de la llengua catalana* de 1912», *Llengua i Ús*, núm. 52 (segon semestre), pàg. 35-38.
- CHERVEL, André (1977): *Histoire de la grammaire scolaire*. París: Payot.
- FORCADELL, Montserrat (2013): «La sintaxi catalana en procés de canvi: la desaparició de la dextralocació en el català de TV3». *Estudis Romànics*, vol. 35, pàg. 401-414.
- HAUGEN, Einar (1959): «Planning for a Standard Language in Modern Norway». *Anthropological Linguistics*, vol. I, núm. 3 (1959), pàg. 8-21. Reproduït dins: Joshua FISHMAN (ed.). *Readings in the Sociology of Language*. La Haia: Mouton, pàg. 673-687.
- IGLÉSIES, Narcís (2012): «Una lectura de la història lingüística catalana. A propòsit de dues obres de Joan Solà», dins Salvador OLIVA (ed.), *Joan Solà, in memoriam*. Girona: Universitat de Girona, pàg. 71-96.
- LAMUELA, Xavier, i Josep MURGADES (1984): *Teoria de la llengua literària segons Fabra*. Barcelona: Quaderns Crema.
- LYONS, John (1968): *Introduction to Theoretical Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MAYOL, Laia, i Xavier VILLALBA (2013): «Right-dislocation in Catalan: tails, polarity and activation», *International Review of Pragmatics*, vol. 5, núm. 1, pàg. 87-117.
- MARÇET, Pere, i Joan SOLÀ (1998): *Història de la lingüística catalana 1775-1900. Repertori crític*. Girona/Vic: Universitat de Girona / Eumo Editorial.
- MURGADES, Josep (2013): «Fabra, el naturalisme previ a l'arbitrarietat», dins Josep M. DOMINGO i Anna LLOVERA (ed.). *De realisme. Aproximacions i testimonis*. Lleida: Punctum, pàg. 105-117.
- PÉREZ SALDANYA, Manuel, i Gemma RIGAU (2010): «Entre dues gramàtiques: de la descripció a la prescripció», dins Neus NOGUÉ, Emili BOIX, Sebastià BONET i Lluís PAYRATÓ (ed.), *Joan Solà. 10 textos d'homenatge*. Barcelona: Empúries, pàg. 219-238.
- PULLUM, Geoffrey K. (2009): «50 years of stupid grammar advice». *The Chronicle of Higher Education*, vol. 55, núm. 32 (17 abril), secció «The Chronicle Review», pàg. B15.
- RICO, Albert, i Joan SOLÀ (1995): *Gramàtica i lexicografia catalanes: síntesi històrica*. València: Universitat de València.
- SOLÀ, Joan (1971): *Estudis de sintaxi catalana/1*. Barcelona: Edicions 62.
- (1972): *Estudis de sintaxi catalana/2*. Barcelona: Edicions 62.
- (1977): *Del català incorrecte al català correcte. Història dels criteris de correcció lingüística*. Barcelona: Edicions 62.
- (1987a): *Qüestions controvertides de sintaxi catalana*. Barcelona: Edicions 62.
- (1987b): *L'obra de Pompeu Fabra*. Barcelona: Teide.

- (1990): *Lingüística i normativa*. Barcelona: Empúries.
 - (1994): *Sintaxi normativa: estat de la qüestió*. Barcelona: Empúries.
 - (2003): *Ensenyar la llengua*. Barcelona: Empúries.
 - (2006): *Pompeu Fabra i Poch. Semblança biogràfica*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
 - (2011): «Construcció d'una sintaxi normativa. Criteris. Exemples», dins *L'última lliçó. Parlaments polítics i acadèmics*. Barcelona: Empúries, pàg. 103-143.
- SOLÀ, Joan, Maria-Rosa LLORET, Joan MASCARÓ i Manuel PÉREZ SALDANYA (dirs.)
(2002): *Gramàtica del català contemporani*, 3 vol., Barcelona: Empúries.
- VILLALBA, Xavier (2007): «La dislocació a la dreta en català i castellà: microvariació en la interfície sintaxi/pragmàtica», *Caplletra*, 42, pàg. 273-302.

Els parlars nord-occidentals. Detalls de sintaxi

Ares Llop Naya¹

Centre de Lingüística Teòrica –
Universitat Autònoma de Barcelona, CLT-UAB

0. INTRODUCCIÓ

El títol d'aquest article s'inspira en una ponència presentada per Joan Solà a la jornada L'Estàndard i el Català Occidental, a l'Institut d'Estudis Ilerdencs de Lleida, el 27 de juny del 1989. El títol de la ponència era «L'estàndard nord-occidental. Detalls de sintaxi».

En aquella presentació² es feia atenció a l'interès de les dades dialectals del català nord-occidental pel que fa a l'estudi de certs aspectes de la sintaxi del català i també a l'establiment de la llengua estàndard. El record d'aquella presentació ens serveix com a mostra simbòlica per evidenciar el llegat material i immaterial tan preuat que Joan Solà va deixar als investigadors de la llengua amb relació a l'estudi de la sintaxi dels dialectes catalans. En efecte, les consideracions d'aquella comunicació són, avui, un petit gra d'arena en el conjunt d'obres, articles, volums —i també, notes a peu de pàgina amb intuïcions, incisos i comentaris de parlant nord-occidental (del Pla d'Urgell)— en què Joan Solà va observar les dades dels dialectes catalans i dels parlars nord-occidentals, per

1 Agraïm a Jordi Ginebra, Neus Nogué, Anna Pineda i Gemma Rigau els comentaris i puntualitzacions fets en una primera versió d'aquest treball.

Aquesta investigació s'ha beneficiat dels ajuts al projecte de Lingüística Teòrica 2014SGR 1013 de la Generalitat de Catalunya i dels projectes FFI2011-29440-C03-03, FFI2014-56968-C4-1-P del Ministeri d'Economia i Competitivitat, així com del Programa de Formació del Profesorado Universitario del Ministeri d'Educació (FPU2013/01396).

2 Gràcies a la tutorització de Neus Nogué del treball final del grau de Filologia Catalana, que va motivar l'inici d'aquesta recerca, i a l'amabilitat de la família de Joan Solà, vam poder accedir al full volander de quatre pàgines de la conferència esmentada, preservat al Fons Documental Joan Solà (Biblioteca de Catalunya). Cal esmentar, també, que la participació en el projecte de recerca *Scripta* i variació dialectal d'Àngels Massip i de Joan Veny, de la Universitat de Barcelona, i el fet d'haver cursat l'assignatura Llengua catalana estàndard del Grau de Filologia Catalana, també de la Universitat de Barcelona (impartida per Joan Solà, Sebastià Bonet i Neus Nogué), van ser factors que van motivar l'interès per aquesta recerca.

copsar, entendre i explicar com i quin havia de ser el reflex de la variació sintàctica en l'establiment de la llengua estàndard i en la codificació de la llengua normativa.

En aquest article mostrem com el conjunt dels «detalls de sintaxi» amb què Joan Solà va treballar al llarg de la seva trajectòria —juntament amb les consideracions de tipus metodològic— constitueixen, d'una banda, el que podríem anomenar les bases dels estudis actuals de microsintaxi del català; i com, de l'altra, encoratgen a valorar la notorietat de les dades sintàctiques dialectals no només —com hem comentat— per establir la llengua estàndard i per codificar la llengua normativa, sinó per copsar el grau de diversitat del conjunt de les llengües naturals.

A continuació, fem un repàs retrospectiu molt breu de l'estudi de la sintaxi dialectal en català³ i evidenciem que la concepció que Solà tenia dels estudis de sintaxi dialectal és un plantejament encertat per explicar el perquè d'aquesta parcel·la d'estudi, i per abordar amb garanties el futur d'aquest àmbit de recerca lingüística. Presentem una visió prospectiva per a l'àmbit d'estudi a través d'una investigació específica de tipus pilot. Així, plantegem una recerca —encara inicial i en un estadi preliminar— que recull una primera sistematització de l'heterogeneïtat del conjunt dels fenòmens que presenten variació en els parlars nord-occidentals, i que evidencia la necessitat d'una aproximació esglaonada al conjunt de les variants sintàctiques inventariades que culmini amb l'estudi minuciós i detallat de cada cas.

1. ELS «DETALLS DE SINTAXI» DE SOLÀ COM A PRECEDENT DELS ESTUDIS DE MICROSINTAXI EN CATALÀ

Joan Solà, a la seva última lliçó «Com es fa una sintaxi normativa. Criteris. Exemples», evidenciava que un dels criteris de la realització d'una nova gramàtica és «la integració dels grans dialectes». En aquella ocasió, afirmava:

Fabra no va poder arribar-hi [a la integració dels grans dialectes en la codificació de la sintaxi normativa], i confiava que el motor central arrossegaria la resta en una expansió i consolidació que semblaven imparables de la llengua comuna. En sintaxi hi ha entre les diferents parles uns quants aspectes diferencials que avui no es poden desconèixer. (Solà 2011: 105)

³ Vg. Llop i Pineda (2015) per a un estudi aprofundit de l'estat de la qüestió de la sintaxi dialectal en català.

Guiat per aquesta convicció, Solà va consagrar bona part de la seva trajectòria a l'estudi de la sintaxi del català i a la detecció de la variació. L'objectiu d'aquesta tasca era la revisió de la normativa, amb l'afany d'integrar els grans dialectes en la codificació de la nova sintaxi normativa, en cas que fos necessari.⁴

Revisar amb garanties qualsevol aspecte concret de la sintaxi volia dir, per a Solà, situar al focus d'investigació el que anomenava els «detalls», i concentrar-se en l'estudi minuciós de les variables que determinaven la variació.

Per poder revisar amb garanties qualsevol detall de la normativa, caldria tenir informació molt precisa de l'extensió de cada fenomen que es consideri; i diria que el coneixement dialectal dels fets sintàctics no ha augmentat pas gaire (això és: no hi ha hagut treballs publicats que ens hagin fornint més informació) des dels temps en què es va proposar la normativa actual. (Solà 1994: 48)

En els estudis europeus actuals de la microsintaxi dialectal, l'aproximació metodològica als fenòmens que presenten variació en els dialectes es fa a través d'un aprofundiment progressiu i exhaustiu similar al que proposava Solà —en concret, una de les fórmules d'investigació més reeixides és la de l'anomenada «metodologia per fases» (*layered methodology*, vg. Cornips i Poletto 2007)—.⁵ És per això que, en certa manera, podem dir que els estudis de Solà constitueixen les primeres aproximacions a la microsintaxi del català.

En l'anomenada «metodologia per fases», es considera que, un cop es coneixen les propietats generals de la llengua, cal analitzar detalladament els fenòmens concrets (els «detalls», com diria Solà) i, per tant, cal anar acotant l'objecte de recerca. Només així es podran obtenir resultats interessants des del punt de vista de la recerca microsintàctica que permetin: 1) avançar en el coneixement de la naturalesa de la variació sintàctica (vg. l'apartat 1.1); 2) aprofundir i enriquir per mitjà de noves dades el coneixement de la teoria lingüística i del funcionament de les llengües naturals (vg. l'apartat 1.2), i 3) contribuir a la codificació d'una llengua normativa respectuosa i integradora dels dialectes (vg. l'apartat 1.2).

4 Rigau (2011-2012: 59), en parlar dels criteris d'elaboració de la nova gramàtica deia: «[Joan Solà] ha volgut fer una gramàtica pancatalana, que respecti els grans dialectes en els aspectes sintàctics».

5 Es tracta d'una metodologia que, seguint diferents fases de concreció, permet determinar com els fenòmens i les relacions entre fenòmens poden ser descoberts i presentats a l'atenció de la comunitat lingüística (vg. Cornips i Poletto 2007: 4).

1.1. L'interès de la distribució geogràfica de les variants sintàctiques en els parlars nord-occidentals

Pel que fa al primer objectiu esmentat, és obvi que conèixer l'abast i distribució geolingüística de les variants per a un determinat fenomen en el conjunt del territori d'una llengua és una qüestió d'interès lingüístic general. Addicionalment, un coneixement més detallat de la distribució de les variants sintàctiques pot permetre avançar en el coneixement de la naturalesa i dels factors d'intervenció pel que fa a la configuració de les isoglosses sintàctiques, fins fa ben poc pràcticament desconegudes (vg. Bucheli i Glaser 2002).

Segons Bucheli i Glaser (2002: 46), normalment, les àrees sintàctiques són més extenses que les fonètiques i, en conseqüència, en moltes ocasions, les variants sintàctiques dialectals no són reconegudes com a tals pels parlants. A més a més, segons aquests autors, el comportament dels fenòmens sintàctics no manifesta unes tendències uniformes, de manera que certs fenòmens es poden delimitar clarament en el territori, mentre que en altres casos la variació abasta una àrea molt més extensa i difícil de delimitar.

Until now, we have no way of knowing whether in fact syntactic constructions vary more freely than e.g. pronunciation, as is commonly held. It is likely that syntactic phenomena do not behave in a uniform manner. That means that there are phenomena with quite clear borderlines and others where variation dominates over a large area. (Bucheli i Glaer 2002: 46)

Aquestes constatacions són realment interessants pel que fa a casos com el dels parlars nord-occidentals. Dins el dialecte nord-occidental, s'ha tendit a diferenciar com a subdialectes aquells parlars que presenten característiques lingüístiques pròpies i diferenciades —i alhora, també, un conjunt de circumstàncies territorials i històriques que els singularitzen—. ⁶ Així, es parla del parlarès, el ribagorçà, el tortosí i el lleidatà com a subdialectes nord-occidentals.

Diem que és interessant l'observació de les isoglosses sintàctiques en l'àmbit nord-occidental perquè en conjunt —malgrat l'heterogeneïtat de la història i també de la situació sociolingüística dels subdialectes—, el nord-occidental està immers en una situació de canvi i de desdialectalització —vg. Massanell (1995, 2001)—; Viaplana (1999); Valls (2013); Veny i Massanell (2015). Aquesta situa-

6 Per qüestions d'espai no podem entrar a comentar aquests aspectes detalladament. Per a una aproximació més aprofundida a aquest tema i una delimitació geogràfica dels subdialectes nord-occidentals, vg. Veny i Massanell (2015).

ció es veu afavorida sobretot per: la fragmentació dels seus territoris en àmbits administratius en què el català està en situacions molt diferents; la pressió del català estàndard lligat al català central, i difós a través dels mitjans de comunicació i durant l'etapa de l'escolarització; i el fort despoblament d'algunes comarques d'aquest territori (especialment de les pirinenques, vg. Beà 2015).

Tenint en compte aquest estat de coses, si estudiem la variació en els parlars nord-occidentals, ens podem plantejar un arrellec de preguntes encadenades, a les quals s'intenta començar a donar resposta a través de l'estudi presentat a l'apartat 3:

1. Quins aspectes de la gramàtica presenten variació sintàctica en els parlars nord-occidentals? Es poden delimitar isoglosses sintàctiques clares, en aquests parlars?
2. Es detecten tendències diferents de les d'altres parcel·les de l'estudi lingüístic pel que fa a la configuració d'isoglosses, en els parlars nord-occidentals? Si es així, què vol dir, doncs, parlar de variació sintàctica en els parlars nord-occidentals catalans?
3. Les pressions externes als parlants dialectals tenen un reflex o incidència directa evident en el canvi d'usos dels parlants, la desdialectalització o l'anivellament de les estructures pel que fa a la sintaxi; i això queda reflectit en les isoglosses sintàctiques?⁷
4. Les circumstàncies històriques singulars de cada un dels territoris nord-occidentals han tingut incidència en la configuració d'isoglosses diferents pel que fa a la sintaxi d'aquests parlars?

1.2. L'interès de la variació sintàctica en els parlars nord-occidentals des del punt de vista de la teoria i de la codificació gramatical

Pel que fa al segon i al tercer motiu de l'interès d'estudiar la sintaxi dialectal presentats a l'apartat 1 (l'interès teòric i de codificació), el català —i els exemples i constatacions de Joan Solà sobre trets diferencials de la sintaxi dels dialectes catalans— constitueix un cas evident de la correlació entre aquests dos aspec-

7 Tot i que no podem tractar aquest tema en profunditat, adrecem el lector a l'article de Rigau (1998), en què —entre altres observacions sobre la percepció de la variació dialectal per part dels parlants en català—, l'autora comenta: «Es tracta, doncs, d'una qüestió [les variants sintàctiques dialectals no recollides per la normativa] que pot provocar la polèmica o que pot causar fortes vacil·lacions als parlants amb inquietuds gramaticals».

tes: entendre i descriure les característiques generals dels fenòmens estudiats a través de l'anàlisi de les correlacions potencials entre variables sintàctiques⁸ ens permet avançar en la codificació lingüística. En paraules de Rigau (1998: 64):

És convenient i saludable que reflexionem sobre el valor de la diversitat dialectal, per tal de conèixer-la bé i així poder-la valorar adequadament. Com més clars tinguem els termes i els límits de la variació més profund serà el coneixement i el domini de la nostra llengua i millor l'ús que en podrem fer. (Rigau 1998: 64)

Si ens concentrem en el contingut de la presentació a l'IEI de Lleida l'any 1989, veiem que Solà va revisar les aportacions possibles dels parlars nord-occidentals a la llengua normativa a través de set «detalls» de sintaxi:

1. L'expressió de l'abstracció-intensificació [a través de l'ús de *lo*]
2. Pronoms febles
3. Concordança del participi passat
4. *Ser* i *estar*
5. Les expressions temporals
6. *Per* i *per a*
7. Les construccions esdevenimentals

En aquella ocasió, Solà no es plantejava llistar l'existència d'un seguit de variants sintàctiques singulars dels parlars estudiats, sinó repassar algunes de les qüestions controvertides de l'estudi de la sintaxi del català per veure quines aportacions hi podia fer el dialecte. Ara bé, les anàlisis dels «detalls» de sintaxi de la conferència de 1989 de Solà no només inclouen descripcions que porten a consideracions de tipus normatiu, sinó també, com reproduïm textualment a continuació (els fragments entre claudàtors són nostres), observacions i pinzellades breus⁹ pel que fa a l'interès de determinades dades dialectals des del punt de vista de la teoria lingüística.

1. **[abstracció-intensificació a través de l'ús de *lo*]** : punt interessant des d'un punt de vista de teoria lingüística. Poc transcendental en la pràctica.

8 Vg. Cornpís i Poletto (2005) per a un comentari més detallat d'aquest aspecte.

9 Per raons d'espai no reproduïm alguns dels exemples presentats per Solà per evidenciar l'interès d'un estudi detallat de les variants dialectals interessants des d'un punt de vista teòric. Citem textualment, només, els comentaris de síntesi fets per a cada cas estudiat.

2. **[pronoms febles]**: punt important de sintaxi, en el qual, però, no crec que l'aportació del nord-occ[idental] (la millor coneixença d'aquest dial[ecte]) sigui específicament decisiva. —Tampoc no crec que el dia[lecte]. Tingui aquí res a reivindicar.
3. **[concordança del participi passat]**: punt secundari, crec. —Com a reivindicació, potser es podria pensar a deixar la concordança totalment lliure; però la veritat és que això no preocupa gaire...
4. **[ser i estar]**: punt de primera importància, en el qual, però, crec que la millor coneixença del dial[ecte] no farà variar de manera apreciable la situació teòrica ni pràctica. —No crec que el dial[ecte] tingui aquí res a reivindicar.
5. **[les expressions temporals]**: punt important en què el nord-occ[idental] ha de representar un paper essencial.
6. **[per i per a]**: punt important on és imprescindible d'explorar el nord-occ., tot i que sospito que la situació sociolingüística del problema no canviarà gaire.
7. **[les construccions esdevenimentals]**: potser és l'únic punt de sintaxi en què el nord-occ[idental] té una personalitat i una importància decisives de cara a una possible reestructuració d'algun punt de la normativa. [...] Punt important, en què el nord-occ[idental] és decisiu.

(Solà 1989)

En síntesi, doncs, des de l'òptica dels estudis actuals de la variació sintàctica, els treballs de Solà evidencien que les dades dialectals —més enllà del propòsit codificador amb què ell les observà en molts moments, d'acord amb les necessitats de la nostra llengua— són també una font de coneixement de les propietats generals i dels límits de la variació en el conjunt de les llengües naturals, com ja s'ha fet evident en la bibliografia sobre aquest àmbit de recerca.

Modern typological research has identified patterns and limits of variation in many domains of grammar, has presented its results in terms of implicational universals and hierarchies, and has offered far-reaching explanations. In other words, a large body of insights into and hypothesis on language and language variation has been established against which dialect data can be judged. (Anderwald i Kortmann 2002: 161)

Conèixer la sintaxi dialectal del català pot contribuir a entendre millor els límits de la variació en la nostra llengua i pot aportar més dades al conjunt d'estudis tipològics per entendre l'arquitectura de les llengües naturals.

2. UNA PROSPECCIÓ INICIAL DE LA VARIACIÓ SINTÀCTICA DELS PARLARS NORD-OCCIDENTALS

Prenent de nou com a fita simbòlica la conferència de Solà (1989) —com a mostra dels primers estudis planificats i amb objectius específics pel que fa a l'exploració general de la sintaxi dialectal—, més de vint-i-cinc anys després és interessant observar quina ha estat l'activitat duta a terme des del punt de vista de la investigació dialectal sintàctica, per tal de saber quin és l'estat de la qüestió de l'àmbit d'estudi i com es pot avançar en la prospecció dels fenòmens.

L'any 1998, Rigau presentava l'*statu quo* de la sintaxi dialectal del català en un article dins el volum monogràfic sobre variació de la revista *Caplletra*. Rigau afirmava en aquell moment que, tot i que el conjunt d'estudis generals de la dialectologia catalana era molt rellevant —sobretot a partir del final del segle XIX i inicis del XX—, no hi havia treballs o projectes específics en el camp de la sintaxi dialectal.

Al seu moment, l'aproximació de Solà a la variació sintàctica partia de la intuïció personal i de la constatació de petites divergències (més o menys aïllades) entre els parlars. Es tractava de dades que podien ajudar a una comprensió millor (i a una codificació més coherent) dels aspectes relacionats amb alguns dels temes més controvertits de la sintaxi de la nostra llengua.

Avui dia, si observem el panorama de la variació sintàctica catalana (vg. Llop i Pineda 2015), cal fer esment a dues qüestions preeminentes.¹⁰ D'una banda, des del punt de vista metodològic i d'obtenció de dades, hem de destacar que encara no disposem d'un corpus sintàctic anotat de cap dels parlars catalans que constitueixi una font de dades més directa i unitària sobre els fenòmens que presenten variació.¹¹ De l'altra, és bo remarcar que, tot i que no s'ha dut a terme un estudi de prospecció exhaustiva dels fenòmens de microvariació dels nostres parlars, «les propietats generals de la llengua han estat investigades i se n'han fet generalitzacions descriptives; s'han apuntat algunes variants sintàctiques i algunes d'aquestes han estat explorades de manera incipient»

10 Aquest estudi forma part d'una recerca en curs per a l'elaboració d'un inventari descriptiu (acompanyat de referències bibliogràfiques i d'exemples) de casos de variació sintàctica en els parlars catalans, feta amb Anna Pineda (investigadora postdoctoral de la Universitat Autònoma de Barcelona – IKER/CNRS); vg. Llop i Pineda (inèdit).

11 Podeu consultar Llop i Pineda (2015) per a un repàs de les principals fonts d'obtenció de dades sintàctiques dialectals del català.

(Llop i Pineda 2015).¹² Podem afirmar que la investigació de la variació sintàctica dels dialectes catalans es revela com una oportunitat i, alhora, un repte, ja que disposem d'un estudi robust de les propietats generals de la nostra llengua.

Si acotem el nostre àmbit d'estudi i ens concentrem en el cas dels parlars nord-occidentals, el que l'any de la conferència «Detalls de sintaxi nord-occidentals» (el 1989) era una pinzellada inicial de trets descoberts pels lingüistes dels nostres parlars, pot ser vertebrat avui —com mostrem en aquest article— en forma d'inventari de variants. Aquest recull de variants, a l'espera d'un estudi minuciós i específic per a cada cas, és una mostra de la riquesa de la sintaxi dialectal i un esperó per a recerca teòrica futura.

L'aproximació inicial que presentem pel que fa a l'estudi de les variants sintàctiques dels parlars nord-occidentals s'ha concentrat en la tasca de recopilació d'informació i d'estudis previs amb una voluntat de sistematització i d'aprofundiment progressiu als fenòmens. El buidatge sistemàtic d'obres de referència generals (manuals de dialectologia més tradicionals i obres de referència sobre la sintaxi del català) i de materials i recursos de nova creació (no sempre orientats a l'estudi de la sintaxi) han resultat molt interessants i útils com a punt de partida per a la compilació de dades i exemples, i per a la constatació de fenòmens fins ara no detectats.

Des del punt de vista de l'elaboració d'un inventari de trets, el conjunt dels fenòmens recopilats inicialment per al nord-occidental es pot agrupar d'acord amb els aspectes de la morfosintaxi següents:

1. Preposicions
2. Clítics
3. Estructura argumental
4. Usos i valors dels temps verbals
5. Concordança
6. Ordre de constituents
7. Qüestions de dixi
8. Adjunts
9. Marques en oracions interrogatives i exclamatives
10. Expressió de la polaritat

12 Un cop publicada la *Gramàtica de la llengua catalana* (GIEC), durant el procés d'edició d'aquest treball, podem afirmar que alguns dels casos de variació dels parlars catalans han rebut atenció, també, des del punt de vista de la prescripció.

Ara bé, atès que l'objectiu d'aquest buidatge és fer una «prospecció inicial» sistematitzada per avançar en l'estudi de les dades des del punt de vista dels tres interessos de la sintaxi dialectal citats anteriorment, a partir d'aquesta primera llista dels fenòmens hem desenvolupat una segona fase de l'estudi. Hem fet una caracterització de les variables a través d'una fitxa amb les informacions següents:¹³

1. Fenomen/Tret
2. Especificació dels (sub)dialectes (en cas que sigui necessari)
3. Exemples específics dels (sub)dialectes¹⁴
4. Referències i tipus d'estudi de què es tracta¹⁵

Si recordem la premissa solaniana segons la qual cal conèixer l'extensió i la percepció dels fenòmens per tal de valorar-los adequadament en relació amb l'establiment de la llengua normativa, a través de l'agrupació que presentem en els subapartats següents d'aquesta secció es pot fer ja un tractament avançat del conjunt de variants detectades. Aquesta agrupació d'alguns dels fenòmens de variació (morfo)sintàctica¹⁶ trobats en els parlars nord-occidentals està relacionada directament amb l'objectiu d'aprofundir en la naturalesa de les isoglosses sintàctiques i, alhora, de començar a estudiar la distribució i extensió de les variants en els parlars nord-occidentals.¹⁷

13 Les fitxes presentades a continuació són una síntesi de la fitxa d'estudi elaborada per a cada un dels fenòmens. Amb tot, cal dir que tant les fitxes de síntesi com les fitxes de l'inventari són un material en procés d'elaboració que caldrà actualitzar a mesura que avanci la recerca.

14 Per raons d'espai els exemples recollits en les taules de síntesi són, només, mostres il·lustratives que permeten que els lectors sàpiguen de quin cas es tracta. No es recullen, per tant, mostres detallades de les variables implicades en la variació del fenomen.

15 En alguns casos, per tal de facilitar la caracterització del fenomen per a un estudi futur, es fa referència, també, a estudis que tracten el fenomen de manera general (sense distincions dialectals), i a estudis de tipus general que tracten fenòmens relacionats amb la variable estudiada (però sense mencions a variants dialectals concretes).

16 Usem aquest terme perquè a l'inventari incloem, també, casos que es troben al llindar de l'estudi des del punt de vista de la morfologia i de la sintaxi. Més endavant caldrà tenir en compte les imbricacions de la sintaxi amb altres àmbits de l'estudi de la llengua (pragmàtica, semàntica, fonètica i fonologia, sociolingüística, etc.), ja que es tracta d'aspectes que poden tenir un paper important en la variació d'alguns dels casos estudiats.

17 Fem aquesta classificació general i preliminar conscients que, en alguns casos, les variants es poden situar —segons com s'estudiïn— dins de més d'un grup o en un grup diferent del que proposem. En molts casos, seguim les distincions de Kortmann (2000), que en una línia d'estudi semblant fa una agrupació dels fenòmens sintàctics observats en els dialectes del sud-est d'Anglaterra. A continuació, en els casos en què les agrupacions proposades són coincidents amb les de Kortmann, ens hi referim amb notes a peu de pàgina.

Abans de veure la classificació dels trets esmentada cal dir que és una agrupació preliminar que ha de permetre un segon tipus d'observació de les dades orientat als dos interessos restants de la sintaxi dialectal (l'estudi teòric i la codificació lingüística).¹⁸ En efecte, a partir de la caracterització succincta feta en l'inventari per a cada variant detectada, caldrà fer una prospecció inicial del fenomen que permeti bastir una anàlisi descriptiva del conjunt de les dades, que expliqui les variables implicades en la variació i el rang de variació. Només en aquest estadi es podrà anar més enllà de l'inventari descriptiu i de la localització geogràfica de les variants i plantejar una aproximació microsintàctica completa, amb un estudi teòric de les dades.

2.1. Variants singulars presents en tots (o gairebé tots) els parlars nord-occidentals

Es tracta de variants presents en pallarès, ribagorçà, lleidatà i tortosí. Són indicadors de l'existència d'un conjunt de trets comuns que ens permet parlar de bloc dialectal diferenciat.¹⁹ En alguns casos, també, si les variants són compartides amb el valencià, podem referir-nos a variants dels parlars occidentals en general.

Fenomen	Futur amb valor d'imperatiu
Tipus	Variants singulars presents en tots (o gairebé tots) els parlars nord-occidentals
Exemples específics dels (sub)dialectes	<i>Pensaràs-hi, eh?</i> (Vallverdú 1976: 8)
Referències per al nord-occidental i tipus d'estudi	Vallverdú (1976: 8; article sobre l'ús en lleidatà); Veny (1998: 95; comentari sobre l'ús lleidatà); Navarro (1992: 40, menció de l'ús en el parlar de la Terra Alta); Cubells i Satorra (2000: 9); <i>Gcc</i> (2008: § 22.5.7.3c; menció); Cubells (2005: 3,9; anàlisi en els parlars de la Ribera d'Ebre); Solís i Puigdomènech (2005: 80; 2006: 300; menció breu per al cas de l'andorrà); Llop (2012a: 6.3; estudi de l'ús en lleidatà), GIEC (§ 8.4.1, § 24.4.7a)

(*Continua a la pàgina següent.*)

¹⁸ Aquesta segona observació és una tasca que supera l'abast d'aquesta presentació (de fet, es tracta d'una activitat que requereix la participació de molts investigadors i de molts anys d'estudi).

¹⁹ Coincident amb el que Kortmann (2002) anomena el grup 2 («exclusively southwestern features», a la regió sud-est d'Anglaterra).

Fenomen	No concordança del participi amb el SN complement
Tipus	Variants singulars presents en tots (o gairebé tots) els parlars nord-occidentals
Exemples específics dels (sub)dialectes	<i>Finalment he pogut llegir la tesi doctoral i l'han donat per bona</i> (Llop 2012a: 7.3)
Referències per al nord-occidental i tipus d'estudi	Alcover (<i>Quadern</i> 1906; detecció d'un cas de concordança en pallarès) vs. Sistac (1998; no concordança en pallarès); Cubells (2005: 3.3; estudi dels parlars de la Ribera d'Ebre); Casanovas i Creus (1999; comentari sobre el cas del lleidatà); Llop (2012a: 7.3; comentari per al lleidatà); GIEC (§ 18.4.1c, comentari genèric) Comentari del fenomen en general (sense delimitació geogràfica) en altres monografies i treballs dialectals

Fenomen	Concordança verbs inacusatius / construccions esdevenimentals
Tipus	Variants singulars presents en tots (o gairebé tots) els parlars nord-occidentals
Exemples específics dels (sub)dialectes	<i>Passa molts cotxes</i> <i>Ha vingut molts immigrants</i> (Llop 2012a: 6.1)
Referències per al nord-occidental i tipus d'estudi	Solà (1973, II: 15; primera menció de la variant); Veny (1986; comentari per a un text del segle XIX en lleidatà); Solà (1994: 21, comentaris sobre el lleidatà); Rigau (1997; article sobre la variació en tots els dialectes pel que fa a aquest fenomen amb estudi dels parlars nord-occidentals); Alonso i Suïls (1998; estudi de sintaxi dialectal en lleidatà); Suïls, Sistac i Rigau (2010; estudi teòric del cas en les varietats pirinenques); <i>Gcc</i> (2008: § 6.5.9.2, § 14.2.1.2, § 16.3.3.1, § 16.3.2.3d, § 16.3.3.1; aspectes descriptius i teòrics relacionats amb les variables implicades); GIEC (§ 21.4.1, § 21.4.3)

Fenomen	Elements introductors d'oracions interrogatives totals
Tipus	Variants singulars presents en tots (o gairebé tots) els parlars nord-occidentals
Exemples específics dels (sub)dialectes	<i>(Que) vindràs?</i>
Referències per al nord-occidental i tipus d'estudi	Prieto i Rigau (2007; estudi descriptiu i teòric de totes les varietats del català); Llop (2012b; estudi sobre les oracions interrogatives en nord-occidental); GIEC (§ 25.5.3, comentari sobre el lleidatà; 34.2.1.1, comentari sobre el nord-occidental en general)

2.2. Variants singulars respecte del conjunt dels parlars nord-occidentals

Aquest tipus de variants es troben, sobretot, a les parles de les anomenades «àrees extremes» (Veny i Massanell 2015: 21) i, pel fet que (aparentment) són exclusives de determinats parlars, permeten parlar de l'existència de subdialec-tes (pallarès, ribagorçà, lleidatà, tortosí) dins el bloc nord-occidental. En alguns casos, l'estudi d'aquestes variants mostra que són usades, també, en parlars veïns a les varietats catalanes, de manera que evidencien l'existència d'un contínuum lingüístic o d'una transició dialectal del qual els subdialec-tes formen part (ex. contínuum transpirinenc —vg. Suïls, Sistac, Rigau (2010)—; contínuum de transició als parlars valencians —vg. Pradilla (1993), etc.).

Fenomen	Verb <i>fer</i> amb doble acusatiu en lloc de <i>fer-ne</i> en oracions interrogatives
Típus	Variants singulars respecte del conjunt dels parlars nord-occidentals
Especificació dels (sub)dialectes	Tortosí
Exemples específics dels (sub)dialectes	<i>Què el faig l'ou?</i> (Cubells 2005: 317)
Referències per al nord-occidental i tipus d'estudi	Cubells (2005: 317; estudi del fenomen en els parlars de la Ribera d'Ebre)

Fenomen	Element exclamatiu <i>quant</i> en oracions que no són ni interrogatives ni exclamatives
Típus	Variants singulars respecte del conjunt dels parlars nord-occidentals
Especificació dels (sub)dialectes	Parlars de la Ribera d'Ebre i, per extensió, tortosí
Exemples específics dels (sub)dialectes	<i>Fa quant temps que no l'hai vist</i> <i>Va fer quantes fotografies</i> (Cubells 2005: 3.5)
Referències per al nord-occidental i tipus d'estudi	Cubells (2005: 3.5; anàlisi del fenomen en els parlars de la Ribera d'Ebre); Gcc (2008: § 8.2.4.2; anàlisi dels usos de <i>quant</i> , sense menció a aquest cas)

Fenomen	Se expletiu en oracions interrogatives indirectes
Típus	Variants singulars respecte del conjunt dels parlars nord-occidentals

(Continua a la pàgina següent.)

Especificació dels (sub)dialectes	Pallarès, ribagorçà (i continuïtat als parlars occitans gascons)
Exemples específics dels (sub)dialectes	<i>No sabem <u>se</u> quan vindrà</i> (Suïls 2011: 509)
Referències per al nord-occidental i tipus d'estudi	Coromines (1976: 66-67; anàlisi del fenomen i localització a l'Alt Pallars); Suïls (2011; estudi descriptiu i teòric de la variant en pallarès); Suïls i Rigau (2010; estudi descriptiu i teòric de la variant en les varietats pirinenques); Suïls, Sistac i Rigau (2010; estudi descriptiu i teòric de la variant en les varietats pirinenques)

Fenomen	Distribució de <i>haver/ser</i> auxiliars
Tipus	Variants singulars respecte del conjunt dels parlars nord-occidentals
Especificació dels (sub)dialectes	Ribagorçà
Exemples específics dels (sub)dialectes	<i>Ho era dut (degut) de sentir / ho ha dut de sentir</i> <i>Era arribat a tinre «hasta» vint obrers / haig arribat a tinre «hasta» vint obrers</i> <i>Aleshores, jo que telefono al qui els hi era venut / al qui els hi haig venut</i> <i>Ja eren fet lo servei / ja han fet lo servei</i> <i>Hi era molts cotxes / hi ha molts cotxes</i> <i>Era de parlar molta estona / ha de parlar molta estona</i> <i>Se no hi fos / hagués tanta gent, altra cosa seria</i> Suïls (2008: 222)
Referències per al nord-occidental i tipus d'estudi	Alturo (1995; anàlisi des del punt de vista de la sociolingüística de la variació d'haver en nord-occidental); Suïls (2008; estudi de l'alternança en ribagorçà); Suïls, Sistac i Rigau (2010; estudi de la variació en les varietats pirinenques i gascones)

Fenomen	Perifrasi de probabilitat amb temps perifràstic
Tipus	Variants singulars respecte del conjunt dels parlars nord-occidentals
(Sub)dialectes	Tortosí, lleidatà
Exemples (nord-occidental)	<i>Ho va digué/diguer fer</i> (Cubells 2005: 3.7.2)
Referències per al nord-occidental i tipus d'estudi	Cubells (2005: 3.7.2); Llop (2012a: 7.4.2)

(Continua a la pàgina següent.)

Fenomen	Concordança en femení dels possessius amb noms de parentiu masculí i col·lectius (inversió de gènere)
Tipus	Variants singulars respecte del conjunt dels parlars nord-occidentals
Especificació dels (sub)dialectes	Lleidatà, tortosí
Exemples específics dels (sub)dialectes	<i>Ma germà, ta germans</i> (Cubells 2005: 2.1.5.2)
Referències per al nord-occidental i tipus d'estudi	Casanovas i Creus (1999; 96; comentari del tret); Cubells (2005: 2.1.5.2; explicació dels casos del parlar de la Ribera d'Ebre i comparació amb altres dialectes; referències d'altres casos d'inversió de gènere); Llop (2012a; menció del cas i inventari d'exemples del lleidatà)

2.3. Diferents variants microsintàctiques per a una variable en el conjunt dels subdialectes nord-occidentals

De manera semblant al cas de 2.2, podem parlar també de l'existència de diferents variants microsintàctiques per a una variable en el conjunt dels subdialectes nord-occidentals. En aquests casos, trobem molta heterogeneïtat d'usos i, en ocasions, de variants sense una distribució geolingüística ben delimitada.

Fenomen	Elements introductors d'interrogacions confirmatòries
Tipus	Existència de diferents variants per a una variable en el conjunt dels subdialectes nord-occidentals
Especificació dels (sub)dialectes	<i>Eh que</i> (del lleidatà, pallarès i ribagorçà) i <i>no que / veritat que</i> (del tortosí i d'altres parlars del Camp de Tarragona, i dels parlars de transició al valencià)
Exemples específics dels (sub)dialectes	<i>Eh/Veritat/No que vindràs?</i> (Prieto i Rigau 2007: 48)
Referències per al nord-occidental i tipus d'estudi	Prieto i Rigau (2007; estudi descriptiu i teòric de totes les varietats del català); Espinal (2011; 64; estudi de partícules amb valor pragmàtic en les varietats del català); GIEC (§ 34.2.1.3, menció general a la variació en els parlars catalans)

(Continua a la pàgina següent.)

Fenomen	Distribució de les preposicions <i>per</i> i <i>per a</i>
Tipus	Existència de diferents variants <i>per</i> a una variable en el conjunt dels subdialectes nord-occidentals
Especificació dels (sub)dialectes	Distinció sistemàtica <i>per</i> i <i>per a</i> tortosí vs. resta dels parlars nord-occidentals
Referències per al nord-occidental i tipus d'estudi	Solà (1994: 28; comentari sobre el nord-occidental); Cubells (2005; comentari sobre el tortosí); Boladeras (2008, 2012; estudi monogràfic dels usos en els parlars nord-occidentals); <i>Gcc</i> (2008: § 11.5.4.1, § 11.5.4.3; comentari sobre el tortosí), <i>Gcc</i> (2008, § 15.3.3.2; comentari sobre <i>per</i> com a introductor d'oracions finals en pallarès); GIEC (§ 19.3.5.1, menció de les distincions dialectals)
Fenomen	Repertori i ús de les marques de polaritat emfàtica negativa <i>altes/baixes</i>
Tipus	Existència de diferents variants <i>per</i> a una variable en el conjunt dels subdialectes nord-occidentals
Especificació dels (sub)dialectes	Pallarès, ribagorçà, lleidatà vs. tortosí
Exemples específics dels (sub)dialectes	— Marques a l'inici de l'oració: <i>Goinó, pla</i> (pallarès i ribagorçà) — Marques dins el predicat: <i>cap</i> (pallarès i ribagorçà); <i>pas</i> (lleidatà); \emptyset tortosí — Reforços a través de termes de polaritat procedents de minimitzadors: <i>mica, molla, brenca, gota</i> , etc. (pallarès, ribagorçà, lleidatà)
Referències per al nord-occidental i tipus d'estudi	Espinal (1993a, b; comentari general sobre algunes particularitats pel que fa a la marca <i>pas</i> que constitueixen contextos d'ús interessants si s'observen des del punt de vista de les dades nord-occidentals lleidatanes i pallareses); Llop (2016, en preparació); GIEC (§ 33.4.2 (<i>pla</i>); § 35.4.1.1 (<i>brenca, gota, mica, molla</i>), § 35.4.2.2 (<i>cap</i>), mencions puntuals a alguns dels casos esmentats anteriorment)

2.4. Variants d'algun dels parlars nord-occidentals presents en altres dialectes

Es tracta de variants d'algun dels parlars nord-occidentals presents en altres dialectes, no sempre recollides o valorades en el que es considera la llengua

estàndard i la llengua normativa.²⁰ Sovint, aquests casos són els que, amb més motiu, cal tenir en compte a l'hora d'establir el grau de presència de les formes dialectals en la llengua normativa i en l'estàndard. Cal remarcar que alguns dels casos de variació comentats en aquesta secció han quedat reflectits a la nova gramàtica de l'Institut d'Estudis Catalans (GIEC) —amb una voluntat clara de recollir i preservar la variació dels parlars de la nostra llengua (vg. GIEC: Introducció, 1).

Altres casos, però, són variants de tipus dialectal —sense una presència tan general ni sistemàtica en els territoris de parla catalana—, que cal estudiar per reconèixer la riquesa dels nostres parlars, però que no reuneixen els requisits necessaris per considerar-se formes pròpies de la llengua estàndard i de la llengua normativa general.

Fenomen	Ús de <i>com a</i> amb valor comparatiu/aproximatiu
Tipus	Variants d'algun dels parlars nord-occidentals presents en altres dialectes
Especificació dels (sub)dialectes	Nord-occidental, valencià, balear
Exemples específics dels (sub)dialectes	<i>Són com a flors que poden marcir-se amb el sol</i> (Llop 2012a)
Referències per al nord-occidental i tipus d'estudi	Colomina (2010: estudi dels usos en català antic i comentari a alguns usos del valencià actual); ²¹ <i>Gcc</i> (2008: § 11.7.4.2, comentari sobre el lleidatà); Llop (2012a, anàlisi dels usos en lleidatà); GIEC (§ 19.4.4.3). Altres obres de la bibliografia general esmenten el cas sense fer referències de tipus dialectal

Fenomen	Pronom personal fort <i>jo com a</i> complement oblic
Tipus	Variants d'algun dels parlars nord-occidentals presents en altres dialectes
Especificació dels (sub)dialectes	Nord-occidental, mallorquí, eivissenc

(*Continua a la pàgina següent.*)

²⁰ Kortmann (2002) presenta uns grups semblants a aquest: el de les variants del grup 2 (*features found in other dialect areas*) i el de les del grup 3 (*features that are no longer regionally bound and rather constitute part of a general spoken nonstandard*).

²¹ Agraïm a Jordi Ginebra que ens hagi fet veure que aquest ús era habitual en català antic. A tall d'exemple, Colomina (2010) estudia específicament els usos de *com a* en Francesc Eiximenis.

Exemples específics dels (sub)dialectes	<i>És veritat però amb jo ho té clar</i> (Llop 2012a)
Referències per al nord-occidental i tipus d'estudi	Ginebra, Navarro i Pradilla (1995: 28; comentari del ribagorçà); Galan i Moret (1995; comentari del parlar de Fraga); Sistac (1998: 69; comentari sobre el pallarès); Cubells (2005: 312; anàlisi dels parlars de la Ribera d'Ebre); Llop (2012a, anàlisi del parlar lleidatà); Ginebra (inèdit, comentari sobre el parlar de la Ribera d'Ebre); GIEC (§ 19.2.1.1)
Fenomen	Variants alternatives a la substitució per <i>en/hi</i> de determinats complements adjunts (pronom buit, pronom fort, SP, SAdv)
Tipus	Variants d'alguns dels parlars nord-occidentals presents en altres dialectes
Especificació dels (sub)dialectes	Tortosí, valencià
Exemples específics dels (sub)dialectes	<i>Judit vol estudiar amb Pere, però Mireia no vol estudiar amb ell</i> <i>Amb forquilla i ganivet Maria menja les taronges, però Enric prefereix no menjar-les així i pelar-se-les amb les mans</i> <i>No es pot circular sense casc, però molts motoristes circulen d'aquesta manera</i> <i>De tabaquisme ø mor molta gent</i> (Gcc 2008: § 6.5.7.2, 70a)
Referències per al nord-occidental i tipus d'estudi	Gcc (2008: § 6.5.7.2, § 6.5.7.3; comentaris per al tortosí), GIEC (§ 18.6.1.2, comentari breu per al valencià)
Fenomen	Construcció amb el comitatu perifèric
Tipus	Variants d'alguns dels parlars nord-occidentals presents en altres dialectes
Especificació dels (sub)dialectes	Lleidatà, central
Exemples específics dels (sub)dialectes	<i>Amb ma germà ens portem catorze anys</i> (Llop 2012a: 6.2)
Referències per al nord-occidental i tipus d'estudi	Rigau (1989; 1990; descripció i anàlisi teòrica comparativa amb altres llengües romàniques); Nogué (2005: 269-270; detecció de la variant en altres llengües); Gcc (2008: § 15.3.1.3, anàlisi descriptiva i teòrica del fenomen en general; menció a la variació dialectal); Gcc (2008: § 17.3.1.1; delimitació territorial de l'ús de la variant); Llop (2012a: 6.2; anàlisi de la variant en lleidatà); GIEC (19.3.3.3)

(Continua a la pàgina següent.)

Fenomen	Coaparició del possessiu àton amb un complement de possessió
Tipus	Variants d'algun dels parlars nord-occidentals presents en altres dialectes
(Sub)dialectes	Lleidatà, eivissenc, tarragoní
Exemples (nord-occ.)	<i>Ens vam assabentar de lo que [...] havia passat pel poble [...] de mà de sa mare del Ramon</i> (Llop 2012: 7.2.1)
Referències per al nord-occidental i tipus d'estudi	Llop (2012: 7.2.1, comentari del cas lleidatà); Ginebra (inèdit, detecció de la variant en eivissenc i tarragoní)

2.5. Variants dialectals compartides amb altres dialectes, però amb una freqüència d'ús més gran que en els altres parlars²²

Seguint Massanell (2011), esmentem el cas d'aquest tipus de variants, ja que són interessants perquè mostren una dimensió nova de la variació, basada en la noció de freqüència. Defensa aquesta vessant de la variació amb l'argumentació següent:

Les diferències dialectals no sempre resulten evidents. Ni sempre es poden descriure en termes de presència o d'absència de variants contraposades. A vegades, les formes que pren una mateixa variable conviuen en dues o més àrees dialectals i la diferència entre aquestes és, simplement, una qüestió de dominància: és a dir, de preferència per una de les variants en un territori i de decantament per una de diferent en un altre. (Massanell 2011: 107)

Caldrà seguir estudiant altres fenòmens sintàctics en què aparentment no detectem variació dialectal per poder ampliar la llista d'aquest grup.

Fenomen	Preferència per la posposició dels subjectes definits en les construccions inacusatives
Tipus	Variants dialectals compartides amb altres dialectes, però amb una freqüència d'aparició més gran que en els altres parlars

(Continua a la pàgina següent.)

²² De ben segur, els casos dels apartats 2.5 i, especialment, 2.6 constitueixen els grups de fenòmens menys explorats. Caldrà seguir afegint a aquests grups variants fins ara no detectades o no observades. A tall d'exemple, en aquests dos apartats introduïm només algunes variants detectades, sabedors que l'inventari que presentem no és pas exhaustiu, sinó tot just una pinzellada.

Exemples específics dels (sub)dialectes	<i>Em roda el cap</i> (Massanell 2011)
Referències per al nord-occidental i tipus d'estudi	Massanell (2011; estudi de la tendència en parlars nord-occidentals a través dels materials de l'ALDC)
Fenomen	Plusquamperfet de llunyania
Tipus	Variants dialectals compartides amb altres dialectes, però amb una freqüència d'aparició més gran que en els altres parlars
Exemples específics dels (sub)dialectes	<i>És amic d'ella, vostè? Sí, havíem treballat plegats</i> (Pedrolo, <i>Mossegat-se</i> : 87) (<i>Gcc</i> : 22.5.5.2)
Referències per al nord-occidental i tipus d'estudi	Alturo (1995, 1997: 212; detecta una major freqüència d'ús en els parlars de l'Alta Ribagorça que en els de Barcelona); <i>Gcc</i> (22.5.5.2, nota 56; comentari de les constatacions d'Alturo)

2.6. Variants absents en (alguns) parlars nord-occidentals

Es tracta de variants que no formen part del repertori dels parlants i que, per tant, no es registren com a usades en determinats dialectes. L'absència de determinades solucions sintàctiques és també una mostra de la variació sintàctica existent respecte d'altres parlars catalans i de la continuïtat amb altres parlars de contacte o de transició.

Fenomen	Marques de polaritat emfàtica negativa altes/baixes
Tipus	Variants absents en alguns parlars nord-occidentals
Especificació dels (sub)dialectes	Tortosí
Exemples específics dels (sub)dialectes	Usos de marques alternatives per al reforç de la polaritat oracional: adverbis de quantificació (<i>mica, ni mica</i>) i locucions adverbials (<i>per a res, en absolut</i>)
Referències per al nord-occidental i tipus d'estudi	Llop (2016, en curs)

2.7. Comentaris respecte de l'inventari de trets sintàctics dels parlars nord-occidentals

Com hem vist, una aproximació preliminar a la naturalesa de les variants sintàctiques trobades en els parlars nord-occidentals fa força evident que referir-se

a variació sintàctica en els parlars nord-occidentals no és només fer delimitar allò que és diferent d'un parlar específic respecte d'un altre parlar dialectal. Els límits de les àrees d'una variant sintàctica queden desdibuixats i sembla que, per a cada fenomen, les tendències poden arribar a ser força diferents i poc sistemàtiques tant pel que fa als factors que expliquen l'existència d'aquestes isoglosses, com pel que fa a l'extensió del domini en què es poden localitzar les variants. A més, en aquells casos en què una mateixa variant considerada dialectal és present en més d'un parlar, cal seguir avançant en la prospecció del fenomen perquè, de ben segur, una anàlisi aprofundida de les variables lingüístiques (classe semàntica del verb amb què apareixen, distribució sintàctica, legitimitació, etc.), poden posar de manifest diferències microsintàctiques noves. Cal dur a terme, doncs, la segona aproximació detallada a les dades esmentada anteriorment. A més, en aquells casos en què no trobem exemples d'una determinada variant, hem de sospitar que cal seguir avançant en la prospecció del fenomen a la recerca d'estratègies lingüístiques no detectades. L'evidència negativa és també indicatiu de l'existència de variació i cal estudiar-la.

3. CONSIDERACIONS FINALS

En aquesta presentació ens hem volgut apropar a l'àrea d'estudi de la sintaxi dialectal dels parlars nord-occidentals per veure el camí recorregut en les dues dècades posteriors a la conferència «Detalls de sintaxi nord-occidental» de Joan Solà.

Sens dubte, la figura de Solà fou clau en el cultiu d'aquesta parcel·la de l'estudi de la gramàtica de la nostra llengua. De fet, pel que fa a la tasca investigadora de Joan Solà en aquest àmbit, Gemma Rigau, en un article sobre el llegat del mestre publicat a la revista *Llengua & Literatura* l'any 2011, afirmava:

En Solà estudiava el que veia que feia falta investigar, recollir, analitzar. A vegades més per obligació que per gust. Gràcies a gent com ell els altres que anem immediatament tot darrere podem dedicar-nos a una sola branca de la lingüística o de la gramàtica o a un aspecte de la història del català. (Rigau 2011-12: 259)

Joan Solà, a través de l'atenció durant tota la seva trajectòria a la relació entre la codificació de la sintaxi del català i les variants sintàctiques dels dialectes —especialment dels parlars nord-occidentals— ens va fer hereus d'un model de codificació integrador i respectuós amb els dialectes de la nostra llengua. El que l'any 1989 era una pinzellada inicial de trets descoberts pels lin-

güistes dels nostres parlars, es pot vertebrar avui en forma d'inventari, mirall de la riquesa de la sintaxi dialectal i esperó de recerca teòrica futura.

A través d'aquesta presentació succinta sobre el panorama de la sintaxi dels parlars nord-occidentals hem fet una mirada enrere per entendre el present i preguntar-nos pel demà d'aquest àmbit de recerca.

Gràcies al mestratge i a la tasca investigadora immensa de Joan Solà —i també de molts altres lingüistes insignes de la nostra llengua—, avui podem acotar els nostres camps de recerca i dedicar-nos a l'estudi dels dialectes com a reflex de la variació possible en la gramàtica de les llengües naturals.

Certament, els investigadors de la llengua catalana interessants en la sintaxi tenim encara molts viaranyos per explorar. Tenim un estol de motius per orientar la nostra investigació a estudis monogràfics que recullin i expliquin dades dialectals fins ara inexplorades i que ens permetin avançar, per exemple, cap a l'elaboració d'un atles sintàctic dels parlars catalans. Si ho fem seguint l'essència dels primers passos de la sintaxi dialectal en català —el «detallisme» de Joan Solà—, els horitzons són realment encoratjadors.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ANDERWALD, Lieselotte, i Bernd KORTMANN (2002): «Typology and dialectology: a programmatic sketch», dins Jaap van MARLE i Johannes BERNS, *Present Day Dialectology, Volume I: Problems and Discussions*. Berlín-Nova York: Mouton de Gruyter, pàg. 159-171.
- BEÀ, Isaac (2015): *El lèxic del Pallars Sobirà i la Vall Fosca a través de la seua fonètica*. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida.
- BUCHELI, Clàudia, i Elvira GLASER (2002): «The Syntactic Atlas of Swiss German Dialects: empirical and methodological problems», dins Sief BARBIERS et al. (ed.): *Syntactic Microvariation*, vol. II. Amsterdam: Meertens Institute Electronic Publications in Linguistics, pàg. 41-74.
- CORNIPS, Leonie, i Cecilia POLETO (2007): «Field linguistics meets formal research: How a microparametric view can deepen our theoretical investigation (sentential negation)», ms.
- GIEC: INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2016): *Gramàtica de la llengua catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- LLOP, Ares (2012): «Alguns trets diferencials de la sintaxi del lleidatà». Treball final de grau, inèdit. Barcelona: Universitat de Barcelona. Departament de Filologia Catalana.
- (2016): «La negació en els parlars pirinencs centrals. Sintaxi de la partícula emfàtica *cap*», *Llengua & Literatura*, 26. Barcelona: Curial Edicions Catalanes, pàg. 31-60.

- (en curs): «Quantificació i negació: qüestions de microvariació sintàctica». Tesi doctoral. Bellaterra: Departament de Filologia Catalana. Universitat Autònoma de Barcelona.
- LLOP, Ares, i Anna PINEDA (2015): «L'estudi de la variació sintàctica en català. On som i cap on anem?». Comunicació presentada al XVII Congrés Internacional de l'Associació de Llengua i Literatura Catalanes. València, 7-10 juliol 2015.
- NAGORE, Francho (2001): «Los Pirineos: un nexo de unión entre el occitano y el aragonés», *Revista de Filología Románica*, 18. Madrid: Facultad de Filología Universidad Complutense de Madrid, pàg. 261-296.
- PRADILLA, Miquel Àngel (1993): *Variació i canvi lingüístic en curs al català de transició nord-occidental/valencià*. Tesi doctoral. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili.
- RIGAU, Gemma (1998): «La variació sintàctica: uniformitat en la diversitat», *Caplletra*, 25. València: Consorci d'Editors Valencians, pàg. 63-82.
- (2011-2012): «Joan Solà (1940-2010) i el seu llegat», *Llengua & Literatura*, 22. Barcelona: Curial Edicions Catalanes, pàg. 257-262.
- SOLÀ, Joan (1989): «L'estàndard nord-occidental. Detalls de sintaxi». Comunicació presentada a la jornada L'estàndard i el Català Occidental. Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 27 juny 1989.
- (1994): *Sintaxi normativa: estat de la qüestió*. Barcelona: Empúries.
- (2011): «Construcció d'una sintaxi normativa. Criteris. Exemples», dins *L'última lliçó. Parlaments polítics i acadèmics*. Barcelona: Empúries, pàg. 103-143.
- SUÏLS, Jordi, Ramon SISTAC i Gemma RIGAU (2010): *Generalització i particularització en ribagorçà: alguns trets en relació amb el benasquès i l'occità*, dins *Actes del XIVè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, vol. III. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 325-340.
- TURULL, Albert (1990): «Notes sobre el lleidatà». *Ilerda. Humanitats*, XLVIII. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, pàg. 201-206.
- VALLS, Esteve (2013): *Direccionalitat, ritme, abast i naturalesa del canvi lingüístic en curs en català nord-occidental. De l'anàlisi dialectomètrica a la reflexió sociolingüística*. Tesi doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- VENY, Joan, i Mar MASSANELL (2015): *Dialectologia catalana. Aproximació pràctica als parlars catalans*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona.

Referències de l'inventari de fenòmens

- Portal Antoni M. Alcover, INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS: <http://alcover.iec.cat>. [14/02/2017]
- ALONSO, Helena, i Jordi SUÏLS (1998): «La no concordança dels verbs intransitius en català nord-occidental», *Cahiers d'Études Romanes*, 10. Ais de Provença: Institut

- des langues, literatures et civilisations romanes et d'Amérique latine, Université de Provence, pàg. 5-24.
- ALTURO, Núria (1995): «La variació d'haver en català nord-occidental», dins M. Teresa TURELL (ed.): *La sociolingüística de la variació*. Barcelona: PPU, pàg. 221-255.
- BOLADERAS, Josep Maria (2008): *Les preposicions per i per a i els verbs ser i estar en català nord-occidental*. Lleida: Pagès Editors.
- (2012): *Les preposicions en català nord-occidental*. Lleida: Pagès Editors.
- CASANOVAS, Montserrat, i Imma CREUS (1999): «Apunts sobre el lleidatà: fonètica i morfosintaxi», *Zeitschrift für Katalanistik. Frankfurt am Main: Deutsch-Katalanische Gesellschaft*, 12. Frankfurt: Deutsch-Katalanische Gesellschaft, pàg. 83-108.
- COLOMINA, Jordi (2010): «Anar així com a cec. Un estudi de la preposició *com a* en Francesc Eiximenis», dins Ramon FERRER NAVARRO (ed.): *Eiximenis i la seua obra*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua, pàg. 364-383.
- COROMINES, Joan (1976): «El parlar de Cardós i Vall Ferrera», dins J. COROMINES: *Entre dos llenguatges*, vol. II. Barcelona: Curial, pàg. 29-67.
- CUBELLS, Olga (2005): *Els parlars de la Ribera d'Ebre*. Tesi doctoral. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili.
- CUBELLS, Olga, i Jordi SATORRA (2000): «Entre el tortosí i el lleidatà», *Actes del II Congrés d'Història d'Alcanar*. Alcanar, 1-3 desembre 2000. Alcanar: Ajuntament d'Alcanar, pàg. 205-227.
- ESPINAL, Maria Teresa (1993a): «Two squibs on modality and negation», *Catalan Working Papers in Linguistics*, 3. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, pàg. 118-138.
- (1993b): «The interpretation of no-pas in Catalan», *Journal of Pragmatics*, 19/4. Amsterdam: North-Holland, pàg. 353-369.
- (2011): «Pragmatic particles at the syntax-cognition interface», dins Josep M. COTS i Lluís PAYRATÓ (eds.): *Pragmatics of Catalan*. Berlín: Mouton De Gruyter, pàg. 49-79.
- GALAN, Josep, i Hèctor Moret (1995): *Estudi descriptiu de la llengua de Fraga*. Fraga: Institut d'Estudis del Baix Cinca.
- GIEC: INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2016): *Gramàtica de la llengua catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- GINEBRA, Jordi (inèdit): *Geolingüística i variació sintàctica*.
- GINEBRA, Jordi, Pere NAVARRO i Miquel Àngel PRADILLA (1995): «En el límit. El Pont de Suert (l'Alta Ribagorça)», *Trobada amb la ciència al Pallars i l'Alta Ribagorça*. Barcelona: CIRIT.
- LLOP, Ares (2012a): *Alguns trets diferencials de la sintaxi del lleidatà*. Treball final de grau. Barcelona: Departament de Filologia Catalana. Universitat de Barcelona.
- (2012b): «Les oracions interrogatives totals del lleidatà: aproximació a la interacció de la sintaxi, dels patrons prosòdics i dels usos pragmàtics». Treball final de l'assignatura Català Col·loquial i Anàlisi del Discurs (curs 2011-12). Barcelona: Departament de Filologia Catalana. Universitat de Barcelona.

- (en curs): *Quantificació i negació: qüestions de microvariació sintàctica*. Tesi doctoral, en preparació. Bellaterra: Departament de Filologia Catalana. Universitat Autònoma de Barcelona.
- (en premsa): «La negació en els parlars pirinencs centrals. Sintaxi de la partícula emfàtica *cap*», *Llengua & Literatura*, 26. Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 31-60.
- MASSANELL, Mar (1995): *Aproximació a la morfologia flexiva actual de la Seu d'Urgell i de Coll de Nargó*. Treball d'investigació. Barcelona: Departament de Filologia Catalana. Universitat de Barcelona.
- (2001): «Morfologia flexiva actual de la Seu d'Urgell i Coll de Nargó: estadis en el procés d'orientalització del català nord-occidental», *Zeitschrift für Katalanistik*, 14. Frankfurt: Deutsch-Katalanische Gesellschaft, pàg. 128-150.
- (2011): «La preferència per la posposició dels subjectes definits en les construccions inacusatives: un tret desapercebut del català nord-occidental», *Estudis Romànics*, 33. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pàg. 107-128.
- NAVARRO, Pere (1992): *El parlar de la Fatarella*. Calaceit: Centre d'Estudis de la Terra Alta.
- NOGUÉ, Neus (2005): *Dixi de persona i marcs participatius en català*. Tesi doctoral. Barcelona: Departament de Filologia Catalana. Universitat de Barcelona.
- PRIETO, Pilar, i Gemma RIGAU (2007): «The Syntax-Prosody Interface: Catalan interrogatives sentences headed by *que*», *Journal of Portuguese Linguistics*, 6-2. Lisboa: Edições Colibri – AEJPL, pàg. 29-59.
- RAMOS, Joan Rafel (2000): *Ésser, estar i haver-hi en català antic: estudi sintàctic i contrastiu*. València: Universitat de València.
- RIGAU, Gemma (1989): «Prédication holistique et sujet nul», *Revue des Langues Romanes*, XCIII. Montpellier: Université Paul-Valéry, pàg. 201-222.
- (1990): *The semantic nature of some Romance prepositions*, dins Joan MASCARÓ i Marina NESPOR (ed.): *Grammar in Progress*. Dordrecht: Foris.
- (1997): «Sintaxi i variació dialectal: les construccions locatives», dins Maria-Rosa LLORET et al. (ed.): *Anàlisi de la variació lingüística*. Barcelona: Promocions i Publicacions Universitàries, Universitat de Barcelona, pàg. 179-201.
- (1998): «On Temporal and Causal Infinitive Constructions in Catalan Dialects», *Catalan Working Papers in Linguistics*, 6. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, pàg. 95-114.
- RIGAU, Gemma, i Jordi SUÏLS (2010): «Microvariation in Catalan and Occitan complementizers: the so-called expletive *se*», *Catalan Journal of Linguistics*, 9. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, pàg. 151-165.
- SISTAC, Ramon (1993): *El ribagorçà a l'Alta Llitera. Els parlars de la vall de Sosa de Peralta*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- (1998): *El català d'Àneu: reflexions a l'entorn dels dialectes contemporanis*. Esterrri d'Àneu: Consell Cultural de les Valls d'Àneu.
- SOLÀ, Joan (1973): *Estudis de sintaxi catalana/2*. Barcelona: Edicions 62.
- (1987): *Qüestions controvertides de sintaxi catalana*. Barcelona: Edicions 62.

- (1989): «L'estàndard nord-occidental. Detalls de sintaxi». Comunicació presentada a la jornada L'Estàndard i el Català Occidental. Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 27 juny 1989.
- (1994): *Sintaxi normativa: estat de la qüestió*. Barcelona: Empúries.
- SOLÀ, Joan, Maria-Rosa LLORET, Joan MASCARÓ i Manuel PÉREZ SALDANYA (dirs.) (2008): *Gramàtica del català contemporani*. Barcelona: Empúries.
- SOLÍS, Marina, i Laura PUIGDOMÈNECH (2005): «Proposta de llibre d'estil per a Andorra Televisió (ATV)», *Llengua i Ús: Revista Tècnica de Política Lingüística*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, pàg. 34-41.
- SUÏLS, Jordi, Ramon SISTAC i Gemma RIGAU (2010): «Generalització i particularització en ribagorçà: alguns trets en relació amb el benasquès i l'occità», dins *Actes del XIVè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, vol. III. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 325-340.
- SUÏLS, Jordi (2008): «La distribució d'*haver* i *ser* en ribagorçà. Una aproximació», *Llengua & Literatura*, 19. Barcelona: Curial Edicions Catalanes, pàg. 221-253.
- (2011): «Els dialectes dels Pirineus centrals i la qüestió de les relacions interlingüístiques», *Pirinioetako Hizkuntzak: Lehena eta oraina / Les llengües dels Pirineus: passat i present*, vol. 26. Bilbao: Euskaltzaindia, pàg. 823-855.
- VALLVERDÚ, Josep (1976): «Un ús d'imperatiu futur en terres de Lleida», *Butlletí Interior dels Seminaris de la DEC*, 133-134. Barcelona: Delegació d'Ensenyament Català, pàg. 8.
- VENY, Joan (1982): *Els parlars catalans. Síntesi de dialectologia*. Palma: Moll.
- (1986): «Pròleg», dins Empar GUILLÉN FERNÁNDEZ (ed.): *El manuscrit de Pere Segarra*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs. Diputació Provincial de Lleida, pàg. 9-19.
- VENY, Joan, i Mar MASSANELL (2015): *Dialectologia catalana. Aproximació als parlars catalans*. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona.
- VIAPLANA, Joaquim (1999): *Entre la dialectologia i la lingüística. La distància lingüística entre les varietats del català nord-occidental*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Joan Solà, escriptor

Neus Nogué

Lluís Payrató

Universitat de Barcelona

0. INTRODUCCIÓ

L'objectiu general de la nostra contribució és evident, i queda reflectit en el títol: parlar de Joan Solà com a escriptor, és a dir, de la manera com escrivia. És una idea que teníem al cap des de fa temps, que ens feia il·lusió abordar, però és evident que no és una tasca fàcil. I també és evident que en aquest text només podrem apuntar unes primeres idees que indiquin cap a on podria anar l'estudi de l'estil de Joan Solà.

A l'hora de parlar de l'estil d'un lingüista es planteja una dificultat general. Perquè no tots els lingüistes —ni de bon tros— escriuen amb voluntat d'estil. Malgrat que qualsevol text té estil, molts lingüistes escriuen d'una manera que podríem anomenar plana, és a dir amb la idea de fer textos més aviat asèptics, «neutres» —si se'n pot dir així— pel que fa a l'estil; o transparents, en el sentit que es dona per fet que el que és important és el contingut i que l'expressió ha de respectar-ho i no ha de tenir protagonisme.

En el cas de Joan Solà, a més, hi ha una dificultat afegida. La dificultat de parlar de l'estil d'una persona que ha estat el nostre mestre i a qui admirem. Perquè es podria donar per fet que l'hem de criticar per donar-ne una visió més equànime, no solament elogiosa. Per sort, hi ha un fet que ens facilita la tasca, i és que Joan Solà escrivia molt bé, era molt bon escriptor, com han reconegut de fet moltes persones i com ha escrit algú (Ginebra 2009).

A més a més, és difícil donar una idea precisa de l'estil d'algú si no es fa una anàlisi quantitativa de tota la seva producció. Però això vol dir crear un corpus informatitzat, estudiar-lo amb els programes d'anàlisi adients, interpretar-ne les dades... I tot això sobrepassa de molt les possibilitats de l'estudi que presentem avui, que s'haurà d'entendre, doncs, com una aproximació, com un primer endinsament en un terreny complex i molt extens.

Ares Llop s'ha basat, en part, en textos de Joan Solà per bastir el seu propi text (vg., en aquest mateix llibre, Llop 2016). Nosaltres també ho hem fet, i també només en part.

Joan Solà va publicar un article anomenat «Joan Coromines, escriptor», l'any 2007, que té com a objectiu principal «observar l'ús personal que fa Coromines de la llengua» (Solà 2007: 108). Nosaltres ens hem inspirat en el títol per observar, salvant totes les distàncies i d'una altra manera, l'ús personal que fa ell de la llengua.

Hem dividit el text en dues parts. A la primera ens centrarem en un aspecte concret dels usos lingüístics de Joan Solà: dient-ho també amb les seves paraules, extretes d'un altre dels textos que va dedicar a la llengua de Coromines, observarem diversos «usos lingüístics de l'autor, avalats o no per les seves opinions» (Solà 1990: 67). És a dir, repassarem algunes tries de Joan Solà que són interessants des del punt de vista de la normativa i de la varietat estàndard de la llengua.

A la segona part, presentarem unes quantes pinzellades dels trets més característics de l'estil de Joan Solà, entenent ara la noció d'estil des d'una perspectiva més àmplia, i els posarem en relació amb alguns principis pragmàtics que s'han proposat com a guies de l'escriptura.¹

1. LES TRIES DE JOAN SOLÀ I LA LLENGUA NORMATIVA

Per dur a terme aquesta primera aproximació a les tries lingüístiques de Joan Solà des del punt de vista de la normativa i la llengua estàndard, hem fet un buidatge exhaustiu dels usos de cinc trets en quatre obres corresponents als dos extrems de la seva producció i als dos gèneres que va conrear preferentment, l'acadèmic i l'article periodístic de divulgació:

Estudis de sintaxi catalana/1 i /2 (Solà 1972-73)

A l'entorn de la llengua (Solà 1977) (les 200 primeres pàgines)

...

Plantem cara (Solà 2009)

«Construcció d'una sintaxi normativa. Criteris. Exemples» (Solà 2011a)

Amb aquesta selecció no pretenem pas establir cap mena d'evolució: ens faltarien les etapes intermèdies i, com dèiem més amunt, una anàlisi quantitativa estricta que no hem fet. Aquestes obres ens permetran comprovar si al

¹ En tot el text donem la procedència dels exemples al final i entre parèntesis, amb l'any d'edició de l'obra d'on s'han extret i la pàgina o pàgines.

principi i al final de la seva trajectòria acadèmica Joan Solà aplicava el mateix criteri en els fenòmens seleccionats, i potser també esbrinar per quina raó, sobretot si el criteri varia.

1.1. La concordança del verb amb subjectes que contenen noms col·lectius o quantitius

Joan Solà no va estudiar en detall aquesta estructura. De fet, en català ha estat relativament poc estudiada. Però, en canvi, ha provocat opinions sovint poc explícites o poc argumentades a favor de la concordança en singular que no semblen estar d'acord amb les regles internes de la llengua i la intuïció dels parlants.

D'aquesta qüestió la normativa estricta no en diu res.² Pompeu Fabra en va parlar a la conversa filològica 251 (edició de les *Obres completes*). Compara l'ús del català amb el d'altres llengües, concretament el francès i l'anglès, i arriba a concloure que una oració com «Un gran nombre d'escriptors cometen aquesta falta», no només és correcta sinó, diu, «la sola correcta».

Antoni M. Badia i Margarit en va parlar tant a la gramàtica del 1962 com a la del 1994, i va explicar els factors que afavoreixen l'aparició del verb en singular o en plural (Badia 1962: § 279.4 i 1994: § 023.8.III). I l'obra de consulta més recent que en parla sembla que és la *Gramàtica del català contemporani* (Gcc), i més concretament Bel (2002: 1140-1141). Aquesta autora deixa clar que, en general, en «l'ús espontani hi ha tendència a fer prevaldre la concordança pel sentit».

Joan Solà en va parlar molt breument en algun dels seus articles, com ara els números 19 i 117 del recull *Plantem cara* (Solà 2009), on critica les actituds «maniqueïstes» que s'entesten a donar solucions úniques allà on n'hi pot haver més d'una. Doncs bé, si observem el seu propi ús, ens adonem que Solà opta d'una manera pràcticament monolítica per l'opció amb concordança, tant en els primers textos (1-2) com en els últims (3-4):

² En aquest text entenem per normativa el mateix que entenia Solà: «la normativa gramatical i lèxica del català està constituïda exclusivament per la gramàtica de Fabra de 1918 (però en la seva versió final, de 1933) i el diccionari de Fabra de 1932, amb les aportacions o modificacions que l'Institut d'Estudis Catalans ha fet a les dues obres» (Solà 1994: 13-14). A hores d'ara, evidentment, el diccionari de Fabra s'ha de substituir pel DIEC2, amb totes les actualitzacions que trobem a la versió en línia (dlc.iec.cat); i ben aviat, la gramàtica del 1918 s'haurà de substituir per la nova gramàtica de l'IEC, d'aparició imminent en el moment de tancar aquest text.

- (1) La majoria de persones considerarien incorrecta l'última frase (1972: 146)
- (2) La majoria opinen que no hi ha d'haver concordança (1973: 68)
- (3) I on el 42,7% de la gent avui parla castellà de manera habitual i només parlen català el 32,2% (2009: 121)
- (4) ...la resistència que un grup de professionals puguin fer contra la relaxació (2011a)

1.2. La posició pre- o postnominal de *següent*

L'aparició de *següent* davant del nom, d'entrada pot sorprendre. Perquè, tot i que de l'ordre nom-adjectiu / adjectiu-nom la normativa estricta tampoc en diu res, durant anys va tenir molt de pes entre els professionals de la llengua la idea que l'adjectiu, i també *següent*, en català anava darrere del nom, sense més matisos.³ I aquest és el criteri, tàcit, que sembla que encara predomina entre molts professionals, com dèiem.

Joan Solà alterna les dues opcions, com es pot veure en els exemples següents, en què l'estructura del sintagma nominal és sempre «article + nom + *següent*» (5-6) o «article + *següent* + nom» (7-8):

- (5) El baleàric coincideix amb els dialectes del català oriental en els següents trets (1977: 201)
- (6) Del primer fenomen en són exemples patents les següents formes (2009: 23)
- (7) El baleàric discrepa dels dialectes orientals en els detalls següents (1977: 201)
- (8) Aquests dies m'ha arribat fotocòpia de l'article següent (2009: 70)

Altres vegades, l'aparició d'un especificador complex (*els quatre*, a 9) o d'un complement del nom (*de Llull*, a 10), pot contribuir a la posició pre- o postnominal de *següent*, respectivament:

³ Badia i Margarit (1962: 150), per exemple, després d'afirmar que l'anteposició atorga un to predominantment subjectiu i que la posposició expressa una qualitat objectiva, diu: «A pesar de lo dicho, el catalán prefiere, por lo regular, la posposición del adjetivo, que parece más adecuada al sentir de la lengua». Cuenca (1996: 117-122) va fer una distinció del tot pertinent en relació amb aquesta qüestió entre adjectius classificadors i qualitatius; pel que fa a *següent*, aplicant un concepte de normativa més ampli que el que fem servir aquí, hi fa aquesta referència explícita (1996: 122 n. 27):

«La normativa s'encarrega de desaconsellar estructures com (ia), i recomana l'estructura alternativa amb l'adjectiu posposat (ib):»

»(i)a Les següents consideracions
 b Les consideracions següents»

(9) En morfologia podem esmentar els quatre detalls següents (1977: 194)

(10) Al següent exemple de Llull (1973: 144)

És probable que aquesta alternança en la posició de *següent* tingui a veure amb un procés de canvi de categoria gramatical quan aquesta forma té un valor dític textual, és a dir, quan té com a referent un element del text on apareix (Nogué 2008: 52), immediatament posterior. En l'ús actual la paraula *següent* sembla que combina la categoria gramatical d'adjectiu (casos en què encara es manté darrere del nom) amb la funció d'un tipus d'especificador que és similar, conjuntament amb l'article, al demostratiu *aquest -a* (casos en què apareix davant del nom). En els exemples de Solà, tots els casos de *següent* en posició preverbal són d'aquesta mena.

En canvi, quan *següent* no té aquest valor dític textual, sinó que és anafòric (hi ha un antecedent en el text que permet recuperar el referent), com a l'exemple (11) —on indiquem l'element elidit entre claudàtors i en cursiva —, la posició prenominal, tot i que és possible, sembla menys natural, i no en trobem exemples en els textos de Solà:

(11) Quan una *i* o una *u* es troben entre dues vocals formen síl·laba amb la vocal *següent* [*a la vocal i o u*] (1977: 64)

1.3. La concordança negativa (o «doble negació»)

És un dels trets que Solà va observar en la llengua de Coromines. Solà (1990: 83 i 2007: 108) diu que Coromines «usa indiferentment la negació doble i la simple (*mai, cap, tampoc*, etc. + *no/Ø* + verb)». Ell es va centrar en la presència o absència de *no* quan l'altre element negatiu apareix en posició preverbal. Nosaltres ens centrarem en *mai* i *tampoc* i observarem totes les alternances: *no... mai... / mai (no)... i no... tampoc... / tampoc (no)...*

Comencem amb *mai*. L'hem triat perquè, entre totes les combinacions entre un element negatiu⁴ i *no*, aquesta és molt freqüent i no té restriccions d'ordre tan fortes com altres, com pot ser el cas de *res* o *cap* quan fan de subjecte (apareix més sovint davant del verb) o complement directe (apareix més sovint darrere del verb). Doncs bé, Solà opta majoritàriament per la combinació *no...*

4 Seguim la denominació que dona Espinal (2002) a aquestes paraules.

mai..., sobretot a les primeres obres (12). A les últimes també, però hi trobem algun cas més de *mai no* (13):⁵

(12) [*tampoc*] Quan va esdevenir plenament i exclusivament negatiu, no va necessitar mai el *no* (1973: 109)

(13) ...mai no he fet ús d'aquest material (2009: 32)

En el cas de *tampoc*, es dona una circumstància sorprenent: l'exemple (12), que hem posat per il·lustrar la combinació *no... mai...*, mostra que Solà considera *tampoc* com un adverbí que és intrínsecament negatiu. Podríem esperar, doncs, que l'ús de l'autor no contingüés la negació *no*, o com a mínim que n'alternés la presència i l'absència. En canvi, a les obres que hem buidat, tant a les primeres com a les últimes, *tampoc* va seguit (pràcticament) sempre de *no* (14). I tal com es pot veure a l'exemple (15), també trobem alguna vegada la combinació *no... tampoc...*:

(14) I tampoc no podem rebre-ho sense dir absolutament res (2009: 77)

(15) L'infinitiu no admet tampoc el lligam que... (1972: 13)

1.4. Les tematitzacions

Joan Solà és un dels autors que ha estudiat l'ordre dels elements en català, sempre en relació amb l'ús que es fa de les diferents estructures en la varietat estàndard. Fabra no s'hi havia referit gaire, només en alguna conversa filològica (Fabra 2010: converses 211, 212, 290, 291, 528, 530, 531 i 768) i a la gramàtica pòstuma (Fabra 1956: § 103), i considerava que els catalans modificaven l'ordre de les paraules de manera immotivada (probablement influït per les característiques de llengües com l'anglès i el francès, en aquest punt de la sintaxi) i que la repetició del complement mogut amb un pronom constituïa un «pleonasme», és a dir, una falta. Joan Solà, partint sempre de l'ús formal de la llengua, va valorar, i qüestionar, com se sap, el tractament que havia fet Fabra d'aquestes estructures, i sobretot l'aplicació que es va fer del tractament de Fabra durant dècades —i encara ara, poc o molta—. Per exemple, el criteri

5 Espinal (2002: 2766-2767) parla de la doble opció quan el mot negatiu apareix en posició preverbal (de passada diu que està en posició de tema) i de l'obligatorietat de *no* quan apareix en posició postverbal; però no parla de cap diferència entre *no... mai...* i *mai no...*; Solà (1973: 104 i 159 n. 19) s'adona que l'ordre de paraules no és irrellevant, aquí.

de posar sempre coma entre un complement tematitzat a l'esquerra i la resta de l'oració per «trençar el pleonasme». Solà, amb un plantejament podríem dir que prepragmàtic (de fet, el de Fabra a la gramàtica pòstuma ja ho era), va deixar clar que «[l]a inversió d'elements no s'ha de considerar un procediment “estilístic” (almenys si aquest terme s'interpreta amb reticència, com una llicència poc recomanable), sinó un procediment normal i general de la sintaxi que respon a certes necessitats comunicatives sistematitzables» (1994: 244). També va veure que en alguns casos l'aparició o l'absència del pronom, quan és *en* o *hi*, pot respondre a factors relacionats amb el registre (1994: 238-241). I finalment, pel que fa a la coma, que és necessària a les tematitzacions a la dreta i optativa —només necessària quan l'element tematitzat és llarg o complex, o conté algun altre element intermedi— a les tematitzacions a l'esquerra.

Per veure quin és l'ús que fa Joan Solà de les tematitzacions a les obres que hem buidat, ens hem fixat en aquests dos aspectes: l'aparició del pronom i l'ús de la coma per separar l'element tematitzat del nucli de l'oració —o *matriu oracional*, com en diu Vallduví (2002: 1234). Per això ens hem centrat en la tematització de funcions sintàctiques pronominalitzables amb *en* o *hi*, les que, com dèiem, admeten l'elisió del pronom.

Pel que fa a les tematitzacions a l'esquerra, tant a les primeres obres com a les últimes hi predominen clarament les estructures amb pronom. De fet, no hi hem trobat casos de tematització clara sense pronom. Però, pel que fa a l'ús de la coma, hi ha diferències. En tots els textos que hem buidat hi ha casos amb coma i casos sense (cal tenir en compte que la llargada de l'element tematitzat també hi influeix): però a les dues primeres obres, que són anteriors als estudis de Solà sobre aquesta qüestió, el buidatge mostra que seguia força el criteri general de l'època, a què ens hem referit abans, de fer servir la coma «per trençar el pleonasme» (16-17). Com sabem, posteriorment, en els seus estudis Solà va ser molt crític amb aquest criteri i, sobretot, amb la denominació *pleonasme*. Qui ha assistit a les seves classes sobre aquest tema o li ha llegit els estudis corresponents, difícilment ha continuat fent servir aquest terme. A les últimes obres hi predominen les tematitzacions a l'esquerra sense coma (18-19), com era previsible, d'acord amb el criteri que ell mateix havia contribuït a fixar als anys noranta del segle passat (Solà 1990: 120-124 i Pujol i Solà 1995: § 1.3-9):

(16) En aquesta obra, hi surt un ús del verb *mirar* tot curiós (1977: 199)

(17) D'aquestes construccions, en neixen aquestes altres (1972: 129)

(18) D'aquesta última paraula, en parlarem un altre dia (2009: 264)

(19) En la segona construcció, hi pot faltar la preposició *a* (2009: 314)

Pel que fa a les tematitzacions a la dreta, només en trobem en els últims textos, i totes van amb pronom i coma, també coherentment amb el criteri que el mateix Solà havia contribuït a fixar (20):⁶

(20) Potser algun dia en parlarem, d'aquest fenomen (2009: 79)

1.5. La concordança del verb i el SN en les construccions inacusatives

Com se sap, Joan Solà va descriure en diverses obres (vg. sobretot 1987 i 1994, que remetent a altres obres de l'autor) les construccions inacusatives, el tipus IV d'oració de Pompeu Fabra (1956: § 46), i en va treure conclusions de tipus pràctic en relació amb la varietat estàndard de la llengua. La més important i coneguda, la proposta d'acceptar, d'acord amb la recomanació del mateix Fabra (1956: § 72), tant la variant amb concordança com la variant sense concordança en el cas del verb *haver-hi* (Solà 1994: 26 i 1999: 165-173). Precisament per coherència amb la resta de casos: bàsicament, verbs intransitius de moviment (*arribar, passar, caure...*), verbs esdevenimentals i incoatius (com el mateix *haver-hi, faltar, caldre, quedar, aparèixer, enfonsar-se...*), i les construccions pronominals de subjecte inespecífic, amb el pronom *es*, en què la variant amb concordança és la més freqüent (Solà 1987: 96-100 i Bartra 2002: 2160-2162). Solà va poder fer aquesta caracterització d'una manera molt detallada, perquè la seva pròpia varietat, el lleidatà, és l'única que no fa la concordança en cap d'aquestes construccions.

Sobre el seu propi ús, Solà fa aquesta mena de «declaració de principis» (1994: 26):

Com que jo sempre he procurat de practicar allò que defenso —tot i que també sóc home i algun cop he preferit ser prudent—, adverteixo que en els meus escrits mantinc sempre el singular d'*haver-hi* perquè aquest és precisament l'ús del meu dialecte, que se'm fa còmode a mi; i quant als altres verbs de (2) i (3), m'ha agradat de practicar-ne un ús alternatiu, probablement per no exhibir massa ostentament davant els meus lectors un tret que molts no comprendrien.

6 Ja entre les primeres obres, en un article sobre la llengua d'Àngel Guimerà, trobem mitja dotzena d'exemples de tematització a la dreta en què a Joan Solà el sorprèn el fet que vagin sense coma: «El lector no s'acaba d'habituar a la manca de coma», diu (Solà 1977: art. 46). Sobre l'aparició de tematitzacions a la dreta només en els últims textos de Joan Solà, podem apuntar la hipòtesi que el motiu és el fet que fins fa poc era una construcció gairebé exclusiva del registre informals del català (Villalba (2011) considera que el registre oral col·loquial és aquell en què la tematització a la dreta és més natural), i que és un indicatiu d'una certa evolució estilística de l'autor.

- (2) Enguany *arribarà/vindrà* molts turistes.
Ja no *cal* més cadires.
Per aquest carrer hi *passa* moltes motos.
- (3) Enguany aquí *s'ha construït* molts pisos.
De desgràcies, cada dia *se'n veu* més.
Ja no *es necessita* aules tan grans, ara.

I efectivament, aquesta és l'alternança que trobem en els seus textos (21-24). I si haguéssim d'apuntar una hipòtesi, potser pensariem que en els primers hi ha més casos de falta de concordança que en els últims:

- (21) ...després d'anys i panys sense diccionaris catalans, n'aparegué tres a Barcelona sol (1977: 138)
- (22) Un cop confeccionat el qüestionari, es busca equips que el passin a cada un dels llocs seleccionats (1977: 204)
- (23) Han aparegut ja diversos volums de les obres completes de Sagarra (2009: 49)
- (24) A (3) es recullen les dues excepcions clàssiques (2011a: 110)

1.6. Altres

Altres aspectes que la lectura dels textos de Joan Solà també convida a estudiar, però que anaven més enllà del temps i l'espai disponibles aquí, són els següents —entre molts altres:

1. L'ús que podríem anomenar *pronominal anafòric* del demostratiu de proximitat (*aquest -a*), a partir de l'observació de l'ús general —com feia ell— i d'aquest apunt seu (1994: 43):

[...] un ús del demostratiu que s'està fent cada dia més habitual i que a mi em sembla inadequat. [...]

(13)*b* Hi ha certament *propostes diverses*, però *aquestes* cal considerar-les no vinculants.

2. Els usos dels pronoms febles: els límits de la pronominalització van ser un dels aspectes de la sintaxi que Joan Solà va explorar, sobretot a Solà (1994: cap. 3), i que posteriorment Todolí (2002), a la *Gcc*, va contribuir a delimitar millor.

3. La partícula subordinant *de* davant d'infinitiu. La lectura dels textos que hem buidat fa pensar que Solà feina un ús sistemàtic d'aquesta partícula.

4. L'ús de *llevat* i *a part* precedits o no de la preposició *de* —*llevat (d')això, a part (d')això*—, que Solà alternava.

De tot el que hem vist, en podem treure dues impressions (seria agosarat dir-ne conclusions, almenys de moment): d'una banda, que des dels primers textos Joan Solà mostra un ús molt segur de les estructures sintàctiques, i de l'altra, que quan escrivia no impostava, que el seu criteri era optar per construccions que, dintre del que admetia la norma, li resultaven normals i naturals. I cal recordar que en els anys setanta ell era molt jove, que la seva formació en normativa devia ser bàsicament autodidàctica i que de tendència a la impostació, en aquell moment, sí que n'hi havia. De diferències entre els primers textos i els últims n'hi ha molt poques. En el cas de les tematitzacions, el canvi s'explica pel fet que ell mateix les va estudiar i va proposar el canvi de criteri que va aplicar després. En el cas de les construccions inacusatives, potser podríem pensar que amb els anys el seu ús es va acostar lleugerament cap a les variants que percebia com a més generals.

2. ELS ESTILS DE JOAN SOLÀ

Hem dit a l'inici que parlar de l'estil d'un lingüista mereix algunes consideracions prèvies, perquè, per començar, molts lingüistes escriuen, tal com se sol dir habitualment, sense voluntat d'estil. En realitat, segurament s'hauria de dir que escriuen amb la voluntat de no anar més enllà d'un estil *vehicular*, en el sentit d'un mitjà de transmissió de coneixements més aviat *transparent*, correcte, per descomptat, i en el millor dels casos entenedor. Més enllà d'aquest caràcter pla i simple, associat sovint amb els textos expositius de caràcter científic o didàctic, alguns lingüistes escriuen també amb una clara voluntat d'estil, en el sentit ara d'una tria deliberada, conscient, de les opcions lingüístiques, amb el resultat consegüent d'un producte lingüístic molt més elaborat que l'habitual d'altres col·legues i amb una recerca decidida també d'uns efectes particulars en els lectors i receptors. Aquest és el cas de Joan Solà, i creiem que aquesta afirmació no la posaria en dubte ningú.

La complexitat de parlar de l'estil d'algú és evident (en trobareu mostres, per posar un sol exemple, en els estudis recollits recentment a Payrató i Nogué, ed., 2014). Tant si fem servir metodologies de base més quantitativa com qualitativa, la troballa de generalitzacions i recurrències és complexa. En el primer cas, perquè al marge de les dades més bàsiques (freqüències absolutes i relatives, diversitat o riquesa de lèxic, etc.), la quantificació sempre necessita un

sedàs qualitatiu, per veure per exemple quins són els trets més rellevants, que no coincideixen sempre amb els més usuals o repetits. En el segon cas, si es fa servir un mètode més qualitatiu, com és la nostra opció, perquè es pot trobar a faltar la base empírica representativa del conjunt de l'obra de l'autor, amb informació fidedigna de tendències i símptomes que després hauran de ser interpretats de manera qualitativa i selectiva. No disposem d'una base de dades que aplegui tota l'obra de Solà, i això sol ja impedeix de seguir segons quins camins, i ens aboca a d'altres. Per això hem dit també que aquesta és una primera visió de l'estil de la seva obra, que necessitarà sens dubte complements i revisions.

Deixem de banda també un altre aspecte que seria important d'estudiar pel seu valor i pels seus efectes estilístics: el del vessant oral de Joan Solà, amb les seves conferències i classes, amb un estil d'exposició i argumentació brillant, efectiu i persuasiu, i que qualsevol persona que l'hagués sentit de ben segur que recordarà —i, ens atrevim a dir, valorarà positivament—. El seu estil escrit —o els seus estils escrits, si volem ser més precisos— recorda sovint alguns trets de la seva oralitat, en particular el seu caràcter tan expressiu, que més tard reprendrem.

Una altra qüestió que cal tenir en compte també en la valoració de l'estil de Solà és la dels gèneres i subgèneres, associada al factor de l'extensió (més que considerable!) de la seva obra. L'estil de Solà, com el de qualsevol escriptor —ara en el sentit d'escrivent o emissor, no de literat— depèn del (sub)gènere de què parlem, i en especial de les seves finalitats o propòsits: si en fem una classificació binària bàsica, com a text de caràcter més aviat científic o més aviat divulgador, o com a article acadèmic o periodístic.

Amb aquests pressupòsits exposats de manera explícita, i malgrat la variació introduïda en aquest últim punt pel que fa a la diversitat i gran extensió de l'obra escrita de Solà, el primer aspecte que mereix ser destacat amb relació al seu estil és segurament la rellevància o densitat informativa amb què estan confegits els seus textos (i que, amb aquestes paraules o d'altres de similars ha estat posada de manifest també en altres contribucions a aquesta jornada; vg. en especial el text de Sebastià Bonet, en aquest mateix llibre). Solà escriu sempre de manera directa i amb un contingut comprimit, si ens ho volem imaginar amb aquesta imatge; amb una densitat informativa i una rellevància comunicativa molt alta. Dit a la inversa, i ras i curt, no hi sobra res, si de cas —en alguns textos, almenys— segurament molts convindríem que més aviat hi falta alguna cosa; i de fet, si algun aspecte podem criticar del seu estil, és perquè sovint hi ha molta densitat i complexitat al darrere. S'atribueix a Balzac haver dit que la crítica és un raspall que no es pot aplicar a teixits tous... (no en que-

daria res!). El teixit de Solà —un text és un teixit, no ho oblidem— és fort i resistent.

Presidides per aquesta densitat, hi ha dues tendències estilístiques o dues gradacions que destaquen al llarg de tota l'obra de Solà: la tendència cap a l'economia, l'estil telegràfic i sintètic, i la tendència cap a l'expressivitat. Certament no s'exclouen del tot, l'una a l'altra, però en molts moments —i sovint segons el gènere— una de les dues és la que mana. Per descomptat trobaríem variacions i evolucions diverses al llarg del temps, també, però les dues tendències es mantenen, com veurem, al llarg de tota la seva obra. Als exemples (25-28) trobem mostres d'aquest estil marcadament econòmic, sintètic o fins i tot a vegades telegràfic (els subratllats són nostres):

- (25) 10.43. El cas d'alteració [...] col·locant-los al davant (per donar-los més rellieu, 10.44B) o bé al darrera (per aclarir el sentit del(s) substitut(s) que el(s) representa (-en) dins el cos de la frase, 10.44A). En teoria [...] si no hi hagués anteposició/posposició; i, per tant, en tots dos casos, hi caldrà substitut(s) (pronoms) feble(s)). (1973: 42)
- (26) Aquí topem, com altres vegades, amb una quantitat de problemes a aclarir prèviament: què és el «cos de la frase», és a dir, quins elements i quan no es relacionen directament amb el verb, o bé tenen (més) flexibilitat/llibertat de col·locació; quins elements i amb quins límits exigeixen o accepten de ser representats per pronoms febles; etc. (1973: 42)
- (27) 8.22 Pel que fa a la concordança del verb amb l'element N, els autors (v. n 2) se la plantegen principalment amb *haver-hi*, o almenys a partir d'aquest verb.³ I, naturalment, uns defensen per a N funció N1 (per tant, no és estrany que el V hi concordi: Alonso, Fabra (1956) 72, Badia (1947)) i altres funció N2 (per tant, la concordança hi seria un tret «vulgar»: Academia (cf. Alonso 115), Seco, nota de l'Institut d'Estudis Catalans a Fabra (1956) 72, Larousse). Crec que seria absolutament inútil d'adherir-se a una de les dues posicions. (1973: 14)
- (28) 27. Altres construccions del català antic per significar finalitat o destinació: «a + SN / INF», «per N a INF» (*per sarrains a preïcar*), la segona, amb variants (vegeu Bastardas 1979; Segarra 1985, 1396-1397, i Perera 1986, 75-82). [...] La locució *per tal de* es presenta amb alguna vacil·lació al *Somni* quant al significat (també en algun altre text, vegeu Miralles 1984, vol. I, 400; vacil·lació que comparteix *per ço que*, Colom 1985, i que no ha d'estranyar en un moment com aquest, Coromines 1986): 3 casos de significació causal (vegeu ed. ENC, 39.14, 75.27, 145.22 i comentari de Riquer, en la seva ed. de 1959, al segon cas). (1987: 147)

A (25) ja hi trobem (i és de l'any 1973) aquest recurs que alguns consideren molt actual de fer servir els parèntesis per donar una doble lectura (sintetitzada). També les abreviacions, i a (26) un *etc.* que utilitzava sovint com a marcadors final (però per indicar justament que el punt no quedava tancat del tot). A (27) hi veiem la prolixitat de dades (sovint també abreujades) combinades amb un final incisiu i categòric, típic també del Solà orador. A (26) i sobretot a (28), el desig d'economia posa a prova la claredat dels textos, que malgrat tot són processables (no pas ambigus) si els seguim amb paciència i deteniment. Tant (28) com (29), presentat a continuació, són de 1987; a (29) es recull aquest desig de concisió i síntesi en una fe d'errates. A (30) trobem una síntesi (amb un alt nivell de «compressió»!) en una publicació més recent, la *Gcc*.

- (30) (ix) Hi pot haver (almenys teòricament) dues especificatives acumulades (sense coordinació), però són més rares dues explicatives (vg., però, § 21.4.2.1). Més detalls: § 9.3.2.2. (2002/⁴2008: 2466)

L'estil expressiu s'adiu més, en general, i lògicament, amb el gènere d'articles periodístics o lligats a la divulgació. Així ho podem veure en els exemples (31-33):

- (31) ¡Alerta! El català al batxillerat, però oficialment: amb professors titulats universitaris i amb la plaça econòmicament a càrrec de l'Estat. [...] Que no es cregui ningú que l'acció supletòria d'aquestes institucions allibera l'Estat de l'obligació de donar tracte idèntic a totes les cultures de l'Estat. Que no s'ho cregui ningú ni s'hi repengi ningú. Tot allò que no té sanció oficial perilla de ser poc eficaç i de desaparèixer quan bufi un vent no afalagador. (1977: 366)
- (32) ¿Saben quants diccionaris catalans hi ha avui *al mercat*, entre monolingües, bilingües, trilingües, quadrilingües, etc.? Jo tampoc. Els adverteixo que no aconseguiran pas de saber-ho amb exactitud, ni tan sols amb el catàleg de l'INLE a la mà i un llibreter amic que els permeti de tafanejar per la botiga. Jo no he aconseguit de saber-ho amb els dos requisits esmentats i una llarga col·lecció de diccionaris que tinc a casa. Però n'he controlat juns seixanta-vuit! (1977: 139)
- (33) La cosa ha durat literalment fins ara mateix i encara no s'ha acabat, ni de molt: algun professional m'explicava que, segons el sistema d'educació americana, cada barri paga les seves escoles; per tant, els barris de negres tenen les pitjors escoles; per tant, moltíssims nens no acaben l'escolarització, viuen al carrer, es fan drogoaddictes i malfactors, van a la presó, tenen mala fama, són odiats, odien, viuen en barris separats, tenen males escoles, no acaben l'escolarització...: un fatídic cercle viciós. Algú altre em va dir que això de les escoles no és exactament així. Però els mals resultats escolars i la resta de circumstàncies sí que són els que dic. (2003: 165-166)

(29)

Qüestions controvertides de sintaxi catalana

Fe d'errades

P./l. o nº	Hi diu	Hi ha de dir
33/-8	algú - tenir - mon cor 1 2 3	algú - tenir - mon cor 1 2 3
41/16	(todavía más guapa)	(todavía) más guapa
41/21-22	(todavía...medias)	(todavía más) ...medias
62/-12	dient	dient
73/-5	{Ajuntar línies -5 i -4}	
75/1	{Separar línies 1 i 2}	
75/10	substituir	substituir
80/7	salt(a)	salt(a)»
105/nº 10	{Tirar la lín. cap a l'esquerra}	
106/4	vist.	vist
106/nº 11.4a	{aquest}... {un}	{Més cap a l'esquerra, a sota de el}
106/nº 11.4d	pel {pròxim} {passat}	pel ({pròxim} {passat})
107/7	nota 7	nota 19
113/-7	{Suprimir lins. -7, -6, -5}	
114/18	{Separar lins. 18 i 19}	
127/nº 4a	[N...[N...	[Ñ...[Ñ...
128/nº 6c	{Ajuntar les tres lins. de c}	
128/nº 7	{Última lín. de (7) més a la dreta, sota la clau}	
130/-3	lloguer] la	{ "la" a lín. següent }
132/-14	{Les tres claus, més a la dreta, alineades amb "Es van mobilitzar..."} σεκιτόν	σεκιτόν
144/2	realitzar)	realitzar]
153/8	(51g)	(51f)
161/9	nota 34	nota 33
171/nº 42	nota 34	nota 33
171/nº 45	He fet	He fet fer
173/3	estratègic,	estratègic.
174/-1	llevat que es	llevat que (63c) es
180/-17	tocar un instrument	{Ha d'anar més avall, fora de l'abast de la clau, i cal centrar les altres tres lins.}
184/13		
185/3	{Separar-la de la 2}	
201/6	No tens...	{Alineat sota "nyir-se"}
201/nº 92	{A l'esquerra}	
211/nº 103	{Uniformar espais dins les claus}	
214/14	500.000	500.000 ptes.
214/nº 12	{Text alin. a l'esquerra}	
214/nº 18	per a	per
219/-9	3a No recordo...	4a Ja veig quin colom s'ha escapat.
223/-13	nota 2	nota 1
226/-11	{Alineada sota l'altra}	
236/7	endevines.	endevines
237/-6	CASTELL'A	44 CASTELL'A

La tria del lèxic, les admiracions i les repeticions d'elements cohesius fan un efecte molt especial a (31), que acaba amb una metàfora («quan bufi un vent no afalagador»). A (32) hi trobem la interpel·lació directa al lector, però també la presència diàfana, sense embuts, de l'enunciador, que contesta la pregunta adreçada al receptor... i acaba amb un fragment que recorda un diàleg, amb una imatge quasi cinematogràfica («un llibreter amic que els permeti de tafanejar per la botiga»).

A (33) veiem una alternança molt típica de Solà, que també retrobaríem en els seus textos orals: la combinació intel·ligent i molt expressiva d'elements col·loquials i cultes; també les repeticions ja esmentades abans, que ara fan una autèntica teranyina cohesiva. Tant, que sembla que n'hi hagi alguna de no advertida, com si fos un error («no acaben l'escolarització»)... però això sí que seria difícil d'imaginar —en termes estilístics, almenys— en un text de Solà: en realitat està reproduint icònicament, formalment, el «cercle viciós» de què parla el contingut del text. Hi són molt apreciades igualment els paral·lelismes (positius, d'acord, o de contrast), un element essencial en qualsevol estil que busqui valors estètics, i no hi falta un deix d'ironia i de relativització de les seves pròpies paraules («Algú altre em va dir» que allò no era d'aquella manera, en realitat... però les altres circumstàncies, sí). Fixeu-vos com el vessant expressiu pesa molt més en aquests textos que no la precisió que trobàvem abans (per exemple, l'expressió «això de les escoles» és un díctic textual que no té un referent gaire clar, en tots els enunciats precedents). L'augment d'expressivitat no sol ser aliè a un cert creixement de l'ambigüïtat, en moltes menes de textos.

Si la voluntat economicista i sintètica de Solà es podia exemplificar abans amb una fe d'errates (29), la seva voluntat estilística arriba ara al punt més alt en un poema (34). L'elaboració d'un poema és una prova del seu interès per les qüestions estilístiques, i encara més si tenim en compte que, a l'estrofa final, hi va introduir variants al cap d'uns anys de la primera redacció:

- (34) (a) Assegut et contemplo i, de lluny, juganera,
amb dits alats la cara, les ulleres
m'esquitxes i aquest full on, neci,
voldria recollir tanta bellesa.
- (b) Assegut et contemplo i, de lluny, juganera,
amb dits alats la *barba*, les ulleres
m'esquitxes i aquest full on, neci,
amb la paraula nua del terror on vaig néixer,
voldria recollir tanta bellesa.
- («La cascada de Mapang», 2011b)

Els dos extrems d'aquests contínuums comentats queden lluny l'un de l'altre, però és evident també que algunes zones intermèdies s'acosten molt o bastant. Les ambivalències o els passatges menys marcats no són insòlits parlant d'estil, i en els textos de Solà trobem estils combinats, ja sigui amb predomini del caràcter econòmic i sintètic (35-36) o al revés, amb domini del caràcter expressiu (37-38):

- (35) a) El p. p. d'un temps compost seguit d'infinitiu només concorda si s'escauen les circumstàncies vistes a 15.1B2; però hi ha sis verbs, no sabem si misteriosos o benèvols (*poder, voler, saber, fer, gosar i haver de*), el p. p. dels quals concorda encara que el pronom no sigui pròpiament complement directe d'ells:³ i aquesta benevolència s'encomana a tots els verbs que es trobin en l'estructura que diem. (1973: 83)
- (36) Novament, els mitjans de comunicació castellans han escampat ràpidament les corresponents construccions semànticament «lògiques», i el català es troba ja de ple en l'òrbita del castellà, que en aquest punt s'ha literalment desbocat des de fa dècades i ens ha arrossegat (5b): (2011a: 138)
- (37) Per tant, la tasca del gramàtic actual ha de consistir a ordenar i a explicar bé el fenomen. Però... però em temo que ja és massa tard: és pràcticament impossible que una llengua que s'hagi acostat tantíssim als costums d'aquella altra amb la qual conviu (el castellà) ara faci marxa enrere per acostarse a d'altres com el francès i l'italià (on el contacte «preposició + *que*» tampoc no es donava ni es dona avui). (2011a: 135)
- (38) Ho entenem tant així que els periodistes ja no es preocupen de dir-ho bé. ¡Vegeu quin cas! Però si ja ho entenem perfectament, ¿què vol dir que no es preocupen de dir-ho «bé»? Etcètera. Suposo que el lector ja veu per on vaig. [...] Més d'una vegada penso molt seriosament que tots nosaltres som una colla de gent perfectament prescindible. Però també són prescindibles el seixanta per cent els empleats de gairebé totes les empreses. I... Deixem-ho córrer: vivim el cada dia sense tanta filosofia. (1999: 111)

A (35), retornant als primerencs *Estudis de sintaxi*, el pes fonamental de l'estil es decanta pel costat de l'economia i el caràcter fins i tot telegràfic, però malgrat el gènere científic i acadèmic encara hi ha un racó per parlar de verbs «misteriosos» o «benèvols», i d'una benevolència que «s'encomana» a d'altres verbs. A (36), uns anys més tard, i en el marc d'un gènere científic, hi retrobem metàfores («òrbita», un castellà «desbocat» i un català «arrossegat»). A (37) hi pesa molt una repetició després de punts suspensius que difícilment retrobaríem en altres textos acadèmics («Però... però em temo que ja és massa tard»), i hi apareix també un superlatiu («tantíssim») i una repetició amb construccions

paral·leles («tampoc no es donava ni es dóna»). A (38) retrobem la crida al receptor, els paral·lelismes i el sincretisme en construccions ben poc habituals en articles acadèmics (si més no parcialment): «Etcètera.», entre pauses fortes, i encara aquest «I...», que segurament representa el grau màxim d'insinuació... i el mínim d'explicitesa, com una variant de l'anterior *etcètera* tan estimat per Solà.

3. La consciència d'estil

Amb el que s'ha apuntat sobre el fragment de poema reproduït a l'exemple (34), es fa evident que Solà tenia una forta consciència d'estil. Era proverbial, a més, el seu rigor, la meticulositat amb què treballava i les revisions a què sotmetia els seus textos, i per tant podem estar segurs que quan publicava un escrit era perfectament conscient del que hi deia i del to que tenia. Sigui parcialment com a llicència retòrica o com a pretext argumentatiu, o sigui totalment cert com a rèplica a algunes queixes, el fragment de (39) ens endinsa de cop en aquest domini tan interior —també dels lingüistes, no pas exclusiu de l'escriptura literària— del com i el perquè de la manera d'escriure:

(39) Algun lector se m'ha mig molestat alguna vegada del to que gasto en els escrits sobre la llengua, sobretot en els articles de diari. Llàstima, perquè jo precisament considero que aquest to és essencial per dessacralitzar qualsevol cosa humana, sobretot les que, per exemple la llengua, provoquen irritació, visceralitats, essencialismes; i per donar a entendre al lector que gairebé tot és relatiu, reversible, millorable. Al lector i potser encara més a mi mateix: escrivim, almenys jo, per aclarir-nos a nosaltres mateixos les coses que ens afecten, etern exercici de catarsi i de comprensió d'un món meravellós, de l'enlluernadora facultat del llenguatge. Al capdavant, si la llengua no ens serveix per a aquestes funcions, que ens són imprescindibles per viure, la mutilem d'una de les virtuts més entranyables que té. I jo donaria tota la minsa coneixença tècnica que pugui tenir de res per una línia ben escrita, graciosa, simpàtica o estimulante. (1999: 9)

El fragment ens porta de les causes més profundes («escrivim, almenys jo, per aclarir-nos a nosaltres mateixos les coses que ens afecten») a les intencions més explícites: «dessacralitzar qualsevol cosa humana». I per això —i per a això, si se'ns permet picar l'ullet—tenim la llengua. I per aquestes raons i amb aquestes finalitats escriu Joan Solà com escriu, i ho diu en l'últim enunciat de

l'exemple, en una frase realment brillant, que en molts sentits és la perfecta culminació del que estem exposant en aquesta part: el caràcter sintètic dels seus textos, la seva expressivitat i una informativitat o rellevància evident. En efecte, a cap coneixedor dels principis pragmàtics de la parla (inclosa l'escriptura) se li pot escapar que l'enunciat de Solà es pot desglossar i relacionar, fragment per fragment, tal com s'exposa en el quadre 1, amb màximes o principis que controlen l'ús de la llengua (vegeu-ne un resum a Payrató 2010):

«I jo donaria tota la minsa coneixença tècnica que pugui tenir de res per una línia ben escrita, graciosa, simpàtica o estimulant.»

		
Principi de claredat / processabilitat / economia	Principi d'expressivitat	Principi de rellevància / informativitat / comunicabilitat

QUADRE 1

Així, al darrere de «una línia ben escrita» hi podem suposar els principis de *claredat*, *processabilitat* o *economia*, tres dels principals rectors de la producció lingüística, que volgudament (i amb les excepcions i transgressions que calgui) sol ser clara (no deliberadament ambigua), processable (no «encapsulada» capritxosament ni a l'atzar) i econòmica (no més extensa del que cal, segons les necessitats del cas). En segon lloc, al darrere d'una línia «graciosa, simpàtica», ens trobem com és obvi el principi d'*expressivitat*, que dona forma al nostre text pensant en un model de lector. I en tercer lloc, finalment, encara que en molts aspectes seria el factor de més pes, un text «estimulant» és necessàriament un text rellevant, informatiu, que eixampla el nostre entorn cognitiu, i per tant que està regit per un principi de *rellevància*, *informativitat* o *comunicabilitat*. Segurament la saviesa —estilística— de Joan Solà va consistir —entre altres coses— a saber combinar i coordinar aquests tres tipus de principis adequadament, d'acord amb les seves intencions com a autor.

4. A manera de conclusió i cloenda

Queda molt per fer a partir de l'obra de Joan Solà, i no podria ser d'una altra manera sent com és una obra magna dins la filologia i la lingüística catalana. Aquest article ha aportat unes primeres mostres, ha donat un primer cop d'ull

a dues qüestions rellevants que hauran de ser revisades i ampliades en futurs treballs: per una banda, la relació entre els textos de Solà i els aspectes normatius (dels quals, sovint, tracten els seus propis textos); per una altra, l'estil —de conjunt— i els estils —segons els (sub)gèneres— que es fan palesos en aquest textos. Esperem que així s'enceti una línia de treballs llarga i profitosa.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BADIA I MARGARIT, Antonio M. (1962). *Gramática catalana*. Madrid: Gredos.
- BADIA I MARGARIT, Antoni (1994). *Gramàtica de la llengua catalana. Descriptiva, normativa, diatòpica, diastràtica*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- BARTRA, Anna (2002/2008). «La passiva i les construccions que s'hi relacionen». Dins: SOLÀ, LLORET, MASCARÓ i PÉREZ SALDANYA (dirs.), vol. 2, *Sintaxi*, 2111-2175.
- CUENCA, Maria Josep (1996). *Sintaxi fonamental*. Barcelona: Empúries.
- ESPINAL, M. Teresa (2002). «La negació». Dins: SOLÀ, LLORET, MASCARÓ i PÉREZ SALDANYA (dirs.), vol. 3, *Sintaxi*, 2727-2797.
- FABRA, Pompeu (1918). *Gramàtica catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1933. (Citem per l'ed. ⁷1933; facsímil 1995.)
- (1932). *Diccionari general de la llengua catalana*. Barcelona: Edhasa.
- (1956). *Gramàtica catalana*. Barcelona: Teide.
- (2010). *Obres completes. Converses filològiques*. Vol. 7. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- GINEBRA, Jordi (2009). «Joan Solà, Premi d'Honor de les Lletres Catalanes». *Serra d'Or* 599, pàg. 24-26.
- NOGUÉ, Neus (2008). *La dixi de persona en català*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- PAYRATÓ, Lluís (2003). *Pragmàtica, discurs i llengua oral*. Barcelona: Editorial UOC. (Citem per l'ed. ²2010.)
- PAYRATÓ, Lluís, i Neus NOGUÉ (ed.) (2014). *Estil i estils. Panorama de l'estilística*. Barcelona: AEAU / Universitat de Barcelona.
- PICALLO SOLER, M. Carme (2002). «L'adjectiu i el sintagma adjectival». Dins SOLÀ, LLORET, MASCARÓ i PÉREZ SALDANYA (dirs.), 1641-1688.
- PUJOL, Josep M., i Joan SOLÀ (1995). *Ortotipografia. Manual de l'autor, l'autoeditor i el dissenyador gràfic*. Barcelona: Columna. (Citem per l'ed. ²1995.)
- SOLÀ, Joan (1972). *Estudis de sintaxi catalana/1*. Barcelona: Edicions 62.
- (1973). *Estudis de sintaxi catalana/2*. Barcelona: Edicions 62.
- (1977). *A l'entorn de la llengua*. Barcelona: Laia. (Citem per l'ed. ²1984.)
- (1987). *Qüestions controvertides de sintaxi catalana*. Barcelona: Edicions 62.

- (1990). «Joan Coromines i la llengua normativa». *Lingüística i normativa*. Barcelona: Empúries, 63-90.
- (1994). *Sintaxi normativa: estat de la qüestió*. Barcelona: Empúries. (Citem per l'ed. ³1997.)
- (1999). *Parlem-ne. Converses lingüístiques*. Barcelona: Proa.
- (2002). «Les subordinades de relatiu». Dins: SOLÀ, LLORET, MASCARÓ i PÉREZ SALDANYA (dirs.), vol. 3, *Sintaxi*, 2455-2565. (Citem per l'ed. ⁴2008, def.)
- (2003). *Ensenyar la llengua*. Barcelona: Empúries.
- (2007). «Joan Coromines, escriptor». *Zeitschrift für Katalanistik* 20, 101-122.
- (2009). *Plantem cara*. Barcelona: La Magrana.
- (2011a). «Construcció d'una sintaxi normativa. Criteris. Exemples». *L'última lliçó. Parlaments polítics i acadèmics*. Barcelona: Empúries, 103-143.
- (2011b). «La cascada de Mapang». *L'última lliçó. Parlaments polítics i acadèmics*. Barcelona: Empúries, 153-154.
- SOLÀ, Joan, Maria Rosa LLORET, Joan MASCARÓ i Manuel PÉREZ SALDANYA (dirs.) (2002). *Gramàtica del català contemporani*. 4a ed. 3 vol. Barcelona: Empúries. (Citem per l'ed. ⁴2008, definitiva.)
- VALLDUVÍ, Enric (2002). «L'oració com a unitat informativa». Dins: SOLÀ, LLORET, MASCARÓ i PÉREZ SALDANYA (dirs.), vol. 2, *Sintaxi*, 1221-1279.
- VILLALBA, Xavier (2011). «A quantitative comparative study of right-dislocation in Catalan and Spanish». *Journal of Pragmatics* 43, 1946-1961.

De l'experiència viscuda a l'anàlisi gramatical

Manuel Pérez Saldanya
Universitat de València
Institut d'Estudis Catalans

Gemma Rigau
Universitat Autònoma de Barcelona
Institut d'Estudis Catalans

0. PRESENTACIÓ

El dia de la seva última lliçó a l'Aula Magna de la Universitat de Barcelona, la seva universitat, en Joan Solà ens deia:

Des de fa anys treballo a la Comissió de Gramàtica de l'Institut d'Estudis Catalans, que ara intenta actualitzar la part de sintaxi de la gramàtica normativa. Una part d'aquests anys vaig ser ponent del projecte, és a dir la persona que passava al davant i preparava temes de debat i informes i redactava capítols. [...] Aquesta feina m'ha obligat a fer uns esforços i m'ha proporcionat uns neguits però també unes il·lusions i uns guanys de tota mena. (Solà 2011: 103)

Parlarem d'això: de com hem treballat a l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) amb en Joan Solà. Us estalviarem les angoixes —que n'hi ha hagut— i procurarem transmetre-us l'empenta encomanadissa d'en Joan i també alguns dels neguits que li provocava la investigació.

La manera de treballar d'en Joan Solà a la Comissió de Gramàtica no era pas diferent de la que mostrava en Solà professor, en Solà investigador o en Solà divulgador. Sabem que les conclusions de la seva recerca anaven a parar als seus alumnes, i les preguntes que es feia o li fèieu els alumnes a classe i que el neguitejaven ens arribaven a nosaltres, als membres de la Comissió de Gramàtica. També ens consta que consultava als seus col·legues universitaris els nostres dubtes. En el camp de la gramàtica, ell sempre ha investigat en el sentit que ha intentat entendre l'essència de la llengua. Quan una construcció li cridava l'atenció o bé l'havia d'explicar a classe, la disseccionava, la «desconstruïa», que diríem ara. A més, aportava informació detallada de les construccions equivalents en altres llengües romàniques i buscava exemples en els escriptors competents, en els mitjans de comunicació i en tota mena de textos per aconseguir un panorama prou ampli del fenomen que el preocupava i així poder-ne extreure una generalització.

A en Joan Solà els reptes lingüístics l'apassionaven i ja se sap que la passió a vegades fa patir, però també dona alegries. Sense passió no s'ha fet mai res de bo i es corre el perill de caure en l'ensopiment, de perdre les ganes de mirar les coses amb una mirada nova. Ho deia ell mateix en una entrevista al diari *El Punt* el 12 de juliol del 2009:

En qualsevol professió el factor emoció és important. L'emoció és una mena d'interès per continuar vivint. Quan ja no tens interès per aquell menjar, per aquella companya o per aquella feina, aleshores has perdut l'interès per relacionar-te amb el món i comences a morir. Amb la lingüística passa el mateix.

Per a sort nostra, i a vegades també per a desesperació nostra, a en Joan Solà la feina no l'espantava. De fet, tenia la capacitat de treball d'en Joan Coromines, capacitat que ell tant admirava i que etiquetava d'increïble. En Solà perseguia el coneixement desinteressadament. No investigava per obtenir finançament o per publicar en revistes indexades. Entenia la recerca com un servei a la comunitat, com una obligació que tenim els que tenim la sort de poder-nos dedicar a la docència, a la creació de coneixement i a la divulgació. En Joan Solà volia anar més enllà dels coneixements rebuts, del que se sap, però sempre tenint en compte la feina que han fet els estudiosos que ens han precedit i que ell coneixia tan bé.

Conscient que la llengua sovint se'ns esmuny quan la volem entendre, no es conformava amb les explicacions que ell mateix o els altres havien aportat. El 1972, a la introducció del llibre *Estudis de sintaxi catalana* deia: «Tant escrivint com dirigint les classes he viscut intensament que profunda i misteriosa és la llengua, que difícil d'explicar». I en una consulta que ens va fer als membres de la Comissió de Gramàtica el 17 de setembre del 2004 ens deia:

Redactant el capítol 10 ensopego amb diferents problemes d'aquells que no s'han pogut aclarir mai (almenys de manera satisfactòria) però que neguitegen profundament els professionals. El d'avui és la «nominalització» de l'infinitiu, probablement un dels més enrevessats de la sintaxi: el tinc en observació des de fa més de trenta anys i crec que encara no he aconseguit d'entendre'l, malgrat que li vaig dedicar una monografia i tot (1967: ara dins 1972: tema II) i que ara l'ha escomès amb detall Alsina (2002) (al qual envio també la part redactada, amb la nota 6, perquè m'hi digui el què). Els manuals normatius hi dediquen un espai en general minúscul (Ruaix 1998) o reduït (Jané 1968), quan n'hi dediquen (no en parlen, p. ex., Sanchis ni Moll); Badia (1962, 1994) és més generós, però en parla com de cosa més o menys evident, quan resulta que no ho és pas gens. En qualsevol cas, els manuals (inclòs ara Alsina) en donen molt poca exemplificació, i resulta que els exemples reals creen un neguit indefugible (almenys a les generacions més grans, de parlants i de gramàtics).

Per poder entendre un fenomen gramatical, en Joan Solà tenia en compte no només els estudis anteriors i contemporanis sinó també els treballs sintàctics dels romanistes, l'obra dels quals coneixia bé. «Una llengua no és un ens abstracte i aïllat —deia el 1994—, sinó que es forma, i sobretot es renova, per causa del contacte amb altres llengües». En Joan Solà sabia que no podia abastar totes les llengües romàniques ni tot el català, però procurava ser tan exhaustiu com permetés la situació. Per això, tots els que hem passat per les seves classes o hem treballat amb ell tenim ben present les seves llistes d'exemples collits d'aquí i d'allà. Imagineu-vos, doncs, com eren les llistes que ens passava als que treballàvem amb ell en la Gramàtica. Eren llistes sovint iniciades en la seva joventut. De cop, t'enviava un document amb centenars d'exemples de construccions en infinitiu, o de participis passats, o de preposicions i locucions preposicionals... Es tractava d'exemples que feia anys que recollia i que sovint l'Oficina de Gramàtica havia ampliat a petició seva. I ens deia: «Ara m'interessa que us fixeu només en el cas tal de l'apartat tal». Solia tractar-se d'un cas rebel dels que no lliguen amb la generalització proposada o d'un cas més complex que els que havíem analitzat fins aleshores.

Altres vegades completava les llistes amb un qüestionari que preparava ell mateix per a la Comissió de Gramàtica. Per exemple, en vam respondre un amb més de cent infinitius nominalitzats i sense nominalitzar acompanyats o no de complements. Aquests qüestionaris els feia arribar també als especialistes universitaris i als assessors lingüístics de la seva confiança. Val a dir que a vegades les respostes eren tan variades que no feien gens fàcil la delimitació del fenomen. Semblava que havia estat pitjor el remei que la malaltia. En aquests casos, en Joan deixava anar una sentència solanesca, com ara: «[En la nominalització de l'infinitiu] cal admetre, doncs, uns límits no matemàtics: qualsevol «solució» toparà amb algun tipus de problema. I difícilment ningú quedarà satisfet». Això volia dir que havíem de continuar treballant-hi.

Les seves llistes mostren que anava tot el sant dia anotant on fos (en un racó del diari, en un trosset de paper, en una llibreteta...) les expressions que li cridaven l'atenció. I no sempre es podia apuntar la frase en qüestió quan l'acabava de sentir. Però ell la conservava a la memòria i quan podia la guardava escrita.

1. ELS PARTICIPI PASSATS

Si la llista d'infinitius amb complement nominal és llarga, encara ho és més la llista dels participis passats que havia anat confeint al llarg dels anys. El maig del 2009 vam rebre un missatge d'en Joan Solà que ens deia:

Gemma, Manel: crec que hauríem d'estudiar el problema de certes construccions amb participi passat. Rebo una consulta de Francesc Vallverdú (18.V.2009) que m'inclina a enviar-vos tot el que tinc recollit sobre el cas. De moment, però, llegiu només la pàgina del número 134.

Però abans de centrar-nos en el participi de 134 l'hem de contextualitzar.

1.1. Els participis canònics

L'exemple 134 és una dada més d'una llista llarguíssima d'exemples que contenen un participi que, com el de (1a), modifica un nom —és a dir, un participi que predica del nom que acompanya l'estat resultant d'una acció o d'un procés—. També hi trobem exemples amb un participi que actua de predicatiu (o predicat secundari), com el de (1b), o bé participis que apareixen en una construcció absoluta, com el de (1c).¹

- (1) a. El document consensuat
 b. Va sortir del jutjat emmanillada
 c. Desaparegut de nou en la fosca, repreneu el soliloqui

També hi ha casos d'oracions de passiva, com a (2a), i de noms formats a partir d'un participi, com a (2b). La majoria dels exemples de la llista són en català però també n'hi ha en altres llengües romàniques.

- (2) a. Va ser represaliat pel règim
 b. Tots els represaliats pel règim franquista

Ja se sap que hi ha verbs que no poden presentar un participi en aquests contextos sintàctics. Així, no són possibles en català les seqüències de (3).

- (3) a. *Els alumnes badallats
 b. *Badallat el jutge, va suspendre la sessió

1 A vegades trobem en aquests contextos verbs estatus psicològics com ara *témer* (les inundacions *temudes*) i també verbs estatus com *tenir*. En aquest darrer cas, es tracta, però, d'usos estereotipats:

(i) *Les reunions tingudes el mes de març* (en el sentit de 'mantingudes')

(ii) *Les filles tingudes en el primer matrimoni* (en el sentit de 'obtingudes')

Deixarem de banda els participis que apareixen en els temps compostos, com els de (4). No ens hi detindrem perquè tots els verbs presenten aquest tipus de participi de perfet.

(4) he badallat, hagi arribat, havíem menjat

Ara ens interessen sobretot els participis de l'apartat (1). Sabem que les construccions d'aquest apartat accepten típicament participis de verbs transitius i de verbs inacusatius (incloent-hi els anomenats *incoatius pronominals*). Dit a manera de generalització:

(5) Els participis de verbs transitius i inacusatius poden modificar un nom, funcionar com a predicatius (o atributs) i formar construccions absolutes.

Noteu que són participis de verbs que seleccionen un argument que actua com a tema o pacient. Cal dir, encara que només sigui de passada, que no tots els participis de verbs transitius o inacusatius poden aparèixer en construccions com les de l'apartat (1). Hi ha restriccions de tipus aspectual que condicionen el comportament dels participis tant dels que modifiquen un nom, com dels predicatius i dels que formen una construcció absoluta, però ara no hi entrarem.²

Els participis de verbs transitius emprats com a modificadors del nom tenen un sentit passiu i fins i tot admeten un complement agent, com es mostra a (6).

(6) a. El candidat elegit pels representants sindicals
b. Un poema traduït de l'anglès per Ferrater

Els participis de (7), en canvi, provenen de verbs inacusatius.

(7) a. Un nadó *nascut* d'una dona sense ovaris
b. Els mites *caiguts*
c. Un home *enrat* en la cinquantena
d. Una noia *enamorada* (de *enamorar-se*)

2 La naturalesa aspectual del verb és decisiva. Només els verbs que expressen situacions delimitades, situacions amb un punt final, són compatibles amb el caràcter perfectiu del participi. Així, a causa del seu valor aspectual no delimitat, no són possibles construccions de participi amb verbs inacusatius com *sobrar*, *faltar*, *caldre*, etc.: **El cafè sobrat*; **Faltats els diners, no vam poder comprar res*.

Els verbs de l'apartat (7) són verbs que, per dir-ho en termes de Mn. Alcover (1902-1903), denoten una certa passivitat o falta d'acció pròpia, com ara *néixer, morir o caure*; són verbs en què el subjecte és interpretat com un pacient o un tema (i no pas com un agent). També poden funcionar com a inacusatius els verbs que segons Mn. Alcover denoten moviment local, com ara *venir, passar, entrar, sortir...* en oracions com ara *Vénen pluges* o *Han passat moltes coses estranyes*.

¿I què passa amb els participis dels verbs intransitius purs (anomenats també *inergatius*), com ara *badallar* o *treballar*? Aquests verbs no seleccionen cap argument com a tema o pacient, sinó que seleccionen un agent. És d'esperar, doncs, que el seu participi no sigui usat com a modificador del nom ni tampoc en construccions absolutes. En lloc d'emprar els participis dels verbs intransitius purs per a modificar els noms, la llengua se serveix d'adjectius sufixats, com ara *badallaire* o *treballadora*.

- (8) a. *Un home badallat / Un home badallaire
 b. *Una persona treballada / Una persona treballadora

Però ¿no en trobem mai, de participis passats de verbs intransitius, en contextos com els de l'apartat (1), és a dir, modificant un nom o en una construcció de participi absolut? Doncs tenim casos que responen a usos transitius de verbs intransitius i, per tant, són construccions que podem explicar bé. Així, podem tenir sintagmes nominals com els de (9) perquè existeixen els predicats transitius *viure la vida* i *somiar la felicitat*.

- (9) a. Una vida viscuda amb plenitud
 b. La felicitat somiada

Ara bé, a la llista d'en Joan Solà hi trobem altres exemples de participis provinents de verbs intransitius purs que poden modificar un nom, tot i que no apareixen en construccions de participi absolut. De fet, es tracta d'excepcions que també es donen en altres llengües i que els estudiosos ja han observat. Són els participis de (10).

- (10) a. Un home viatjat
 b. Una dona molt llegida ('que ha llegit molt')

A (11) hi ha un parell d'exemples amb aquest participis extrets de la llista d'en Joan Solà:

- (11) a. una persona llegida, amb inquietuds d'índole diversa, amb vocació humanística... (Josep M. Fulquet, *Avui*, 31.XII.2003, pàg. 21)
- b. Era un ambient més o menys il·lustrat, més o menys viatjat, més o menys llegit. (Joaquim Molas, entrevista a *L'Avenç*, 250, setembre 2000, pàg. 56)

Observem que els participis de (11) presenten un comportament molt proper a un adjectiu: poden ser modificats per un quantificador de grau i poden aparèixer amb un sufix superlatiu.

- (12) a. Un persona poc viatjada
b. Un professional sincer, honest i llegidíssim

Podem considerar, per tant, que aquests elements es fan servir com a adjectius i no com a veritables participis.

Fins aquí, doncs, encara ens en podem sortir prou bé de fer quadrar les dades dins la generalització (5), segons la qual un participi modificador de nom o en construcció absoluta prové d'un verb transitiu o inacusatiu.

1.2. Participis sintàcticament anòmals

Però queden per explicar exemples com el de (13).

- (13) *Preguntada* sobre si els populars havien arribat a un acord, l'alcaldeessa va respondre afirmativament. (*El Temps*, 19.VI.1995, pàg. 11)

En aquest cas i en tres més que en recull en Joan Solà, el participi apareix en una construcció absoluta. Sabem que el subjecte d'una construcció absoluta es correspon amb el complement directe del verb transitiu (que aquí hauria de ser «la cosa preguntada») i, en lloc d'això, a (13) el subjecte es correspon amb el complement indirecte (el destinatari de la pregunta: «l'alcaldeessa»). És una construcció estranya des del punt de vista sintàctic. Davant de casos com aquest, en Joan Solà s'exclamava irònicament així:

La nostra redacció xoca amb una realitat que titllaríem de «brutal» si no fóssim lingüistes o que almenys podem qualificar de desorientadora.

Podem explicar la raresa de (13) assumint que els parlants atribueixen a *preguntar* el règim verbal d'un verb semànticament molt proper: el verb *inter-*

rogar (interrogar algú sobre alguna cosa). Així doncs, l'oració de (13) presenta la construcció sintàctica de l'oració *Interrogada sobre si havien arribat a un acord, l'alcaldeessa va respondre afirmativament*. Però a la llista d'en Joan Solà hi ha encara altres casos que criden l'atenció i que d'entrada poden desorientar. Es tracta de participis amb funció predicativa, de modificador nominal o de participis nominalitzats (és a dir, que actuen com un nom) com els de (14) i (15).³

(14) El jugador tal jugarà *infiltrat* (Ràdio, 6.III.2002, repetidament)⁴

En el cas de (15a), en Joan Solà ens contextualitza l'exemple perquè es pugui interpretar bé i escriu:

Abans el periodista ha dit que un estudi ha revelat que els qui han patit un infart poden practicar el sexe però només amb la parella habitual, perquè les relacions extraconjugals acceleren el ritme cardíac. Ha parlat també dels *xenotrasplantats*, els humans que han rebut òrgans d'animals.

(15) a. ...ja tenim els primers candidats a comprar òvuls i semen a Internet: són els *xenotrasplantats* i els *infartats* sense parella habitual. (Joan Oliver, *Avui*, 26.X.1999, pàg. 3)

b. Yo soy el *trasplantado*. (TVE, 17.I.1995, programa sobre trasplantaments, en boca d'una persona a qui havien trasplantat un òrgan)

c. XX ha vuelto a casa *trasplantado* de ambos riñones.

Com que som lingüistes, no titlarem aquest cas de (15) de «brutals», perquè hem detectat que els verbs *infiltrar* i *trasplantar* accepten diversos tipus de complement directe. En conseqüència, el participi derivat del verb pot modificar diferents elements nominals. Així, com podeu veure a (15a), *infiltrar un líquid a una articulació d'un pacient* (on el complement directe és *un líquid*) permet el sintagma *el líquid infiltrat*. A partir d'aquí tenim *infiltrar una articulació o un genoll* i en podem obtenir *un genoll infiltrat*. I si escoltem el personal sanitari, sentirem que parlen de *infiltrar un malalt*, que *dóna un malalt infiltrat*. Igualment, a partir de *trasplantar un òrgan a un malalt* obtenim el sintagma

³ Cal observar que amb aquest tipus de participi no es formen construccions perifèriques de participi absolut. Sobre aquestes construccions, vg. Suñer (2002).

⁴ On *infiltrat* no s'ha d'interpretar com a «introduït en camp contrari».

l'òrgan trasplantat, però en el llenguatge mèdic també existeix *trasplantar un malalt*, i d'aquí passem a *un malalt trasplantat*, i a la nominalització *un trasplantat*.

Però a la llista hi trobem altres participis que fan que en Joan Solà s'exclami irònicament de «la notable resistència que ofereix la nostra llengua a acceptar el punt de vista dels gramàtics». I és ara quan arribem al cas 134 de la seva llista, un cas de mal explicar, dels que no segueixen les generalitzacions gramaticals.

El participi 134 arriba a en Joan Solà a través d'en Francesc Vallverdú que sosté una discussió sobre la bondat d'aquest participi amb un assessor lingüístic de l'àmbit judicial parent seu. En Joan porta el cas a la Comissió de Gramàtica, que analitza el participi i veu que realment no està ben format, com ja defensava l'assessor lingüístic. I com que es tracta d'un terme de llenguatge d'especialitat, el llenguatge jurídic, en què la influència del castellà és gran, i no sembla que hagi d'arribar a la llengua de cada dia, l'apartem. No podem pas parlar de tots els casos, a la Gramàtica. I, a més, trobem que aquest no és un mot de la llengua familiar.

Si els economistes han demostrat ser dolents a l'hora de fer prediccions, el lingüistes no som pas millors. Quin era aquest participi 134 que només sentiríem i usaríem en poquíssimes ocasions i encara en despatxos d'advocats?

(16) Participi 134: *querellat*

Si hi ha un participi que darrerament tothom coneix i que sentim, llegim i fem servir gairebé dia per altre és aquest —en tenim un exemple a (17a)—, juntament amb la versió nominalitzada a (17b).

(17) a. El president *querellat*

b. Els *querellats* anaven acompanyats dels seus respectius advocats

Per què diem que el participi *querellat* és anòmal, que no segueix la generalització? Perquè ve d'un verb que no és ni transitiu ni inacusatiu: no és transitiu perquè no porta complement directe i no és inacusatiu perquè el seu subjecte és un agent (i no pas un pacient). Ho podem veure a (18).

(18) Alfred Bosch es querellarà contra «La Razón» (btvnoticies.cat, 7.XI.2015)

Noteu que podríem coordinar (18) amb una oració amb el predicat *fer-ho*, que és un predicat clarament agentiu:

- (19) Alfred Bosch es querellarà contra «La Razón» i els seus companys també ho faran

A més, si *querellar-se* porta un complement, és un complement preposicional i no pas un complement directe: *querellar-se contra algú*. És pertinent aquí el que deia el catedràtic de dret penal de la Universitat de Barcelona, Joan J. Queralt a *El Temps* (13.X.2015): «És curiós que el jutge digui *querellat* i no *imputat* quan fa referència a Mas. Això pot ser filar molt prim però voldria dir que no l'ha imputat encara». Veiem, doncs, que s'usa *querellat* com a quasi sinònim de *imputat* (que és un participi ben format). De fet, trobem el participi *querellat* en algun mitjà en oracions de passiva i tot:

- (20) Mas ha estat querellat per posar urnes (*Diari La República*, 23.IX.2015)

És evident que el participi *querellat* es fa funcionar sintàcticament com els participis *imputat*, *investigat* o *encausat*, que provenen d'un verb transitiu.⁵

Així doncs, la Comissió de Gramàtica va deixar de banda el participi 134, *querellat*. Això no vol dir, però, que la comissió amagui els exemples que són rars. De cap manera. Hi ha altres casos a la llista d'en Joan Solà que presenten la mateixa anomalia que el participi 134 i que surten a la Gramàtica de l'IEC. Es tracta de participis de verbs que no són ni transitius ni inacusatius i que els trobem modificant un nom, com ara els participis *interferit* o *participat de* (21).

- (21) a. Una llengua *agredida* i *interferida* (A. Jané, *Llengua Nacional*, 34, 2001)
b. Una empresa *participada* (per accionistes estrangers)

De *agredir una llengua* i *interferir-s'hi* (on *interferir-se* porta un complement preposicional representat per *hi*) passem a *una llengua agredida i interferida*; de *participar en una empresa* passem a *una empresa participada per accionistes estrangers*.

Aquests de (21) són participis que apareixen a la Gramàtica de l'IEC degudament comentats perquè la comissió va considerar que eren més habituals als mitjans de comunicació i a la parla diària que no pas *querellat*. Haurem d'acceptar que la diacronia prospectiva no fa per a nosaltres.

⁵ Per a altres casos de verb transitivitzat que apareix en una configuració passiva, vg. Ginebra (2015).

2. LES CAUSALS AMB JA QUE

Ja hem pogut comprovar que en Joan Solà passava de la vida a la llengua, de l'experiència viscuda a la reflexió lingüística sense transició i que convertia en objecte lingüístic i en dada científicament analitzable qualsevol conversa, lectura, correcció d'examen, conferència, reunió o noticiari de ràdio i televisió, etc. Tenia, ja ho sabem, una especial habilitat per detectar «innovacions» lingüístiques que, en la majoria dels casos, ens passen desapercebudes a la resta dels parlants, fins i tot als que ens hi dediquem professionalment.

En Joan comparava llengües, comparava parlars, comparava tractaments teòrics, però sobretot comparava la llengua viva i expressiva de la parla que havia rebut oralment, el seu català nord-occidental, amb la llengua dels mitjans de comunicació o la dels escrits amb una certa intenció de formalitat. I en molts casos trobava que hi havia una distància important i això de seguida despertava el seu interès.

2.1. Causals anòmales amb *ja que*

Un dels casos més clars d'aquesta distància té a veure amb les construccions causals introduïdes per la locució *ja que*, que apareixen posposades a l'oració principal. Corregint el treball de classe d'un estudiant, es topa amb un exemple de *ja que* que li resulta sorprenent, anòmal, i en pren nota amb aquesta indicació:

- (22) *Ja que* no adequat: Però molts conductors encara no són gaire conscients del perill que representa conduir havent begut, *ja que* tots coneixem algun amic o familiar que diu allò tan conegut: «Doncs jo em prec un parell de gotets de vi i em trobo tan tranquil: no n'hi ha per tant». (Alumne 2001)

Però no es limita a anotar-lo sinó que comença a preguntar-se què té d'estrany i per què hi ha casos en què la construcció amb *ja que* no grinyola tant o no grinyola gens. I llavors amb els exemples que va arreplegant estableix una gradació d'usos tenint en compte el grau d'adequació. Si l'exemple de l'estudiant resulta incompatible amb la seva intuïció, un altre com el de (23a) li resulta adequat, i encara situa al límit de l'adequació l'exemple (23b).

- (23) a. *Ja que* adequat: En el cas (3c) [l'El cabell era llarg] l'absència del possessiu provoca una lectura anòmala, estranya, *ja que* no és possible recuperar o identificar el posseïdor. (Fragment de la Gcc)

b. *Ja que* al límit: En aquest punt de sintaxi [*«en/al + INF»*] els parlars del Principat representen l'estadi més innovador, *ja que* han eliminat en la llengua col·loquial la construcció amb *en* i usen sistemàticament la construcció amb *al*. (Article de M. Pérez Saldanya editat a *Àrnica*)

Què té d'inquietant un exemple com el de (22)? En Joan Solà ho fa explícit en un article publicat el 22 de novembre del 2001 al diari *Avui*: es tracta de causals que no assenyalen causa, sinó «ben al revés, una *conseqüència* o, si voleu, una il·lustració o corroboració». I com a bon estructuralista, en el sentit de la tradició anglesa i americana, no es conforma amb aquesta anàlisi semàntica i busca proves distribucionals que l'ajuden a precisar més la construcció, i en troba una: la possibilitat de substituir aquest *ja que* no adequat per un connector del tipus *efectivament*, que resulta més «escaient»:

- (24) Però molts conductors encara no són gaire conscients del perill que representa conduir havent begut {*, *ja que* / ; *efectivament*} tots coneixem algun amic o familiar que diu allò tan conegut: «Doncs jo em prenc un parell de gotets de vi i em trobo tan tranquil: no n'hi ha per tant»

I en alguns casos, encara aporta una segona prova formal: el caràcter reversible de l'oració, és a dir, el fet que la subordinada causal anòmala pot convertir-se en principal i la principal en subordinada, com mostra l'exemple (25).

- (25) La llibertat d'expressió no havia prosperat gaire, sota aquell règim, *ja que* les presons eren plenes d'escriptors
→
Les presons eren plenes d'escriptors, *perquè* la llibertat d'expressió no havia prosperat gaire, sota aquell règim

No tot, però, queda tancat. Notem que les dues proves adduïdes permeten delimitar i descartar com a anòmals els casos més forçats, però no els que se situen al límit com el de (23b). I com fa sempre, en un exercici d'honestetat i rigor científic, en Joan no s'està de reconèixer els límits de l'explicació proposada i apunta:

Sembla, doncs, que ens trobem davant una estructura amb molt poc marge de seguretat, com si diguéssim, i deu ser per això que es produeixen els trabuquaments que hem vist. (*Avui*, 22.XI.2001)

I és en aquest punt, amb les dades ja recollides i amb una part de l'explicació ben orientada, quan ens engrescava a continuar amb ell el camí traçat. I el camí generalment no era tan senzill com havíem pogut pensar inicialment.

2.2. Classes de construccions causals

Tot i la seva aparent senzillesa, les causals són construccions amb una certa complexitat, en què intervenen factors sintàctics i semàntics, però també factors pragmàtics i informatius.⁶ Comprovem-ho. En un primer nivell de classificació podem diferenciar les causals internes al predicat de l'oració principal, que funcionen com a adjunts del predicat, de les causals que són externes i que funcionen com a adjunts a l'oració.

Les causals internes responen a la pregunta *per què*, formen part del mateix grup tonal que l'oració principal i semànticament expressen una causa real o forta, és a dir, indiquen el motiu o la raó del que expressa el predicat verbal de l'oració principal. És el cas, per exemple, de la construcció causal de (26).

(26) Causal interna (adjunt al predicat):

Se n'ha eixit de la reunió *perquè* no es trobava bé

Notem que no posem cap coma entre l'oració principal i la construcció causal, perquè aquesta forma part del mateix grup tonal que l'oració principal. Notem també que la causal expressa el motiu del que es predica en l'oració principal ('no trobar-se bé és el motiu de l'eixida') i pot respondre a una pregunta amb *per què*, com mostra (27).

(27) —Per què se n'ha eixit de la reunió?

—Perquè no es trobava bé.

A diferència de les causals internes, les externes no poden usar-se com a resposta a *per què*, formen un grup tonal diferent de la principal (que normalment es marca en l'escriptura amb una coma) i expressen una causa feble en el sentit que aporten algun tipus d'explicació o justificació del que es diu en l'oració principal, de la manera com es diu o de la raó per què es diu. Totes les causals

⁶ Sobre les classes d'oracions causals en català i els factors que intervenen en la classificació de les causals, vg. Cuenca (1991: 143-146, 2013), Pérez Saldanya (2015) i Viana i Suïls (2002, § 27.1).

de (28) són externes però presenten diferències semàntiques, pragmàtiques i informatives significatives, com mostren les paràfrasis semàntiques que s'indiquen en cada cas. A (28a), la causal explica el contingut de tota l'oració principal. A (28b), explica per què el parlant usa l'expressió *aviat*. A (28c), té un caràcter epistèmic i explica quina ha estat la deducció que ha dut el parlant a afirmar una cosa. I a (28d), té un caràcter il·locutiü i explica l'acte de parla que fa el parlant (l'ordre que dona al receptor). També és externa i té un caràcter il·locutiü, la causal de (28e), però es diferencia de l'anterior perquè no aporta informació nova sinó informació coneguda, pressuposada. A les causals externes anteriors, cal afegir-ne encara una altra com la de (28f), que compareix amb la de (28a) el fet d'explicar el contingut de l'oració principal i amb la de (28e) el fet d'aportar informació coneguda o bé informació secundària que serveix per a introduir la informació de l'oració principal.⁷

(28) Causals externes (adjunts a l'oració):

a. Causal que explica el contingut de tota la principal:

La Mercè no ho sabia, *perquè* no li ho havia dit ningú ('ningú no havia dit res a la Mercè i això explica que no ho sabés')

b. Causal que explica algun constituent de l'oració principal:

Se'n va anar *aviat*, *perquè* encara no eren ni les onze ('dic *aviat* perquè encara no eren les onze')

c. Causal epistèmica:

La Mercè no ho sabia, *perquè* se la veia molt nerviosa

d. Causal il·locutiva:

Ves-te'n, *perquè* si no arribaràs tard ('t'ho ordeno perquè si no faràs tard')

e. Causal il·locutiva i pressuposada:

Ja que tant t'interessa el tema, fes-ho tu ('t'ho ordeno un cop comprovat que t'interessa tant el tema i per aquesta raó')

f. Causal que introdueix el contingut de l'oració principal

Com que ningú no havia dit res a la Mercè, no se'n va assabentar ('el fet que ningú no hagués dit res a la Mercè explica que no se n'assabentés')

7 Tenint en compte la distinció de Lapesa (1978 [2000]) entre causals de l'enunciat i causals de l'enunciació, són causals de l'enunciat tant les internes com les externes de (28a i f) i causals de l'enunciació les externes de (28b-e). Per altra banda, seguint la distinció de Cuenca (1991: 143) entre causals remàtiques i temàtiques, són remàtiques les causals internes i les externes de (28a-d) i temàtiques les externes de (28e i f).

Com mostren els exemples adduïts fins ara, la conjunció *perquè* té un caràcter polifuncional i pot usar-se tant en les causals internes (26) com en la majoria de les externes (28a-d), encara que en l'actualitat no és habitual en les causals anteposades. La resta de les conjuncions causals, en canvi, presenten més restriccions. A (29) reproduïm els exemples anteriors, indicant les conjuncions que poden aparèixer en cada cas. Marquem amb «†» aquelles que han caigut en desuetud, però que han mantingut cert ús en registres formals.

(29) a. Causal que explica el contingut de tota la principal:

La Mercè no ho sabia, {*perquè* / *ja que* / *puix (que)* / *atès que*, †*car*} no li ho havia dit ningú

b. Causal que explica algun constituent de l'oració principal:

Se'n va anar aviat, *perquè* encara no eren ni les onze

c. Causal epistèmica:

La Mercè no ho sabia, *perquè* se la veia molt nerviosa

d. Causal externa il·locutiva:

Ves-te'n, {*perquè* / †*car* / *que*} si no arribaràs tard

e. Causal il·locutiva i pressuposada:

{*Ja que* / *Atès que* / †*Puix (que)*} tant t'interessa el tema, fes-ho tu

f. Causal que introdueix el contingut de l'oració principal

Com que ningú no havia dit res a la Mercè, no se'n va assabentar

Hi ha conjuncions que només s'usen en un tipus de causals, com la conjunció *que*, que sols trobem a les causals il·locutives remàtiques, o la locució *com que*, que només apareix en les temàtiques que expliquen el contingut de tota l'oració principal. En canvi, n'hi ha d'altres que poden aparèixer en més contextos, com *ja que* i, en general, les conjuncions d'origen temporal.⁸

8 La locució *ja que* s'origina a partir d'una construcció temporal en què *ja* és un adverb de fase que indica un canvi de situació i que apareix modificat per una subordinada precedida d'un *que* que funciona com a relatiu (*ja que es feia de dia* 'en el moment en què es feia de dia'). Per la seva banda, la conjunció *puix (que)*, i la més antiga l'antiga *pus (que)*, es formen a partir d'una construcció també temporal en què *puix* o *pus* funcionen com a adverbis transitius amb el significat de 'després' (*pus que arribà* 'després que arribà'). Finalment, *atès que*, i d'altres equivalents com *vist que* o *donat que*, es formen a partir de construccions absolutes de participi i, per tant, a partir de construccions perfectives. Amb independència de la construcció concreta que dona lloc al nexa causal, en tots els casos, es tracta de cons-

2.3. Restriccions en l'ús de *ja que*

La conjunció *ja que* i totes les d'origen temporal, inicialment només s'usen en les causals externes pressuposades, que generalment s'anteposen a l'oració principal, com a (28e), i progressivament van guanyant terreny en les externes posposades i remàtiques, però no en totes ni en totes alhora.⁹

Albert Pla ja va fer notar en un article al diari *Ara* que *ja que* alterna amb *perquè* en les causals externes i explicatives però no en les internes que expressen una causa forta:

Així doncs, tant *perquè* com *ja que* poden expressar causes febles, però *ja que* no en pot expressar de fortes. (Albert Pla, *Ara*, 3.IV.2012)

Però *ja que* no sembla igualment adequat en totes les causals explicatives o que expressen una causa feble. Reprenem els exemples d'en Joan Solà. En l'estadi actual de la llengua, *ja que* resulta natural si la causal explica el contingut de tota l'oració principal, i per això és adequada una oració com la de (23a), que ara reproduïm de nou.

- (30) *Ja que* adequat: En el cas (3c) [²El cabell era llarg] l'absència del possessiu provoca una lectura anòmala, estranya, *ja que* no és possible recuperar o identificar el posseïdor. (Fragment de la *Gcc*)

Però la causal amb *ja que* es troba al límit si explica algun element de la principal, i per això, hi ha parlants que els pot resultar estranya una oració com la de (23b), que ara reproduïm de nou com a (31), en què la causal explica l'expressió *l'estadi més innovador*.

- (31) *Ja que* al límit: En aquest punt de sintaxi [«en/al + INF»] els parlants del Principat representen l'estadi més innovador, *ja que* han eliminat en la llen-

truccions que funcionen com a adjunts oracionals amb un valor temporal o aspectual, i que indiquen anterioritat respecte a l'oració principal.

⁹ El fet que inicialment apareguin anteposades està motivat per l'origen temporal d'aquestes construccions. Efectivament, el significat causal de la construcció té un caràcter metonímic i emergeix a partir del significat etimològic d'anterioritat en aquells contextos en què la causal apareix anteposada a la principal. Tal com indica la fal·làcia lògica *post hoc, ergo propter hoc* ('després d'això, per tant causat per això') tendim a establir una relació de causalitat entre els esdeveniments que se succeeixen en el temps, sobretot si l'ordre d'aparició en el discurs reproduceix icònicament la seqüència temporal d'esdeveniments.

gua col·loquial la construcció amb *en* i usen sistemàticament la construcció amb *al*. (Article de M. Pérez Saldanya editat a *Àrnica*)

I resulta més forçat encara, l'ús de *ja que* en altres casuals externes posposades. Per tant, són anòmales per a la majoria de parlants les causals epistèmiques amb *ja que*, com la de (25), que ara repetim com a (32).

(32) La llibertat d'expressió no havia prosperat gaire, sota aquell règim, *ja que* les presons eren plenes d'escriptors

I també resulta anòmal, l'ús de *ja que* en una causal il·locutiva remàtica, com en el cas següent:

(33) Ves-te'n, {perquè / que / **ja que*} si no arribaràs tard

D'acord amb el que hem assenyalat, el canvi diacrònic que explica les diferències d'adequació de la conjunció *ja que* seguiria l'itinerari reproduït a (34).¹⁰

- (34) a. Estadi 1: causals il·locutives pressuposades i generalment anteposades
- b. Estadi 2: causals explicatives posposades orientades al contingut de tota l'oració principal
- c. Estadi 3: causals explicatives posposades orientades a algun constituent de l'oració principal
- d. Estadi 4: altres causals explicatives (posposades epistèmiques o il·locutives).

10 Els primers exemples que hem documentat de *ja que* amb valor causal són del segle XV (i), però aquesta conjunció encara és poc habitual al XV i XVI i no assoleix una certa freqüència d'ús fins ben entrats a l'edat moderna.

(i) E, *ja que* en mi vos ha plagut fer ço que és stada vostra voluntat e mercè, e jo, com a fill vostre humil e obedient, ho he portat e ho port ab paciència, no-m façats agreujar lo dit noble ne ls altres qui ab mi són (*Col·lecció documental de la Cancelleria de la Corona d'Aragó*, vol. 2, edició a cura de Mateu Rodrigo Lizondo, Universitat de València, València, pàg. 796 [carta datada l'any 1386])

Com mostra l'exemple anterior inicialment es vincula a les causals il·locutives pressuposades o pròximes a aquestes. L'ús en les causals posposades que expliquen el contingut de l'oració principal comença a documentar-se a partir del segle XVIII però no és habitual fins al XX.

Per a en Joan Solà el català actual es troba entre l'estadi 2 i el 3, però alguns parlants van més enllà. I van més enllà no en la llengua oral i espontània, sinó en contextos en què, tractant de ser més formals, busquen alternatives al *perquè* polifuncional, com apuntava explícitament el mateix Solà en dues de les seves notes:

El *causal* no pròpiament causal és un cas sentit sistemàticament als informatius: «Canviem de tema i passem als esports, perquè aquest matí XX ha quedat segon a la primera volta de 125 cm³ de la cursa YY».

Aquesta construcció amb *ja que* es troba molt a la *Gcc*, malgrat que algun cop jo en treia algun cas... L'usa molt, p. ex., Pérez Saldanya (l'últim ex. de l'*Avui* del 22.XI.2001 crec que és d'ell, procedent de la revista *Àrnica*), però també molts altres.

Ja veieu que ningú no s'escapava de ser objecte d'anàlisi gramatical —o si voleu, de ser radiografiat gramaticalment— quan escrivia o obria la boca davant d'en Joan Solà. Ni la seva família ni ell mateix. Mireu, si no, el comentari que fa al participi 133 de la seva llista:

(35) Participi 133: *supurat*

[Després de la meva operació d'icterícia, a casa em queden els foradets dels drenatges. Cada matí me'ls destapo i me'ls rento, i l'Adelaida em canvia les gasetes. 13.X, jo mateix em trobo pensant el següent (i no ho dic en veu alta), i després observo que també a l'Adelaida se li mig escapa el participi:] «Aquest està més supurat que els de la dreta» ['ha supurat més']

Així era en Joan: fins i tot en els moments més difícils tenia la llengua al cap i al cor.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALCOVER, Antoni M. (1902-1903): *Qüestions de llengua i literatura catalana*, «Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana», 1, pàg. 209-556.
- ALSINA, Àlex (2002): «L'infinitiu», dins Joan SOLÀ, M-Rosa LLORET, Joan MASCARÓ i Manuel PÉREZ SALDANYA (dirs.), *Gramàtica del català contemporani*, vol. 3. Empúries: Barcelona, pàg. 2389-2454.
- BADIA I MARGARIT, Antoni M. (1962): *Gramàtica catalana*. Madrid: Gredos.
- (1994): *Gramàtica de la llengua catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

- CUENCA, M. Josep (1991): *L'oració composta (II): la subordinació*. València: Publicacions de la Universitat de València.
- (2013): «Causal constructions in speech», dins Catherine BOLLY i Liesbeth DE-GAND (ed.), *Across the Line of Speech and Writing Variation. Corpora and Language in Use*. Louvain-la-Neuve: Presses Universitaires de Louvain, pàg. 17-31.
- GINEBRA, Jordi (2015): «Neologia i gramàtica: entre el neologisme lèxic i el neologisme sintàctic», *Caplletra*, 59, pàg. 137-157.
- JANÉ, Albert (1968): *Gramàtica catalana*. Barcelona: Salvat.
- LAPESA, Rafael (1978 [2000]): *Sobre dos tipos de subordinación causal*, dins Rafael CANO AGUILAR i M. Teresa ECHENIQUE ELIZONDO (eds.) *Estudios de morfosintaxis histórica del espanyol*. Madrid: Gredos, pàg. 896-927.
- MOLL, Francesc de Borja (1968): *Gramàtica catalana referida especialment a les Illes Balears*. Palma: Moll.
- PÉREZ SALDANYA, Manuel (2015): «Les construccions casuals en català: classes i nexes que les introdueixen», *Els Marges*, 105, pàg. 10-38.
- RUAIX, Josep (1998): *Català complet/2. Morfologia i sintaxi*. Moià: J. Ruaix.
- SANCHIS GUARNER, Manuel (1950): *Gramàtica valenciana*. València: Torre.
- SOLÀ, Joan (1972): *Estudis de Sintaxi Catalana/1*. Barcelona: Edicions 62.
- (2011): *L'última lliçó. Parlaments polítics i acadèmics*. Barcelona: Empúries.
- SUÑER, Avelina (2002): «Les construccions adjuntes en gerundi i participi», dins Joan SOLÀ, M-Rosa LLORET, Joan MASCARÓ i Manuel PÉREZ SALDANYA (eds.), *Gramàtica del català contemporani*, vol. 3. Barcelona: Empúries, pàg. 3027-3093.
- VIANA, Amadeu, i Jordi SUÏLS (2002): «Les construccions causals i les finals», dins Joan SOLÀ, M-Rosa LLORET, Joan MASCARÓ i Manuel PÉREZ SALDANYA (eds.), *Gramàtica del català contemporani*, vol. 3. Barcelona: Empúries, pàg. 2937-2975.

Joan Solà és un dels principals referents de la nostra lingüística, un mestre que, com Pompeu Fabra i Joan Coromines, va contribuir d'una manera decisiva al coneixement que tenim avui de la llengua catalana. En les seves facetes de professor, investigador i divulgador, sempre encomanava un gran entusiasme pel coneixement que tenia i que adquiria. Amb motiu del cinquè aniversari de la seva mort, el Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona va organitzar una jornada d'estudi de la seva obra el 13 de novembre del 2015. Aquest llibre recull cinc ponències que s'hi van presentar, i es proposa donar testimoni que la seva memòria és ben viva i demostrar la vigència de les seves aportacions. Per la seva condició de gran lingüista i de professor de la Facultat de Filologia de la UB, aquest volum sobre Solà inaugura la col·lecció Lingüística UB, que aplegarà investigacions relacionades amb aquesta disciplina científica sobre qualsevol llengua del món.

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Edicions